

הגבהת התורה

כהלכתה

הגבהת התורה כהלכתה

חלק ראשון: ליקוטי הלכות והנהגות וענינים
על הגבהת התורה

חלק שני: הוראות למעשה בליווי תמונות

חלק שלישי: עוד כמה ענינים השייכים לכבוד הס"ת

חלק רביעי: ענין שריפה וקריעה על ספר תורה

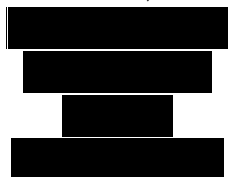
בני ברק תשע"ז

כל הזכויות שמורות

הארות והערות יתקבלו בשמחה.

ניתן להשיג:

לרפזאת

מרת פרזמה (מכונה חסידה) הענא שתחי' [REDACTED]

בת מרת חיה ביילה ע"ה

הרב מרדכי פסח שליט"א [REDACTED]

לעילוי נשמת

הרב שמעון בן שמחון ז"ל בן מסעודה ע"ה

נלב"ע ג' כסלו תשע"ז

ורעיתו מרת שימי ע"ה בת מרת חנינה ע"ה

נלב"ע י"ח שבט תשנ"ז

ת.נ.צ.ב.ח.

לעילוי נשמת

ר' בעלאל שוסטר ז"ל בן ר' חיים ז"ל
נלב"ע כ"ז אייר תש"נ

ורעיתו מרת חיה ביילה גולדזון ע"ה בת אפרים הלוי ז"ל
נלב"ע י' ניסן תשס"ז

ת.נ.צ.ב.ח.

הסכמות ומכתבי ברכה לפי הסדר שקבלנו

מכתב ברכה

הנה ידידי המופלג ביגיעת התורה וביראת שמים הרה"ג

ראה את העזובה הקיימת בענין הגבהת ספר התורה שהרבה אנשים אף מציבור בני התורה מגביהים הס"ת כמעשה קוף בעלמא כפי שראו מינקותם ואינם משימים לבם שיש בענין זה כמה וכמה פרטים והלכות כיצד להגביה כראוי הן מצד הלכות ההגבהה עצמה והן מצד הזהירות בכבוד הס"ת שלא יתקלקל ח"ו, ועל כן קינא ידידי הנ"ל שליט"א לכבוד התורה ואסף וקיבץ וליקט במשך כמה וכמה שנים במלאכת מחשבת מדברי הפוסקים את הלכות הגבהת וגלילת ס"ת וסידרם וערכם בסדר נכון ובשפה ברורה ולא נסתפק בזאת אלא הוסיף מדור תמונות כדי שיהיה נקל להבין את מעשה ההגבהה כראוי לפי ההלכה. והרי לפנינו חכמה ומלאכה כאחד.

והנני לברכו בברכת הדיוט שיזכה להפיץ קונטרסו בקרב ישראל בכל מקומות פזוריהם

וכבוד ספר התורה שישמר ויגדל ע"י זה יהיה נזקף לזכותו. ויזכה להמשיך לשקוד על דלתי התורה מתוך נחת השקט ושלוה ולזכות את ישראל בחיבורים נוספים כיוצא בזה.

מוקירו ומכבדו

(-)

Rabbi Shmuel Eliezer Shtern

Dayan in Rabbinical Court
of HaGaon HaRav Wosner, Shlita
Rosh Yeshiva Chasam Sofer
Rav of West Bnei-Brak
1 Harav Kuk St. Bnei-Brak 51273

שמואל אליעזר שטרן

דומ"ץ בביר"צ של מרן הגר"ש ואזנר שליט"א
ראש ישיבת חוג חת"ס
ורב מערב בני ברק
רח' הרב קוק 1. בני ברק 51273

בס"ד, יום כ"ה תמוז תשע"ו

הגאון ידיו של רבוב האג"ת הגדולה

ובתורה, גדולה

אלה נשאו אביו סבא זקוק ואלה
אלה הם האבא והאמא הקטנים והקטנה
סני חנה, כח שלמה ואמא, אלה הם
הזר הנדון ולכן כח והאמא אלה יאמרו,
כי היא ארץ ארץ ואמרה.

דבינה אבא

שמואל אליעזר שטרן

Rabbi Yehudah Aryeh Halevi Dunner

Rav, "Divrei Shir" Zeirei Agudas Israel
37 Ha'admor Migur Street, Bnei Brak 51527, Israel
Tel: 03-6181981

הרב יהודה אריה הלוי דינר

רב ביהמ"כ צא"י "דברי שיר"
רח' האדמור"ר מנור 37, בני ברק 51527
טל. 03-6181981

בס"ק ו' מתחם אב, ולצו, בני ברק, ציה

לחמתי מצבתי עם קניטוס "הלכה הכולה"

כהלכה, וכן גם צו האבין [redacted] [redacted]
הוא באהבה אל חוכה, כולם

חלון אי"י ואסף וניקס כל הדברים והנהגה
ל"ך בזה, וכל בזה מועד לבעלה אצלך אין
הנהגה בביהמ"ד, ואין נולד ע"ן בכל פעם ליש
קריאה חזרה, וכל בזה מועד לכל א' וא' ויהי
לדבר האבד אישך ילדך וכלם וכלם
החוכה מחוץ ביהמ"ד אסא ונהוגה לעלה!

מתן החמשה עשר כבוד הדין

בכבוד כד

יהודה אריה הלוי דינר
בני ברק ע"ת

הקדמה

מודה אני להשי"ת על כל החסדים אשר גמלני כל ימי חיי וזיכני לישוב באהלה של תורה רבות בשנים ועתה זיכני להוציא קונטרס זה.

אנו היהודים עם ה' עם קדוש שרדנו אלפי שנים נגד כל הסיכויים, רק בגלל הלימוד והקשר שלנו לתורתנו, שהיא החפץ היקר לנו ביותר מאלפי זהב וכסף יהלומים ופנינים, וכל מה שיש לנו בעולמנו זהו רק בגלל ספר התורה הזה, התורה הקדושה נמסרה למשה בהר סיני ונכתבה ע"י משה רבינו עליו השלום במשך השנים שהיו בני ישראל במדבר. כמו"כ נתן הקב"ה את המסורה כדי לידע איך לכתוב ס"ת אחרת כראוי, וכן את מסורת הדיו, פרטי צורת כל אות, כתב מכתב וכו', ודינים אלו עומדין לנגד עיני הסופר כשהוא בא לכתוב בידו כל אות ואות ואם תהיה טעות אחת בכל הספר לא יהיה לזה קדושת ספר תורה! והמנהג הוא להכניס את הספר תורה החדש בתוך ארון הקודש רק אחרי מעמד מכובד ומפואר ברוב עם ומנורות ותזמורת וכו' כדי לחגוג את השמחה גדולה שיש לכלל ישראל עוד ס"ת. ושם יונח במקומו בארון הקודש עטוף עם מעיל קטיפה מפואר וכתר עשוי מכסף מעשה ידי אומן כיאה ומתאים למלכות, ואנו ממתינים לפתיחת דלתות ארון הקודש כדי לזכות את העם ע"י הקריאה בו ג' פעמים בשבוע. ובכל פעם מחדש נערך מעמד "פתיחת הארון!", וכשמתחילים לומר "ויהי בנסוע הארון – עם משה רבינו וארון הקודש במדבר", מיד עוברת התרגשות בקהל ומתמלא הציבור ציפיה לראות שוב את הספר תורה היקר שלנו, ולשמוע את אותם מילים שמשה רבינו אמר לכלל ישראל ישירות מפי ה', וקרא כמעמד הר סיני קטן. והש"ץ אינו רק לוקח ואוחז את הס"ת אלא אף מחבק את הספר וכולם רוצים ובאים לנשק אותו ונראה שאין ביטוי של מלכות כזו בעולם, אבל מצינו דבר דומה בדברי דוד המלך שהמשיל ותיאר את השמש בעת זריחתה בבוקר, במילים אלו – **'וְהוּא קָהָתָן יֵצֵא מִחֶפְתּוֹ יָשִׁישׁ קִגְבוֹר לְרוּחַ אֲרֶחַ'** (תהילים י"ט ו') ופרש במצו"ד השמש הזה יוצא בשמחה להאיר על הארץ כאשר ישמח החתן בצאתו מחופתו ע"כ, ובודאי כולם שמחים עמו – ומי ימצא דוגמה יותר מתאימה מזה לראית הגבהת התורה – השמחה, כבוד ה', החשק ללמוד וכו' שמתעורר בעקבות זה, ויש הרגשה בעת זו שהכל אפשרי וכל ההשגות בנוח השגה.

אבל דא עקא שעל אף ההרגש המיוחד שיש במעמד הפאר והכבוד למלכותו יתב', יכול כל ההרגש לירד ולצלול מיד אל התהום. כי לפעמים המגביה מקמט את הקלף ומעקם את זקיפת הס"ת וגורם לקלף להתקפל, וצריך להציל אותו מיד עם טלית, ולפעמים נכנס למגביה איזה רצון להקפיץ את הס"ת כדי לגלגל אותו באויר וכו', ואז ההרגש הנפלא הנ"ל מתחלף ל'**מְקִימֵי מַעְפָּר דְּלִמְאֻשְׁפַּת יָרִים אֲבִיוֹן'** (תהילים קי"ג ז') ממש, ואיננו יודעים היכן להחביא את עצמינו מן החרפה. ומפני שראיתי הרבה מכשולים בזה קבלתי על עצמי בל"נ לקיים מאמר

חז"ל 'במקום שאין אנשים השתדל להיות איש' ולסדר קונטרס הדרכה להגבהת וגלילת התורה ותקוותי שבס"ד נוכח לתקן כל זאת.

ראיתי לנכון להוסיף לקונטרס "תמונות מעשיות", כיון שלפעמים מילים אינן מספיקות להסביר ברור או לשכנע לפי הצורך, ובפרט כשהציבור ברוב רובם כבר התרגלו להגבי' ולגלל באופן שעושים, לכן ע"י תמונה יבינו היטב מה לעשות וגם יועיל לגרום שינוי בפועל יותר מסתם הסבר בכתב. יש עוד סיבה כי הרבה פעמים על ידי הקריאה מתוך הכתב יצויר בראש הקורא ג' אפשרויות לבצע בפועל כפי כוונת הכתוב, ואפשר דמ"מ שלושתם בטעות.

איתא במגילה (דף ג.) 'איהו עדיף מינייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו', ובמנחות (כט.) שלשה דברים היו קשין לו למשה עד שהראה לו הקב"ה באצבעו ואלו הן: מנורה, וראש חדש, ושרצים. מנורה דכתיב (במדבר ח ד) **וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה**, ראש חודש דכתיב (שמות יב ב) **הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים**, שרצים דכתיב (ויקרא יא כט) **וְזֶה לָכֶם הַטֹּמָא**, ויש אומרים אף הלכות שחיטה שנאמר (שמות כט לח) **וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל הַמְּנוֹחֶת**. גבי המנורה רש"י כתב (שמות כה מ) מגיד שהתקשה משה במעשה המנורה עד שהראה לו הקב"ה מנורה של אש, ובראש חודש (שמות יב ב) פ' והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש. יש לציין שבגמ' לא הוזכר מה שהביא רש"י גבי מחצית השקל (שמות ל יג) הראה לו כמין מטבע של אש וכו' ע"כ, ועוד מה שמשה עצמו עשה כן שהיה אוחז בחיה ומראה אותה לישראל זאת תאכלו וזאת לא תאכלו (רש"י ויקרא יא ב). נמצא שיש הרבה דוגמאות בחז"ל של הדגמה במקום הסבר.

ויש להקשות על הנ"ל, דהא רש"י עצמו בפירושו על הגמ' צמצם מאוד בתמונות, אלא נלע"ד לחלק בענין מתי ראה עדיף ומתי הסבר עדיף. בלימוד הגמ' יש צורך להשתמש בכח הדמיון כדי לפתח ולהרחיב את הסוגיא, שהרי מהותה של כל התורה היא עמוק בלי גבול, אז כשהשכל פתוח אפשר להשיג יותר ויותר, לכן כל תמונה רק מגבילה את האפשרויות, אבל ה' הראה למשה במטבע של אש ומנורה של אש וכו' כדי שדוקא אז לא ישתמשו בדמיון אלא יבינו בבירור את המציאות הגשמית, שמהותו מוגבלת ודמיון רק יגרום לטעות. וכאן בענין הגבהה אין שום צורך להרחבת הסוגיא אבל יש צורך להבין איך לעשות בצורה נכונה באופן שיכבדו הס"ת ולא להיפך ח"ו.

בתחילה חשבתי שאולי יהיה בזיון לס"ת לצלם ולהזיז אותה עם כל התנועות שוב ושוב כדי לצלם נכון. מ"מ למדתי ממעשה שהחזו"א ביקש מהרב מפוניבז' זצ"ל לכבות את האורות בישיבת פוניבז' לסעודה שלישית ולהדליק שוב במוצ"ש כדי לעשות קידוש השם לתל אביב אע"פ שזה יגרום ביטול תורה. והבנתי מסיפור זה שלפעמים כדאי לעשות דבר שלא נראה ככבוד - כדי לגרום כבוד גדול, וברוח זה עשיתי את התמונות לפי כל הנצרך. אכן שנוהרתי

מאוד לעשות רק תנועות של הגבהה וגלילה נכונה עם ס"ת אמיתי, ולתמונות של טעויות לא השתמשתי בס"ת אמיתי אלא בשל ילדים.

למעשה כל סופר יודע היטב שע"י עקימת הקלף אפשר בקלות לפסול אותיות, וידוע שמחירו של ס"ת הוא יקר מאוד, אבל גם בלא זה הרי הס"ת הוא החפץ הכי יקר שיש לנו ואם ח"ו נשרף ס"ת הוי עושים קריעה ולוויה והספדים, ובפרט שזה ה'כלי' היחידי שניתן לנו ע"י אבינו שבשמים ומחבר אותנו אליו! והמתבונן קצת יגיע למסקנה שכדאי לטפל בס"ת בעדינות ולדעת את פרטי דיני ההגבהה וכן עצות טובות בענין זה.

ואני תקוה שקונטרס קטן זה נכתב באופן ובשפה קלה וברורה ועל הדרך שלמדתי מרבותי, כדי שכולנו נוכל להתכבד בהגבהה ולהצליח לקיימו כדין.

חלק ראשון

ליקוטי הלכות והנהגות

וענינים על

הגבהת התורה

הגבהת התורה כהלכותה חלק ראשון

ליקוטי הלכות והנהגות ועיונים על הגבהת התורה

זמן ההגבהה

כתב המחבר (שור"ע סימן קל"ד ס"ב) מראה פני כתיבת ספר תורה לעם העומדים וכו' ע"כ, ולא נתבאר את כוונתו לפני קריאת התורה או לאחריה. אכן יעו"ש ברמ"א שכתב וז"ל ונהגו לעשות כן אחר שקראו בתורה ע"כ, והיינו דנהגו לקרוא ואח"כ להגביהה, וע' במ"ב (שם בס"ק ח' מראה וכו') שביאר דהמחבר כתב דין זה קודם הלכות קריאת התורה (סי' קל"ה) שכן מנהג הספרדים להגביה קודם הקריאה, ועיין לקמיה בהג"ה שמנהגנו לעשות ההגבהה אחר הקריאה עכ"ל.

הגבהה וגלילה, שנים עושים ולא אחד

בשור"ע (סי' קמ"ז ס"ד) כתב הגולל ס"ת גולל מבחוץ, וכשהוא מהדקו מהדקו מבפנים ע"כ, וביאר הרמ"א וז"ל פירוש כשהספר עומד לפניו, יהיה הכתב נגד פניו ויתחיל לגלול מבחוץ, ואחר שגמר הגלילה יהדק סוף המטפחת בפנים, שכשיבא לקרות בו ימצא ההדוק בפנים ולא יצטרך להפך הס"ת (טור והרא"ש סוף פ' בני העיר) ע"כ. נראה שמקור דברי הרמ"א ממימרא דרבי יוחנן (במגילה דף לב.) דאמר רבי שפטיה אמר רבי יוחנן הגולל ספר תורה גוללו מבחוץ ואין גוללו מבפנים וכשהוא מהדקו מהדקו מבפנים ואינו מהדקו מבחוץ עכ"ל, וביארו התוס' (שם ד"ה גוללו, בשם ר"ח) דקאי אקשר מטפחת שכשקושר מטפחת סביב הס"ת יהא הקשר מבפנים כלפי הכתב, שאם יהיה מאחוריו כשיפתח הספר תורה יהיה צריך להופכו על הכתב להתיר הקשר ואין זה דרך כבוד ע"כ. ואף שאין זה נראה כצורת ההגבהה והגלילה שאנו רגילים בה, עיין בהמשך דברי הרמ"א שביאר וז"ל ונראה דכל זה מיירי כשאחד עושה כל הגלילה, אבל עכשיו שנוהגים שהאחד מגביה ואחד גולל, הכתב יהיה נגד המגביה, וכן נוהגים כי הוא עיקר הגולל והאוחז הס"ת, ואפשר שדייק כן הרמ"א מלשון הגמ' 'הגולל' - לשון יחיד. וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק י"ט) משמע שהגבהה היא יותר מצוה מגלילה, וע"כ מי שנותנין לו ס"ת להגביה ולגלול וא"א לו לעשות שתיהן וכמו שנוהגים היום שמחלקים המצוה בין שני אנשים, יגביה [הוא] ויתן לאחר לגלול, אבל אם כיבדו אותו להושטת המעיל ולגלול, הגלילה עדיפא דהיא עיקר המצוה, ויתן לאחר להושיט עכ"ל. ואפשר לומר דמטעם זה הקפידו הפוסקים בענין מי המגביה יותר ממי שגולל כפי שיבואר להלן, כיון דהמגביה הוא עקר הגולל. וממילא יש להבין שעל המגביה מוטל יותר להזהר ולעשות ההגבהה כראוי לפי הדין.

הגבהת התורה כהלכות ליקוטי הלכות ועיקר דינים

את מי יש לכבד בהגבהה ואת מי בגלילה

בגמ' מגילה (דף לב.) ואמר ר' שפטיה א"ר יוחנן עשרה שקראו בתורה, הגדול שבהם גולל ספר תורה, הגולל נוטל שכר כולן דאמר ר' יהושע בן לוי עשרה שקראו בתורה הגולל ספר תורה קיבל שכר כולן, שכר כולן סלקא דעתך, אלא אימא קיבל שכר כנגד כולן ע"כ, וכן הביא הראב"ה (ח"ב מסכת מגילה ס' תקצ"ה) והגדול שבכולם גולל ספר תורה ע"כ, והשמיט ענין השכר, וגם השו"ע פסק (סי' קמ"ז ס"א) דגדול שבאותם שקראו בתורה גוללו ע"כ, וגם הוא השמיט ענין השכר, וצ"ע למה השמיטו, אבל הטור (שם) הביא את כל דברי הגמ'.

הסמ"ג (עשה י"ט) פסק ע"פ הגמ' (במגילה שם) דמי שגולל ספר תורה נוטל שכר כנגד כולם, לפיכך ראוי שיהא גדול שבקהל גולל. ובמ"ב (שם ס"ק ה') ביאר בדומה להסמ"ג ח"ל ואיתא בגמרא דהגולל [הוא מה שאנו קורין היום הגבהה שהוא עיקר הגולל] נוטל שכר כנגד כולן, ולכך כדאי שהגדול יהיה מכובד במצוה זו כדי שהוא יקבל השכר ע"כ. ואחרי שפסק בבירור כמבואר בגמרא, הוסיף וכתב (ס"ק ז') דבר מופלא מאוד ח"ל מצות גלילה אף כי רבה היא נהגו לכבד אף לקטנים שהגיעו לעונת הפעוטות שיש בהם דעת להבחין ענין דבר שבקדושה ובכדי לחנכם במצות (שערי אפרים שער י' הל' כ"ב). וביאר טעמו בתחילת הס"ק ח"ל זהו מעיקר הדין (היינו דוקא את הגדול לגלול) ועכשיו נהגו שלא לדקדק בזה ומכבדים אף לאנשים בינונים משום דרכי שלום. ואם יש שני יא"צ ביום אחד ואחד עלה לתורה יש לכבד השני בהגבהה ע"כ. ומבואר שלאחר שהופסק לכבד את הגדול בהגבהה מפני דרכי שלום, יותר חשוב לכבד בזה ילד כדי לחנכו. אך מ"מ אנו הורגלנו כ"כ למנהגנו הנ"ל לבחור קטנים, ובינונים, ומי שיש לו יאר צייט, ושכחנו את עיקר דין השו"ע שהוא על פי הגמ' לכבד את הגדול, והדבר פלא גדול! שהרי על אף שמנהגנו לכבד אף לקטנים, מ"מ הגבהה היא דבר נכבד מאוד וכמו שכתב המ"ב (שם סוף ס"ק ז') שאין הסגן רשאי לכבד במצות הגבהה למי שידי רותתין הרבה או לזקן ותש כח שידוע שהוא מגביהו (ומבקש) לשבת מיד כי אין לו כח להחזיקה זמן מה כלפי העם שיוכלו להסתכל היטב [ע"י שהוא פונה לסובב בנחת (שע"א)] וגם האיש ההוא צריך למנוע נפשו מזה [אחרי שא"א לו לעשות המצוה כתיקונה וחז"ל החמירו בזה, מוטב שתעשה המצוה ע"י מי שיש סיפוק בידו לעשותה כתיקנה (שערי אפרים שער י' הל' י"ד)]. לכן הדבר פשוט שאע"פ שהמנהג לבחור לזה כמעט כל מאן דבעי, מ"מ אין לבחור ילדים או אחרים שאינם יודעים איך צריך לעשות את ההגבהה כהוגן וכפי כבודו של הס"ת.

מן הראוי להוסיף כאן עוד הלכה הנוגעת לעניינינו דאם הס"ת גדול וכבד, ובפרט בתחילת השנה שעיקר הכובד הוא על היד שמאלית שהיא יד כהה או אף בשאר ימות השנה וכגון שהוא איש חלוש, יכול לסמוך הצד הכבד על כתיפו ואין בזה משום בזוי מצוה (שערי אפרים שער י' הל' י"ד).

הגבהת התורה כהלכותה

חלק ראשון

המגביה והגולל צריכים ללוות הס"ת

כתב הרמ"א (סי' קמ"ט, ומ"ב ס"ק ד-ח) ובמקומות שמצניעין אותו בהיכל, שהוא הארון בבהכ"נ, מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללוותה עד לפני הארון שמכניסין אותה שם (ד"ע ומהרי"ל). וכן הגולל ילך אחר הס"ת עד לפני הארון, ועומד שם עד שיחזירו הספר תורה למקומה (הגה' מיימוני פ' י"ב מה"ת) וכן נוהגין במגביה הס"ת, כי הוא עיקר הגולל וכמו שנתבאר, ויש שכתבו שמביאים התינוקות לנשק התורה כדי לחנכם ולזרזם במצות, וכן נוהגין (אור זרוע) עכ"ל. וכתב המ"ב וכן כשמוציאין מהיכל מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללוותה עד הבימה, והוסיף דמשמע מדברי הרמ"א דמנהגינו הוא במגביה בלחוד, אבל בלבוש ושלחן ע"ש וש"א מבואר דבין המגביה ובין הגולל צריכין ללוותה עד לפני ארון הקודש עכ"ד.

רגילים לקנות הגבהה בדמים יקרים, ועוד דינים

בשו"ע (סי' קמ"ז ס' א') איתא ורגילים לקנותו {היינו את הגבהה} בדמים יקרים לחבב המצוה ע"כ, וכתב המהרי"ל (הל' קריאת התורה אות א') דנוהגין למכור הוצאות והכנסות משום ברב עם הדרת מלך ע"כ. ואע"פ שהובא לעיל מהמשנ"ב (סי' קמ"ז ס"ק ה') דראוי לגדול שבהם לגלול ונתחדש בזה דדרכי שלום דוחה את ענין הכיבוד לגדול, הוסיף המשנ"ב (שם ס"ק ח') עוד וכתב דאף דמצד הדין הגדול קודם למצוה זו, כהיום משום חבוב המצוה רגילין לקנותו בדמים יקרים ואין להקפיד בזה והוא קודם להגדול [מ"א ועיין בא"ר מה שכתב בזה, וע"ש בענין למי שייך הכסף של המצוה] ואם לא נמצא בביהכ"נ מי שקנה והגבאים מכבדים להישר בעיניהם בודאי ראוי להגבאים לכבד לגדול ע"כ, (ויש להעיר דהכא חזר וכתב דמכבדים הגדול ולא הזכיר שיש לכבד הקטן משום חינוך כלעיל וצ"ע).

מקום פתיחת הס"ת לצורך ההגבהה

בגמ' מגילה (דף לב.) איתא אמר ר' יוחנן הגולל {היינו המגביה בשעת הכנת ההגבהה} ספר תורה צריך שיעמידנו על התפר כו', ובשו"ע (סי' קמ"ז ס' ג') הביא הדברים להלכה וביאר הטעם בזה כדי שאם יקרע, יקרע התפר. והטעם לחשש שיקרע אף שהוא רק מגביה ומראהו להציבור, ביאר החיי אדם (ח"א כלל ל"א ס' י"ג) שמא יקרע מחמת ההידוק שמהדק ולא יקרע אלא התפר עכ"ל¹. וכן פסק הראב"ה (ח"ב מסכת מגילה סי' תקצ"ה) והגולל ספר תורה יעמידנו כנגד התפר כדי שלא יקרע כו' ע"כ, והביא שם לשון רש"י (מגילה יט ד"ה ועמדנו על התפר) "[כנגד התפר] ששם

¹ ומשמע שסברו שבשעת ההגבהה צריך לאחוז בס"ת בהידוק, וזהו אע"פ שיש סכנת קריעה בזה, וטעם הדבר כפי הנראה כדי שיוכלו העם לקרוא את הכתב וגם הדבר עוזר להמגביה לשמור על יציבות הספר.

הגבהת התורה כהלכה ליקוטי הלכות ועיקר דינים

ראוי להדקו יפה", וכיון דצריך להדקו חששו שמא יקרה על הכתב, לכן הצריכו להעמיד את התפר באמצע, שאם ח"ו יקרה לא יפסל הס"ת.

כמה עמודים יש לפתוח בס"ת לצורך ההגבהה

כתב בשערי אפרים (שער י' סי' י"ד) יש מגביהין מעל השולחן הס"ת כמות שהוא סתומה, ובעת שמחזיק אותה בידי הגבה למעלה גולל ופותח בה ג' דפין (ר"ל עמודים), ומי שאינו בטוח כי ישגיב בכחו שיוכל להחזיקה היטב בעת גלילתו שלא יבא לידי מכשול אין לו לעשות כן, אלא בעודה מונחת על השולחן יגלול לפתוח בה כשיעור ג' דפין ואח"כ יגביה ויראה לעם עכ"ל. ובמסכת סופרים (פ"ג הל' י"א) איתא דאין פותחין בתורה יתר משלשה דפין, והביא שו"ת רדב"ז (שו"ת או"ח ח"ח סי' כ"ז מכתב י"ד ד"ה תשובה: נאמר) את ההמסכת סופרים לראיה לענינו ע"ש. וכתב במשנ"ב (סי' קל"ד ס"ק ח') המגביה הס"ת מעל התיבה להראות לעם גוללה עד ג' דפין ומגביה, ואפשר דדוקא נקט ג' [מ"א] ונ"ל דתלוי לפי כח המגביה שיהיה ביכולתו להגביה כשהיא נגללת הרבה ע"כ. ומ"מ פשוט שאם פותח פחות מג' דפין או יותר מג' דפין אינו יכול לשלוט כ"כ על הספר תורה כיון שהחזק והשליטה של הידים הוא בעיקר כשהם פשוטות מול גופן, ולא כשהם רחבות או מצומצמות יותר מרוחב כתפיו. ומ"מ אם יודע בעצמו שיש בכחו לאחוז היטב בלי חשש שהס"ת יפול לדעת המ"ב מותר לו לעשות כן, אך צריך לזהר ולייצב אחיזתו בס"ת כל העת עד גמר הגלילה.

זהירות ממחיקת אותיות בעת ההגבהה

במשנ"ב (סי' א' ס"ק ד') כתב ויש שהיו רגילין לעשות מנורות של קלף מצויירים להניח בסידורים וכותבים בהם שויתי ה' כו', וכתב בש"ת בשם התבואת שור שראוי לאזור חיל לבטל המנהג כי ע"פ הרוב אינם משמרים את הקלף כראוי כו' וגם כמה פעמים בא לידי מחיקת השם, ונראה דבמנורות הגדולות המצויירות על קלף שקובעים בבה"כ לפני העמוד תחת טבלא של זכוכית שאין שייך בזה טעם הנ"ל לית לן בה עכ"ל. ומבואר מדבריו והדברים ידועים לכל סופר סת"ם ששמות הנכתבים בקלף הנמצאים תחת יד בני אדם יש בהם סכנה של מחיקת השם או לכל הפחות של מחיקת אות, וידוע שהדבר פוסל את הס"ת ורק בקלף הנמצא קבוע מאחורי זכוכית כתב המשנ"ב שאין לחשוש, ועל כן כדאי לזהר מאוד בהגבהה וגלילה לעשותם באופן שהס"ת יעמוד ביציבות כדי למנוע שיפשוף וקימוט הקלף כדי שתשמר קדושת השמות בפרט, וכשרות הס"ת בכלל.

הגבהת התורה כהלכתה חלק ראשון

הענין להגביה ולהראות לכולם והזהירות שלא יפול

איתא בירושלמי (סוטה פ"ז ה"ד - דף לא.) כתיב (דברים כז כו) אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן, וּפְרִיךְ הָתָם וְכִי יֵשׁ תּוֹרָה נּוֹפֶלֶת, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יָקִים אוֹמֵר זֶה הַחֲזוֹן שֶׁהוּא עוֹמֵד, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֶלְפָתָא אוֹמֵר זֶה הַבֵּית [דִּין]¹ שֶׁלֹּמֶטֶן דַּאֲמַר רַב חוּנָּה וְרַב יְהוּדָה בִּשְׁם שְׁמוּאֵל עַל דְּבַר הַזֶּה קָרַע יֹאשִׁיָּהּ וְאָמַר עָלֵי לְהַקִּים. ר' אחא בִּשְׁם רַבִּי תַנְחוּם בְּרַבִּי חִיָּה [פ"י] לָמַד וְלִמַּד וּשְׁמַר וַעֲשֵׂה וְהִתֵּה סְפִיקָה בִּידוֹ לְהַחֲזִיק וְלֹא הַחֲזִיק הָרִי זֶה בְּכָלֵל אַרְוֵר. וְעֵינַי רַמְבַּ"ן עַל הַפֶּסֶק אַרְוֵר כו' (שם) שְׁדִּיָּק מֵהָא אֲמַר רַבִּי אֲבִי בִּשְׁם ר' תַנְחוּם וְהָיָה יִדְרֵשׁוּ בַּהֲקָמָה הַזֹּאת, בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַנְּשִׂאוֹת שְׁבִידָם לְהַקִּים אֶת הַתּוֹרָה בִּיד הַמַּבְטְלִים אוֹתָהּ, וְאִפְּלוּ הִיא הוּא צָדִיק גָּמוּר בִּמְעַשְׂיוֹ וְהִיא יָכוֹל לְהַחֲזִיק הַתּוֹרָה בִּיד הַרְשָׁעִים הַמַּבְטְלִים אוֹתָהּ הָרִי זֶה אַרְוֵר.

ועוד פ"י הביא הרמב"ן וז"ל ואמרו על דרך אגדה, זה החזון², שאינו מקים ספרי התורה להעמידן כתקנן שלא יפלו ע"כ (היינו כגון בארון הקודש או כשעושה הגבהה) - והרמב"ן עצמו כתב וז"ל נראה על החזון (ו"ל המגביה כמבואר מהמשך דבריו) שאינו מקים ספר תורה על הצבור להראות פני כתיבתו לכל, כמו שמפורש במסכת סופרים (פ' יד ס' יד) שמגביהין אותו ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחוריו, שמצוה לכל אנשים והנשים לראות הכתוב ולכרוע ולומר וזאת התורה אשר שם משה וכו' (דברים יד מד), וכן נוהגין ע"כ. ובפ"י הגר"א העיר על דברי הרמב"ן (בשור"ע ס' קל"ד ס"ב) וז"ל ופ"י הרמב"ן בחומש שם שאינו מקים כתיבתו בארון א"נ שאינו מקים הס"ת להראות פני הכתיבה לעם, אבל ג"י שלנו "זה החזון שהוא עומד" וכו' ג"י תוס' דסוטה [לז: ד"ה ר' שמעון בן יהודה - אך לא פירשו דקאי על ענין הגבהה] ע"כ. ומבואר מכל זה כמה ענינים חשובים, האחד שבכל מקום ומצב שהס"ת נמצא צריך להזהר שיעמוד באופן יציב ולא יפול, ועוד שצריך בהגבהה להראות לעם באופן שהם יכולים לראות את הכתב.

מצביע כנגד הס"ת או משתחוה

יש לדקדק בלשון הרמב"ן הנ"ל שלא הזכיר שמצביע אל הס"ת כפי הנהוג היום אלא כתב רק "לראות הכתוב ולכרוע ולומר וזאת התורה [וכו']", ובשור"ת הרשב"א (ח"ג ס' רפ"א) כתב

¹ פ"י הקרבן העדה וז"ל ה"ג זה הב"ד שלמטון, וה"פ הב"ד שלמטון והם המלך והנשיא והשופט שבישראל ידרשו בהקמה זאת בית המלך והנשיאות שבידם להקים את התורה ביד המבטלים.
² ולא גרס כגירסה שלנו הנ"ל "זה החזון שהוא עומד" וכמו שהעיר הגר"א כדלהלן.

הגבהת התורה כהלכתה ליקוטי הלכות ועיקר דינים

וה'ל והטעם בכריעה הוא בשביל כבוד ספר תורה עכ"ל, ומ"מ אף שעדיין לא מצאתי להמנהג להצביע מקור, כבר כתב הרמ"א בענין אחר (סי' תר"צ ס' י"ז) ואין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו כי לא לחנם הוקבעו ע"ש ובב"ה שם. והיום מצויים ביננו כמה מנהגים בזה, יש שמצביעים ויש שכורעים ויש שעושים את שניהם וכו', ואין לבטל אף אחד מהם.

וראיתי בספר שיח תפילה (שער י"ג ס' ב' אות ו') שתמה על המנהג להצביע וז"ל והנה בזמן האחרון התפשט מנהג מחודש להושיט את היד ולהצביע באצבע לכיוון הס"ת בזמן ההגבהה, ואין לזה שום מקור, ועדיף לא לעשות כן אלא לעשות כמו שהורנו חז"ל לכרוע [מעט] לצד של הס"ת.

ובהערה שם כתב במש"כ שאין להצביע באצבע לכיוון הס"ת שאין לזה מקור, יש שהעירו שיש מקור לזה בס' ילקוט מעם לועז, ועיינתי שם ואכן זה מובא שם בפ' כי תבא [וה"ל ונהגו להצביע באצבע הורת לעבר הכתב ולנשקה], אבל הרי סוף חומש דברים הוא מחובר ע"י הרב שמואל ירושלמי [כמבואר בהקדמת הספר בסופו], היינו מחבר בן זמנינו, ואין בזה שום מקור קדמון, ואף שם לא הובא דבר זה בשם מי מהקדמונים, כדרכו להביא מקור לכל דבר שמביא.

אולם בספר חיים להגאון רבי חיים פלאג"י, (על דיני קריאת התורה סי' ג' ה"ז) כתב וז"ל סמך למה שנהגו להראות באצבע לס"ת בשעת הקמת ס"ת, הוא מדאמרינן במדרש ע"פ [ילק"ש תה' פ"כ רמז תרפא, ומדבר רבה פ' ב' פ' ג'] ודגלו עלי אהבה (שה"ש ב' ד'), כל מי שמראה איקונין [צורה/תמונה] של מלך [בשר ודם] באצבע נהרג, [אבל אצלנו] ותנוקות הולכים לבית הספר ומורין האזכרה באצבע ואומר הקב"ה ודגלו עלי אהבה, אל תקרי ודגלו אלא וגודלו [ובהמשך מדר"ר ודלוגו]. ונר' דלזה סמכו להראות, כ"כ הרב דברי מרדכי סי' ט'. ועמ"ש בס' רוח חיים [ג"כ של רבי חיים פלאג"י] (יר"ד סי' רפ"ה). ורובא דעלמא נהגו לאחוזו בציצית שבטליתו ולנשק נגד הס"ת וכנראה דנהגו כן בשביל שלא להראות באצבע ריקם כלפי הס"ת. ולפי המדרש הנ"ל אין חשש כלל, ע"ש.

ולכ' אין שום מקור מכאן, שהגאון רבי חיים פלאג"י רק הביא סמך למנהג שנהגו אבל לא מקור. ועוד יש לדון הרבה בראיה שלו. שהמדרש הזה נמצא בשהש"ר ב' ד' [בשינוי לשון ע"ש]. אכן פשטות כוונת המדרש הוא, שאע"פ שאין זה מן הנמוס להצביע על איקונין של מלך, [וכמו שגם היום אין זה נחשב נימוסי להצביע אפי' על בן אדם], ולשעבר אדם שעשה כן הי' נהרג עבור זה, מ"מ הקב"ה אוהב את עמו ומוחל להם. וכמו הדוגמה שם בעם הארץ שאמר ואייבת את ה' אלקיך במקום ואהבת, ומהפך הכוונה, שמ"מ הקב"ה מקבל תפילתו באהבה, אבל בודאי שאין הכוונה שמותר לכתחילה לומר כן, אלא שמי שאינו יודע ואומר כן, הקב"ה מוחל

הגבהת התורה כהלכה חלק ראשון

לו, וא"כ יוצא מהמדרש אדרבה שלכתחילה אין להצביע על הס"ת [אלא שמי שמשום בורות וחסרון ידיעה עושה כן הקב"ה מקבל כוונתו לטובה, אכן באהבה, אבל בדיאבד]. וכן לא מובא מנהג בספרים קדמונים, ולא בשום ספר מספרי המנהגים, ובודאי שלא היה מנהג אשכנז כן, וגם היום אין דבר זה ידוע בחו"ל, ועדיף לא לעשות כן, כנ"ל.

והי' נר' קצת מקור לזה מהמנהג שהביא הגר"א הענקין המוזכר למעלה וז"ל שם בהיות במדינת קוקז ראיתי מנהג הספרדים דשם ויפה הוא בעיני, שהם אינם מנשקים את הס"ת [בהולכת הס"ת] בנגיעת הפה במעיל או במפה, אלא מראים מרחוק באצבע ומנשקים, ושיבח הוא את המנהג, ע"ש טעמו. והנה מנהג הספרדים הוא להגביה את הס"ת מיד אחרי שמביאים אותו לבימה לפני קריאת התורה כנ"ל, ובקהל גדול מצוי שיש מאחרים והיו עדיין מצביעים על הס"ת בזמן ההגבה, ויש אנשים שחשבו שההצבעה באה בגלל ההגבהה ולא בגלל ההבאה של הס"ת, ובמשך הזמן ובריוחוק המקומות השתרבב מזה המנהג להצביע על הס"ת רק בזמן ההגבהה. ולפי"ז אין זה מנהג בעצם, אלא השתרבבות מנהג קהל הספרדים ההם, ואין לזה שום מקור במנהגי קהלות אשכנז עכ"ל השיח תפילה.

ומצאתי במשנה ברורה מהדורת 'דרשו' (כסלו תשע"ד ס" קלד אות 11) ד"ה ואין לומר 'זאת התורה' רק נגד הכתב של הס"ת [אחרונים], וז"ל ונוהגים להצביע לכיוון הספר תורה בשעת הגבהתו ולנשק האצבע. וכתב הגר"ח קניבסקי (תשובות הגר"ח, א"ח שאלה צו) שמקור המנהג הוא מהגר"ח פלאגי [הנ"ל], והוא כתב שם להצביע עם האצבע, ולא כמו שנוהגים להצביע עם הזרת עכ"ל.

והנה בספר שיח תפילה הנ"ל נתן קצת מקור וטעם איך השתרבב המנהג להצביע, ומרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר שמקור הדבר מדברי רבי חיים פאלגי, ומ"מ עדיין נראה שאין לדבר מקור די ברור, ובפרט אחר מה שטען בשיח תפילה שנראה מזה אדרבה שרק בדיעבד מותר להצביע עם האצבע.

אולם אמרו חז"ל (במגילה ג.) וז"ל רבי יהושע אמר כו' אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש ע"כ, ושמעתי כמה רעיונות מכמה ת"ח בביאור מקור המנהג להצביע. ח"א אמר שכל פעם שאומרים תיבת 'זה' מצינו שמראין באצבע (כמו זה א-לי ואנוהו, הנה אלקינו זה). והכא נמי כיון שאומרים זאת יש להראות באצבע. וח"א אחר אמר שמכיון שפסק השו"ע שיש להסתכל בכתב של הס"ת ולפי האריז"ל יש ענין אף לקרוא מן הס"ת בשעת ההגבהה, לכן מצביעים כדי לעזור לקריאה, כמו שדרך האנשים לעשות כשרוצים לקרוא דבר הכתוב על שלט מרחוק.

הגבהת התורה כהלכות ליקוטי הלכות ועיקר דינים

ונראה להביא לזה מקור, או לכה"פ אסמכתא מן הפסוקים. דהנה הבאנו בהקדמה הא דאיתא במנחות (כט.) שלשה דברים היו קשין לו למשה עד שהראה לו הקב"ה באצבעו ואלו הן: מנורה, וראש חדש, ושרצים ע"כ. וכן ראיתי בספר מנהג ישראל תורה, מהג"ר יוסף לעזוי זצ"ל (הל' קריאת התורה דף ר"מ אות ב') שכתב וז"ל והנה מנהג העולם שמראין באצבע כו', ולא מצאתי בשום מקום שיביאו מנהג זה, ולכאורה אפשר כו' במנחות דף כ"ט דלשון "זה" מורה על ההוראה באצבע וכו' עכ"ל. וכיון שה' הצביע, ואמרו חז"ל בשבת (קלג:) אבא שאול אומר 'ואנוהו' הוי דומה לו, מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום ע"כ, לכן כמו שהקב"ה הצביע על דבר חשוב גם אנו יש לנו להצביע על דבר חשוב. ולמדנו גבי מלחמת מדין, שהקב"ה אמר למשה (במדבר לא' ב') נָקַם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים ע"כ, וכשמשה אמר לבני ישראל, הוא אמר זאת בלשון (שם ג') וַיְהִי עַל מִדְיָן לָתֵת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן ע"כ. היינו שהקב"ה רצה כן מחמתנו ועבורינו, ואנו צריכים ג"כ לעשות הדברים מחמת השי"ת ולדאוג למה שחשוב לו יתב', ועל כן כמו שהקב"ה הראה לנו דברים החשובים לנו – כגון מנורה, חודש, וכו', גם אנחנו מראים חשיבות לס"ת עם האצבע, ונראה לענ"ד שאין זה נחשב גנאי ורק בדיעבד ויש ע"ז מחילה כמו שכת' בשיח תפילה, אלא אדרבה נראה מאותו דרשה שבמדרש, וגודלו עלי אהבה, שהדבר הוא שבח לכתחילה ליהודים שיצביעו, וגנאי לגוים. ויש כמה ענינים כעין זה, כגון לבישת כובע במקום שמתפללים, שלנו הוא כבוד, ולהם הוא גנאי. ועוד דהדבר מסתבר שמי שאין לו קשר עם המלך הרי זו מדת עזות להצביע, אבל מי יכול לומר לבן המלך שלא להצביע על האבא שנכנס לחדר, ואע"פ שחייב לכבדו מ"מ מחמת הקשר שיש לו עמו אין בזה מן העזות.

ועוד שהרי בקריעת ים סוף, כשראו את השכינה אמרו (שמות ט"ו ב') 'זה א-לי ואנוהו', ופי' רש"י בד"ה זה א-לי, בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע ע"כ, ולא ראינו שהיתה איזה שהיא טענה על מה שהצביעו כנגד השכינה. ומשמע שהמסר הנאמר בהצבעה זו שהרי הוא כאומר דוקא זה ולא משהו אחר, ולכן מן הסתם יש ענין בזה, ושפיר שייכים בזה דברי הרמ"א הנ"ל שאין לבטל שום מנהג כי לא לחנם הוקבעו, ולא באתי כאן אלא לעורר.

אח"כ ראיתי בספר ילקוט יוסף (סי' רפ"ב דיני קריאת התורה בשבת ס' ז') ליקוט רחב על כל הנ"ל ונביא מתוך דבריו כמה חלקים וז"ל מה שנהגו בעת הוצאת הספר תורה והולכתו לתיבה, להצביע באצבע כנגד הס"ת ולנשק אצבעות היד, אין לערער על המנהג שיסודתו בהררי קודש ע"כ, והביא את המדרש הנ"ל וסיים שם דאף שאין נהוג כן כלפי מלך, הקב"ה מדלג על כך מרוב אהבתו אלינו ע"כ.

הגבהת התורה כהלכתה חלק ראשון

עוד הביא מספר חיים למהר"ח פלאג'י (סי' ג' אות ו') וכן מעוד ספרים דרובא דעלמא [בזמננו] נהגו לאחוז בציצית שבטליתו ולנשק נגד הספר תורה, וכנראה שנהגו כן כדי שלא להראות באצבע כלפי הס"ת. אולם לפי המדרש הנ"ל ליכא חששא כלל עכ"ל.

אמנם בספר יסוד ושורש העבודה (שער ה' פ"ט) כתב בשם האריז"ל, ומחבקין ומנשקין את הס"ת בשני הזרועות דוקא, ולא כמו שנוהגים ליגע ביד ולנשק היד, כי זה מנהג בורות עכ"ל. וכן העיר בספר זכר נתן (לרבי נחמן נתן קורנל) והמון העם כשמראים להם הספר תורה מרחוק כו', נושקים את ידיהם, וזה ודאי מנהג בורות ושטות. וכי פרחה הקדושה מהס"ת עד שיעשו ידיהם קדושים לנשק אותם, המצוה היא לנשק את הס"ת עצמו, ולא הידים, וכן מצינו שגדולי החכמים היו מנשקים התפילין גופן ולא הידים אשר נגעו בתפילין כו' ע"כ. וכן בספר אור צדיקים למהר"ם פאפריש (אות ס"ט, והובא בהערות שערי חיים על שער אפרים שער י" ס"ד).

גם בספר הליכות שלמה (תפלה, פ"ז הערה 35) הובא שמנהגו של הגרשז"א היה שלא לנשק ידיו, וכשהיה נצרך לנשק דבר של קדושה היה מנשקו ע"י חפץ של קדושה, כמו הציציות, וכן כשהיה מנשק בתי התפילין היה מנשקם על ידי הרצועות. ועל כל זה היה אומר שאין ללגלג על אותם המנשקים ידיהם, שעושים כן לחיוב מצוה ע"כ.

ומ"מ נראה שיש טעם למנהגינו לנשק את היד במקום שנגעה בס"ת, שבוהו הוא מראה כאילו ע"י הנגיעה בס"ת נדבק ביד רושם הקדושה, לכן מנשק את היד שם.

ועוד שהרי מנהג זה כבר היה קיים לפני למעלה מת' שנים בזמן השל"ה (כמובא בקיצור השל"ה דיני ספר תורה דף קל"ז) שכתב שכשא"א לנשק בפיהם, מ"מ אם יכולים יגע בה היד וינשק אח"כ היד ע"כ, ובסידור בית מנוחה (עמ' קס"ג) כתב אולם אם יכולים לנשק בפה, לא ינשקו היד שנגע בס"ת, דלאו שפיר עבדי ע"כ, ולפני כר' שנה מזמן השער אפרים והדברי מרדכי (לרבי מרדכי קריספין) והמהר"ח פלאג'י, ואין לזלזל במנהג שיש לו מקור נאמן.

עוד דבר מענין מצינו בשו"ת משפט וצדק ביעקב (להגאון ר' יעקב אבן צור, מגדולי רבני מרוקו, סי' מ"ה) שכתב שמנהג העולם שכשמזכירין את השם מנשקים אצבע צרידה, וכן כשמסיימין קריאת שמע, או ברכה, או תפילה, ומנהג ישראל תורה, וזה על פי מזמור השמים מספרים (תהילים יט) פקודי ה'..., מצות ה'..., יראת ה'..., ומשפטי ה'... – שבכולם יש ה' תיבות כנגד ה' אצבעות, והתיבה השניה בכולם היא שם ה', והיא כנגד האצבע, לכן מנשקים את האצבע דוקא עכ"ל הילקוט יוסף.

הגבהת התורה כהלכות ליקוטי הלכות ועיקר דינים

למסכנה, אפשר לנכון גם להשתחות כמו השו"ע וגם להצביע עם העצבא כמו הפוסקים. יוצא שלהצביע זה בגדר זה א-לי ואנוהו, וההשתחות מראה שזה שמצביע הוא בגדר כבוד ולא בגדר בזיון, או שהעיקר להשתחות ואם גם מצביע זה מוסיף על הכבוד.

ראיית האותיות ואמירת פסוקים בעת ההגבהה

בשר"ע (סי' קל"ד ס"ב) כתב מראה פני כתיבת ס"ת לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה על כל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע, ולומר: וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל (דברים ד מד), על פי ה' ביד משה (במדבר ט כג), תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מחכימת פתי (תהילים יט ח) עכ"ל, וכתב השו"ת הרשב"א (ח"ג סי' רפ"א) והטעם בכריעה הוא בשביל כבוד ספר תורה. וכתב המטה משה (סי' רנ"ה) לא יכרע לומר וזאת התורה כי אם נגד הכתב. וכתב המ"ב (שם ס"ק י"א) וטוב שיראה האותיות עד שיהיה יכול לקרותם כי כתבו המקובלים שעי"ז נמשך אור גדול על האדם ע"כ. ונראה שמקור דברי המ"ב מהבאר היטב שהרחיב בזה (שם ס"ק ה') וז"ל הנהגת האר"י ז"ל היה מסתכל היטב באותיות עד שהיה מכירם לקרותם, והיה אומר שיהיה נמשך אור גדול אל האדם על ידי הסתכלותו בס"ת מקרוב עד שיכול לקרות האותיות היטב כו', ויש לגלול הס"ת על ג' דפין ומגביה ומראה כתיבתה לעם (מסכת סופרים, מ"א) עכ"ל. ועוד כתב הש"ך עה"ת וז"ל סוד הקמת ס"ת ומראין כתיבתו לעם, לפי שיש בס"ת ס' רבוא אותיות, וישראל ס' רבוא נשמות, וכל נשמה ונשמה מושפעת מאות אחת, וכשרואה אותה אות, מושכת לה שפע רב על ידי אותה ראה, ומצא מין את מינו וניעור עכ"ל, ופשטות שהאר"י ז"ל מיירי בקדושה כללי שהשפיע על מי שמסתכל.

בכף החיים של מהר"ר יעקב חיים סופר (אור"ח קלד אות טו"ב שם) מראה פני הכתיבת וכו' והאשכנזים נוהגים להראות הכתיבה אחר הקריאה כמ"ש בס' המפה ומנהג נכון הוא מפני שהמון העם חושבין שראיית ס"ת עדיפא מקריאה, לכן כדי שיתעכבו שם לראות ס"ת יקראו תחלה ואח"כ מראין הכתיבה לעם.

עוד מצינו בענין הפסוקים שיש לומר בשעת ההגבהה, בדברי השערי אפרים (שער י' הל' כ"ד) שכתב וז"ל בשעת הגלילה אומר המגביה והגולל פסוק לך ה' הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש (דה"א כט יא), ויש נוהגין לומר יהי רצון מלפניך ה' אור"א שיגולו רחמך על מדותך ותכנס להם לפני משורת הדין ותתנהג עם בניך במדת טובך עכ"ל. ובאליה רבה כתב (אוה"ח סי' קל"ד) והקהל עונין ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדושתו ששה תיבות כנגד ששה ימים שנשתהה משה בענון, כדי שיתעכל כל המאכל שבמעיו, תורת ה' תמימה [וכו'] (תהילים יט ח) עד פל החסדים בו (תהילים לד כג) – בפסוקי דמרה, והם ארבעים תיבות כנגד ארבעים יום שעמד משה רבינו בהר לקבל התורה עכ"ל.

הגבחת התורה כהלכה חלק ראשון

כד

פסוקים הנאמרים בהוצאת הס"ת

כתב הרמ"א (סי' קל"ד ס"ב) אבל כשמוציאין אותו אומר הש"צ גְּדֹלוֹ לַה' אֱתִי וְנִרְמָמָה שְׁמוֹ יִחַדּוּ (תהלים לד ד), והקהל אומרים רוממו ה' אֶלְקֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לַהֲדָם רַגְלָיו קְדוֹשׁ הוּא (תהלים צט ה), אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים וכו'; וי"א לומר על הכל יתגדל (מ"ס פי"ד וטור ומהרי"ל) וכן נוהגים ביו"ט ובשבת עכ"ל¹. והמ"ב (שם ס"ק י"ג) כתב ומנהג העולם לומר בריך שמיה בשעת הוצאת הס"ת בין בחול בין בשבת ואם לא אמרו בשעת הוצאה יוכל לאמרו עד שעה שפותחין לקרותו [אחרונים] וצריך להגביה התורה ג"פ דהיינו בשעה שאומר שמע וגו' אחד וגו' גדלו וגו' [מ"א בשם מ"ס].

טעם ומקור לאמירת הפסוקים

ואולי אפשר ליתן מקור וטעם לענין אמירת פסוקים של שבח בהוצאת והגבחת הס"ת ע"פ הגמ' זבחים (דף קטז): דאיתא התם כשנשתנה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל מלכי עובדי כוכבים אחזו רעדה בהיכליהן ואמרו שירה, שנאמר (תהילים כט ט) וּבִהְיָכְלוֹ פָּלוּ אֲמָר כְּבוֹד עֲיָכ, ואם ראוי שהגוים יאמרו שירה על נתינת התורה ליהודים, ק"י ראוי לנו לומר שירות ותשבחות.

מצוה ליכנס לביהכ"נ להוצאת ולהכנסת הס"ת

כתב המ"ב (סי' קל"ד ס"ק י') ואפי' אם מתחלה היה עומד מבחוץ מצוה ליכנס לביהכ"נ לראות כשמוציאין ומכניסין הס"ת משום ברב עם הדרת מלך עכ"ל. וכיון שהעם מצפים לראות היטב את הס"ת, בודאי על המגביה להיות שליח נאמן ולהראות להם בנחת ולא בחופזה.

¹ יש לציין שבדברי הרמ"א לא מובאת הגירסה שבסידורים שלנו "לך ה' הגדולה וכו'", "לך ה' הממלכה וכו'", וגם לא ברור לאיזה "רוממו" מתכוון, "להדום רגליו" כנ"ל או "להר קדשו" (שם פסוק ט') או לשניהם.

הגבהת התורה כהלכותה

ליקוטי הלכות ועיקר דינים

עיקר דיני הגבהה

הקדמה

בפרקים דלהלן יובאו עיקר הלכות הגבהה דהיינו העיסוק בספר תורה עצמו, ומפני החשיבות וגם הסכנה שבזה, ראוי להקדים כמה ענינים הנוגעים ישירות לפעולת ההגבהה, כדי לעורר על הזהירות וההערכה הראויה שתהיה בלב כלפי הס"ת.

הנה מלבד הפרטים המעשים בהלכות ההגבהה והגלילה צריך להרגיש כבוד ספר התורה ולטפל בו בכבוד רב, ומלבד זאת שכיון שבשעת ההגבהה הידים נוגעות בספר תורה בכל שטחו ובעצי החיים, וכיון שכן עלינו לדעת גם עניני טומאת ידים, והיכן ובאיזה צורה מותר לגעת ולאחוז בס"ת וכן את העונש רח"ל למי שנוגע בס"ת שלא כהוגן.

החשיבות הגדולה של כבוד התורה

במחזור ויטרי (סי' תקכ"ד פ' ג') כתב ואין נוהגין בהם {בספר תורה} מנהג בזיון מהפסוק ומקדשי תיכראו (ויקרא יט ל), [ודרשו חז"ל (ביבמות ו:)] ולא ממקדש אתה מתיירא אלא ממני שפיקד עליי (נ"א ממני שהזהיר על המקדש), ובמסכת סופרים (פ"ג הל' ט"ז) איתא אין זורקין ספרים ממקום למקום, ואין נוהגין בהן דרך בזיון ע"כ. ועיין בשו"ת רדב"ז (אור"ח מכתב יד חלק ח' סי' כ"ו) שכתב ח"ל שאלת ממני על מקצת חכמים שאין הולכין אחר ספר תורה כשמוציאין אותו מן ההיכל וכשמחזירין אותו, ואומרים שאין הדברים אמורים אלא כשמוליכין הספר תורה ממקום למקום. תשובה: נאמר פי מְכַבְּדֵי אֶכְבֵּד וּבְנֵי יִקְלּוּ (שמואל א' ב ל), אלא צריך לילך אחר התורה כשמוציאין אותה לקרות בה וכשמחזירין אותה, שאז הוא כבוד והידור לתורה (ועיין שו"ע אור"ח סי' קמ"ט סעי' א' אין הציבור רשאים לצאת מבהכ"נ עד שיצניעו ס"ת וכו', ובמ"ב שם שאין זה דרך כבוד לתורה שיניחיה וילכו להם וכו'). ועוד כתב הרדב"ז (שם) כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין כשהיו מוציאין את התורה ומחזירין היו הולכין אחריה מפני כבודה, ה"ה כשמוציאו אותה ילוה אותה עד הבימה (הכוונות) ע"כ.

בהלכות ס"ת (גנוזי מצרים עמוד 46-47) איתא ולענין כבוד ספר תורה גרסינן בפרק בני העיר

אמ' ר' פרנך כו' (ויובאו הדברים להלן בענין טומאת ידים), ופירש מר רב הונאי בר יוסף דקאמרינן האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום אלא כו' ויש לו לספר תורה כען [כעין] ביזויין מוטב כו' ושמעת מינה דעיקר גזירה (היינו לא לגעת בספר ערום – היינו בידים) משום כבוד תורה הוא ומשום חיבתה ע"ל. ובמסילת ישרים (פרק יט) כתב וכמה דברים הזהירונו ח"ל שלא יהיו מצות

הגבהת התורה כהלכותה חלק ראשון

בזויות עלינו, וכבר אמרו (מגילה ל"ב) כל האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום מפני ביזוי המצוה ע"כ.¹

ודע שהחיוב לכבד את התורה אינו נובע מחמת שהס"ת הוא כסמל או זכר לענין חשוב ח"ו, אלא הוא כמו שהגדיר הנפש החיים (ש"ד פרק כ"ז) וז"ל אמנם התורה הקדושה אף שגם היא נשתלשלה וירדה ממקור שורשה העליון הקדש מדרגות אין שיעור מעולם לעולם וממדרגה למדרגה, עכ"ז קדושתה הראשונה כמו שהוא במקור שרשה ראשית דרכה בקדש כדקאי קאי גם בזה העולם, שכולה קודש ואסור לנהוג בה מנהג חול ח"ו, שגם ההרהור בד"ת אסור במקומות המטונפים, ולזאת החמירו והפליגו רז"ל בעונשו ואמרו (בפ' חלק טו.), שגם הוא בכלל פי דבר ה' בזה (במדבר טו לא), וסיפ' דהאי קרא הפַּרְתָּ תְּפַרְתָּ ופי' רז"ל הפַּרְתָּ בעה"ז תְּפַרְתָּ לעה"ב, ואמרו האוחז ס"ת ערום נקבר ערום מאותו מצוה ע"כ. ויש לדייק שהנפה"ח השווה האוחז ס"ת ערום להרהורי תורה במקום מטונף. ומשמע שדרגתם דומה.

והנה אע"פ שהיקף ענין כבוד התורה הוא גדול ורחב מאוד, נביא רק עוד נקודה הנוגעת לענינינו. ידוע המעשה שאירע עם עוזה (שמואל ב' פרק ד' - הפטרת פרשת שמני) כשרצה דוד המלך להביא את ארון השם לעיר דוד (ירושלים), כתיב וַיִּרְכְּבוּ אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹקִים אֶל עֲגֹלָה חֲדָשָׁה וַיֵּשְׂאָהּ כו' שִׁמְטוּ הַבָּקָר, ופי' במצו"ד נענעוהו ממקומו וחשב עוזה ש[הארון] יפול מן העגלה, ועל כן וַיִּשְׁלַח עֲזָה [את ידו] אֶל אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֹּאמְרוּ בּוֹ כו', ויחר אף ה' בְּעֲזָה, ועיין במצו"ד שביאר שהחרון אף היה על מיעוט אמונתו בה' לחשוב שיפול ארונו לארץ, ורש"י פי' על השגגה שהיה לו לדרוש ק"ו נושאים נשא בירדן [כשעברו בני ישראל את הירדן בתחילת ספר יהושע] הוא עצמו לא כ"ש, ויִפְּחוּ שָׁם כו' וַיִּמָּת [עוזה] שָׁם. המלבי"ם מסביר על ששל ושכח קדושת הארון ופחד ה' בעודו עם ארון האלוקים, וזה חטא גדול מנשוא השוכח יראת המלך בעודו עומד לפניו עכ"ל. וממילא יש לנו ללמוד שספר תורה מחמת גודל קדושתו [כדברי הנה"ח] יש להתעסק בו בכבוד גדול ביותר, ובפרט בשעת הוצאתו והכנסתו והגבתו כשכל הציבור מביטים על המתעסקים עמו.

איסור נגיעה בקלף וטומאת ידים

ועתה נבא לבאר ענין נגיעת ס"ת בידים. הנה בגמ' שבת (דף יד.) איתא מאי טעמא גזרו ביה רבנן טומאה (היינו למי שנוגע בקלף של ס"ת) אמר רב משרשיא שבתחלה היו מצניעין את אוכלין דתרומה אצל ספר תורה ואמרו האי קדש והאי קדש, כיון דקחו דקאתו לידי פסידא

¹ [יש להתפלל דהמס"י נקט שזה ביזוי מצוה ולא ביזוי ס"ת].

הגבהת התורה כהלכות ליקוטי הלכות ועיקר דינים

גזרו ביה רבנן טומאה¹ מפני שהידים עסקניות הן. וההפסד שדברו עליו חז"ל פי' רש"י (ד"ה לידי פסידא) עכברים מצויין אצל אוכלין ומפסידים את הספר [רח"ל], אבל בחולין לא הוצרכו לגזור, דבלאו הכי נמי לא היו נותנין חול אצל קדש ע"כ, והשל"ה (כללי התלמוד כלל לשונות סוגיות) ביאר באופן אחר כי העובר על דבריהם במגע ספר תורה דרך בזיון, גזרו עליו (ה)חכמים שיהא פוסל את התרומה, מדכתיב (במדבר יח כח) וַנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת תְּרוֹמַת ה' לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן, מה אהרן חבר אף בניו חברים. ורש"י שם בד"ה עסקניות הן, ונוגעין בבשרו ובמקום טינופת, וגנאי לתרומה בכך ונמאס לאוכלין כשנוגע בה בידים מסואבות, ורבנותינו מפרשים חיישינן שמא נגעו בטומאה, ופי' הריטב"א בשם הראשונים דדילמא נגע בטומאה ולא אדעתיה, והקשה רש"י ז"ל דא"כ יהא צריך טבילה, ועוד שמא נגע בשרץ והוא ראשון לטומאה וראוי לטמא תרומה, ולאו קושיא דהכא חומר הוא שהחמירו ז"ל דיש לחוש, כדי שיהיה משמרם יפה, ולא רצו להחמיר לחוש יותר, וגם הספיק להם בטהרת נטילה, שאם לא כן יפסידו כל טהרות שבעולם עכ"ל.

אם מועל לזה נטילת ידיים

עוד איתא בגמ' שבת (שם)² אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן האוחז ספר תורה צרום נקבר צרום וכו'. ויש מן הפוסקים הסוברים דאחר נטילת ידיים מותר לנגוע בס"ת ביד בלא חציצה, וכ"כ הראב"ה (ח"ב - מגילה ס' תקצ"ה) וז"ל ונראה בעיני דהני מילי בידים סתם, אי נמי כשנטל ידיו והסיח דעתו, דהוי כאילו לא נטל, אבל נטל ולא הסיח דעתו לא קפדינן, דגרסינן בפרק קמא דשבת גבי [שמנה עשר] דבר והידים, ומפרש טעמא משום ידיים עסקניות הן, ומסיק תנא אף ידיים הבאות מחמת ספר וכו' עד משום דרבי פרנך וכו', ופריך הי גזור ברישא אילימא הך גזור ברישא, פירוש ידיים בלא ספר, כיון דהך גזור ברישא הא תו למה לי אלא הך גזור ברישא והדר גזור בכולהו ידיים, ואי איתא דרבי פרנך איירי אף כשנטל ידיו, לישני ליה אף על גב דגזור ברישא בידים בלא ספר היינו בלא נטילת ידיים והדר גזור (גזור) אף בנטילה משום דרבי פרנך, אלא שמע מינה דתרווייהו בלא נטילת ידיים מיירי. ויש שדוחים ואומרים דסתמא דמילתא אדם הקורא מסיח דעתו, ולהכי לא שני הכי התם. ודחיית קנה היא וליתא, אלא כדפרישית עכ"ל (והיינו דס"ל דמיירי בלא נט"ו). וכן המרדכי פסק (מגילה פרק בני העיר רמז תתל"ד) פסק ע"פ שיטת הראב"ה דבידיים נקיות שרי ע"ש. ובשפת אמת מגילה (שם) הביא שיטת הראב"ה וכתב ע"ז וז"ל ובאמת פשטא דסוגיא בפ"ק דשבת הכי משמע דאמרין ידיים נגזרו אחר טומאת כתבי קודש ע"ש, מיהו התוס' (שם) כ' בהדיא דאפי' בידים נקיות אסור והב"י (באו"ח ס' קמ"ז) (לא הביא דעת התוס' בזה ע"ש וצ"ע עכ"ל. והט"ז כתב כהב"י (ס' קמ"ז ס"ק א') וז"ל וכתב המרדכי נ"ל דה"מ בידים סתם אבל נטל ולא הסיח דעתו לא קפדינן ע"כ. ואפשר שע"ז סמכו כו',

¹ היינו בידים ואוכל שנגעו בס"ת נטמאים, וכן גזור טומאה על סתם ידיים (גם בלי נגיעת ס"ת).

² והובא יותר בעיון לקמן עמ' 32

הגבהת התורה כהלכה חלק ראשון

שאוחזים ס"ת בשעה שמגביהים אותה להראות הכתב לעם, ומיהו מ"כ בשם ספר אגודה דאפי' סמוך לנטילה קאמר עכ"ל הב"י, וז"ש רמ"א בס"ת אפי' בכה"ג אסור. וכתב הט"ז בהמשך דבריו ואי איתא דרבי פרנך איירי אף כשנטל ידיו, לישני ליה אף על גב דגזור ברישא בידים בלא ספר היינו בלא נטילת ידים והדר גזור (גזור) אף בנטילה משום דרבי פרנך, אלא שמע מינה דתרווייהו בלא נטילת ידים מיירי. ויש שדוחים ואומרים דסתמא דמילתא אדם הקורא מסיח דעתו, ולהכי לא שני הכי התם עכ"ל.

ההלכה בזה

ולענין הלכה פסק השו"ע (שם) אסור לאחוז ס"ת ערום, בלא מטפחת. והרמ"א (שם) כתב וי"א דה"ה שאר כתבי קודש (אגודה ותוס' פ"ק דשבת) ולא נהגו כן, וטוב להחמיר אם לא נטל ידיו. ובס"ת אפי' בכהאי גוונא אסור (ד"ע אגודה), והמ"ב (ס"ק א') ביאר דהאיסור אפי' בנגיעה בעלמא בידיו בס"ת ערומה, וכתב (שם) דכ"ז דוקא כשאין צורך אבל כשיש צורך לתיקון הס"ת לתפור קצת ולדבק בדבק מטלית וכדומה היכא דלא אפשר רשאי [פמ"ג], ומ"מ טוב שיטול ידיו תחלה אבל כשאין צורך אפילו בנטילת ידים יש להחמיר כמו שמסיים הרמ"א.

אחיזת הקלף בשעת הצורך

הנה על אף שקל יותר להרים קלף שנשמט על ידי אחיזה בידים, מ"מ נוהגים מהטעמים הנ"ל שלא לגעת בקלף של הס"ת בידים ממש אלא רק ע"י טלית או מטפחת. וזה לשון השערי אפרים (שער י' הל' ט"ו) לפעמים כגון דלא עשה הגבהה מתוח בעת שגוללים הס"ת קודם קריאה או בשעת הגבהה נמשכים יריעות הס"ת, ובכדי להשוות היריעה ואוחזים בראשי היריעות למשוך אותם למעלה או למטה כדי שיהיה שווה מבחוץ והוא נוי לספר, וגם כי עם שווה אז בגלילתו יכול להדק יותר שתהיה סמוכה ותכופה היריעה זע"ז, אזי צריך ליזהר שלא יאחז ביריעות ביד ערומה אף אם נטל ידיו ולא מסיח דעתו (ע' לקמן עמ' 27), אלא צריך הפסקת טלית או מטפחת להפסיק בין ידיו ליריעות הס"ת, ומכ"ש כשאין שם עשיית מצווה שאסור לאחוז ביד ערום אם לא שעוסק באיזה תיקון לס"ת לתפור קצת או לדבק בדבק במטלית וקשה לו לעשות מבלי שיגע ביריעה עצמה כיון שא"א בענין אחר רשאי ויטול ידיו תחילה, ואם אפשר לו לעשות בבתי ידים (היינו העצי חיים) או במטפחת יעשה עכ"ל.

הגבהת התורה כהלכותה ליקוטי הלכות ועיקר דינים

אם יש איסור נגיעה בעצי החיים

הט"ז ביאר באריכות (סי' קמ"ז ס"ק א') וז"ל ונראה דבאוחז בעמודי ס"ת כנהוג אין זה בכלל האוחז ס"ת ערום דהעמודים (היינו עצי החיים) אינם רק תשמישי ס"ת כו', ובפי' אמרינן כו' שצריך לאחוז בעמודים בשעת ברכה וקריאת התורה ולא הזהירו שיקח איזו מטפחת על ידו כדי שלא יגע בעמודים כו', אלא על הס"ת עצמה הזהירו שלא יאחזו ערום, ושכיח הרבה פעמים שבשעה שמגביהים ס"ת נמשכים יריעות ס"ת למטה ואוחזים בראש היריעה למשוך אותה למעלה שיוכל לגלול היטב וזה מצוי בינינו, וע"ז קאמר ב"י שראה כו' שעושים כן וסומכים על המרדכי דהנטילה מהני, ומסיק רמ"א דאסור והיינו בדרך זה שזכרתי ליגע ביריעות עצמן ולא מהני נטילה אלא הפסקת טלית בין ידו לס"ת כו' ולא נראה כלל איסור בעמודי ס"ת וכמ"ש כ"נ ברור לע"ד ולא ראינו אפי' מהמדקדקים לזהר מליגע בעמודי ס"ת בלי הפסק עכ"ל. אבל המ"ב הביא שיש מדקדקים בכך (בקמ"ז באמצעה ס"ק ב') וכתב וז"ל ויש מחמירין וכוורכין עמודי הס"ת בקצוות הטלית בשעת הגבהה ובמקום שלא נהגו הכל לעשות כן, אף מי שרוצה לדקדק בזה יעשה בדעת שלא ירגישו בזה בני אדם משום יוהרא ע"כ. ולמעשה לא ראינו היום מי שנוהג בחומרא שהביא המ"ב לאחוז בעצי חיים באמצעות מטפחת, ובאמת יש חסרון בחומרא זו מפני שנגרם בזה חוסר יכולת לשלוט באחיזת הס"ת כראוי, וע"ע בהמ"ב (שם קודם הנ"ל) שכתב וז"ל ובעמודי הס"ת יכול לאחוז בלא מטפחת.

גדרי "נקבר ערום ... בלא אותו מצוה"

הנה הבאנו לעיל כמה פעמים בקצרה את דברי הגמ' שבת (דף יד.) דאיתא התם תנא אף ידיים הבאות מחמת ספר (היינו שנגע בס"ת בידים ערומות) פוסלות את התרומה משום דרבי פרנך, דאמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום, ערום סלקא דעתך, אלא אמר רבי זירא ערום בלא מצות, בלא מצות סלקא דעתך, אלא אימא ערום בלא אותה מצוה ע"כ. בהלכות ס"ת (גנוז מצרים) עמוד 46-47) פיר' לפי שעבר על מצוה דרבנן¹, ועדיין צריך להבין מה הוא פירוש המילים 'נקבר ערום', ו'בלא אותו מצוה', דבודאי 'נקבר ערום' אין פירושו כפשוטו שהרי החתם סופר כתב בתשובה (חלק ו - ליקוטים סי' י') בתוך דבריו בפשיטות דאין מת נקבר ערום², וכתב בשו"ע (יו"ד שסד ז) אם מצאו ישראל הרוג, יקברוהו כמו שמצאוהו, בלא תכריכין כו', רק קוברין אותן בבגדיהם, ולמעלה מהם סדין, כשאר מתים ע"כ, היינו שאין קוברים ערום.

¹ שלא לגעת בס"ת בלי מטפחת וכדומה

² ולא כתב שם מקור לזה, ויתכן שזהו מפני הכבוד או מפני שעושה תרועה רקב כדאיתא בבזיר (דף נא.) תנו רבנן איזהו מת שיש לו רקב מת שנקבר ערום בארון של שיש או על גבי רצפה של אבנים זהו מת שיש לו רקב.

הגבהת התורה כהלכות חלק ראשון

ומצינו בביאור הדבר שני דרכים מה הוא העונש למי שאוחזו הס'ת ערום. הדרך הראשונה היא כמו שהביא הט"ז (סי' קמ"ז ס"ק א' ד"ה אסור לאחוז ס'ת ערום) שכתב דגמ' אמרי' נקבר ערום שאין לו שכר אותה מצוה וכתבו התו' י"מ מצוה אחיזה, וקשה פשיטא שאין לו שכר אותו מצוה כיון שלא עשה המצוה כהוגן, לכך פירש ריב"א בלא מצוה של אותה שעה שאם אחז וקרא בו אין לו שכר מהקריאה וכן אם אחזו לגוללו או להגביהו עכ"ל, וכן כתב הראב"ה (ח"ב - מגילה סי' תקצ"ה) ד"ה ערום מאותה מצווה, שלא קיבל שכר על קריאתו, וכן הריטב"א (בגמ' שבת שם) בלא אותה מצווה, פי' מצות גלילה שעשה, ואינו נכון, והנכון שהפסיד אפי' שכר קריאה של אותה שעה. ועיין רא"ש בפסקיו על הגמ' (שם) שכתב בלא אותה מצוה שעשה שקרא בה או שגלל אותה ע"כ, ובתוס' הרא"ש (מגילה לב. בד"ה נקבר ערום בלא אותה מצוה) ביאר יותר וז"ל וא"ת ומאי קמ"ל שאם אינו עושה מצוה שהוא ערום ממנה פשיטא, לכן נ"ל בלא אותה מצוה דאחיזה, שאם רגיל לאחוז ס'ת ולגוללו אם אחזו עתה ערום הפסיד כל מצות גלילה ע"כ, היינו שאם עושה כן מפסיד כל שכר אותה המצוה גם כשעשה כראוי. וממשיך תוס' הרא"ש שכמו כן אם רגיל לקרות בתורה ואחזו ערום הפסיד כל מצות קריאה עכ"ל.

הדרך השניה בזה היא בשיטת תוס' (שם ד"ה בלא אותה מצוה) דאם אוחזו ללמוד בו אין לו שכר של אותו לימוד ואם בשביל לגוללו אינו מקבל שכר על הגלילה, וכן פירש המאירי (שבת יד. ומגילה לב.) נקבר ערום בלא אותה מצוה שאין מצות הגלילה עולה לו לכלום. וכן כתב הבן יהוידע (בבבניהו שבת יד.) וז"ל ומ"ש ר"ז בלא מצות לשון רבים כונתו על מצות השייכים לספר תורה שיש בהם ענין אחיזה, דהיינו אוחז ללמוד בו או אוחזו להראותו לציבור או אוחזו לגללו. והטור פסק כשיטת התוס' הנ"ל (בהל' קריאת ס'ת סי' קמ"ז) דאסור לאחוז ס'ת בלא מטפחת דא"ר פרנק א"ר יוחנן האוחז ס'ת ערום נקבר ערום פי' שאין לו שכר אותה מצוה. ובמ"ב (שם ס"ק א' ד"ה אסור לאחוז וכו') הביא דבגמרא אמרינן דעבור זה נקבר ערום ממצוה זו דהיינו שאין לו שכר של אותה מצוה והכונה שאם אחז וקרא בו אין לו שכר מקריאה וכן אם אחזו לגוללו או להגיהו.

ובמשנ"ב הרחיק הענין בזה וכתב וז"ל ואפילו נגיעה בעלמא בידו לס'ת ערומה אסור. וכ"ז דוקא כשאין צורך אבל כשיש צורך לתיקון הס'ת לתפור קצת ולדבק בדבק מטלית וכדומה היכא דלא אפשר רשאי [פמ"ג] ומ"מ טוב שיטול ידיו תחלה אבל כשאין צורך אפילו בנטילת ידיים יש להחמיר כמו שמסיים הרמ"א עכ"ל.

ובשפת אמת נחית לבאר עומק הענין בעונש זה שנקבר ערום וז"ל נקבר ערום ומסקינן בלא אותה מצוה ומשמע לי מלשון נקבר ערום דהי' צ"ל אין לו שכר מצוה רק משום דתורה נותנת חיים בעוה"ז ובעוה"ב וכן בהרבה מצות דיש קרן ופירות ושכר מצוה דעוה"ז לא הפסיד

הגבהת התורה כהלכה ליקוטי הלכות ועיקר דינים

רק משום דאוחזו ס"ת ערום ועולה בדעתו שעמד ע"ד תורה לכן לא זכה להתדבק בפנימיות התורה ונקבר ערום מאותו מצוה, וי"ל דלכך סיימו התוס' דהאוחזו במטפחת ארץ ימים בימינה, בְּשִׁמְאוּלָה עֶשֶׂר וְכָבוֹד (משלי ג טז) היינו ב' החלקים למי שיודע כמה גדולה מעלת התורה וירא ליגע בה בלי מטפחת ויש לו חלק גם בפנימיות התורה היינו אורך ימים בימינה לעולם שכולו ארוך, יזכנו העליון ית"ש לזה עכ"ל.

ליקוט מספרי מוסר ומחשבה על מימרא דרבי פרנך האוחז ס"ת ערום נקבר ערום

ספר עשרה מאמרות (מאמר חקור דין - חלק ג פרק ח)

ואולם הערום מן מצות הוא ערום לגמרי מהנהו חלוקי דרבנן הידועים לבעלי מצות והבזוה ספר תורה מעיד על עצמו שבזה מה שכתוב בזה וממילא ידעין ביה שהוא עושה מצות שלא לשמן והיותו ערום מאותה מצוה מיוחדת גורם היותו ערום מכל המצות כיון שהן בזויות עליו.

השל"ה (ווי העמודים עמוד התורה פרק א סי' י"א)

וקרוב לענין זה עוררני בעל ספר עשרה מאמרות (למעלה), מה שנותן הכלל בלמוד התלמוד: בכל מקום שמסיק שם בגמרא 'סלקא דעתך' ולבסוף נופל, הזהיר לומר שלא יבין המבין שהאי סלקא דעתך הוא שקר, וראיה אחר הפלפול נופל מסברתו הראשונה, ונמצא חס ושלום יהיה כתוב איזה שקר בגמרא. והזהיר לומר כל סלקא דעתך הוא האמת, כשבא אחר כך אל האמת, אז יבין למפרע הסלקא דעתך, רק ש[ה]מפלפל לא ידע האמת בסלקא דעתך. והראה לנו מקום מגמרא (שבת יד.) האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום, ערום סלקא דעתך אלא בלא מצות, בלא מצות סלקא דעתך, אלא ערום בלא אותה מצוה (מגילה לב.)¹.

והמשיך השל"ה הק' וכתב ולפי הנראה, מה שאומר ברישא נופל מסברת נקבר ערום. אמנם לא כן, רק האריך, כי כל אדם שעושה מצות, לאחר מותו נעשה לבוש לנשמה בסוד חלוקא דרבנן. והנה תחילה הבין האי ערום, פירוש בלא תכריכין. והקשה, סלקא דעתך. ומשני, באיזה ערום מדבר, בלא מצות מן המלבושין שנעשו מהמצות. והנה עדיין לא ידע תוכן הפשט. והקשה, בלא מצות סלקא דעתך, וכי משום שלא נזהר במצוה אחת משום הכי יהא נקבר כמי שאינו עושה מצות. ומשני, בלא אותה מצוה. ורצה לומר, כשמבזה אותה המצוה ואוחז ספר תורה ערום, אם כן מבזה כל המצות, כי כל המצות כתובין בספר תורה, ונמצא לפי האמת על ידי שאינו מקיים אותה מצוה יוצדק בלא כל המצות, ובדין שיקבר ערום ממש.

¹ אין המסקנה מבטלת את ההו"א אלא מפרשת את ההו"א.

הגבהת התורה כהלכה ליקוטי הלכות ועיקר דינים

חידושי הריטב"א (שבת יד.)

נקבר ערום ס"ד. תימא מאי קשיא ליה דאין הכי נמי מדה כנגד מדה, וי"ל שזה אינו עונש גדול וכפרה היא לו משום ואל עפר תשוב.

המהר"ל (תפארת ישראל פרק יג.)

י"ש לשאול, למה נקבר ערום בלא אותה מצוה בהא מלתא דוקא. אבל הטעם, כי כשם שהתורה בעצמה לא באה בעולם אלא במלבוש, ולא היה אפשר שיהיה האדם אוחז בתורה כי אם על ידי מלבוש התורה. כשם שהנשמה אי אפשר שתהיה בעולם כי אם על ידי גוף, שהוא מלבוש הנשמה. גם כן האוחז ספר תורה הכתובה בלא דבר אמצעי, אין אחיזה לאותה מצוה, כיון שאין אחיזה לתורה כי אם על ידי מלבוש גשמי. ולכך נקבר ערום בלא אותה מצוה. שהאחיזה לתורה בלא מלבוש גשמי - אין זה אחיזה. כיון שהתורה שהיא בעולם, אינה עומדת רק על ידי מלבוש, ועל ידי זה הוא האחיזה. וכך התורה שהיא לפנינו, אין ראוי שיהיה לה אחיזה כי אם על ידי המלבוש. ואם אוחז בתורה ערום בלא מלבוש, נקבר ערום בלא מצוה. והנה הדברים האלו כמו דברי המדרש הזה, שיש לתורה לבוש שהיא מתלבש בה. וכל דברי תורה הם דברים פנימים, עומדים ברומו של עולם.

שו"ת ציץ אליעזר (חלק טז סי' ל"ז)

והדין של שלא יאחז ספר תורה ערום מתבטא לא רק מבחינה פיזית שלא לאחז אותם ערום כפשוטו וכמשמעו, אלא הדבר מתבטא גם מבחינה רוחנית, וכדראיתי בדרשות חתם סופר שכותב לבאר הכונה בזה בדרך מוסר, דר"ל: כל האוחז ס"ת ערום שסובר שהוא כפשוטו מבלי לבוש, ואפי' אחות לוטן תמנע, נקבר ערום, כי הכל סודות התורה רק הוא מלובש בו, בשלשה חלקים, פירוש, רמז, דרש, שבאלו אמרינן הפוך בה והפוך בה כו', וכל אלו החלקים לבושים ומטפחת לס"ת, אבל חלק הסוד אין לנו לחדש בו דבר אלא כמו שמקבלים איש מפני איש והוא הס"ת בעצמו, ועל זה אמר מוטב תגלל המטפחת שיהפך בלבושי התורה, ולא תגלל ס"ת עצמו היינו בסודות התורה (דרשות חתם סופר חלק א' דף קצ"ח). וזהו הכל מבחינת כיבוד ומורא ספר תורה שניתנה מפי הגבורה למשה מסיני עם כל פירושה ודיקדוקיה בנגלה ובנסתר.

הגבהת התורה כהלכתה חלק ראשון

עולת תמיד (שער נפילת אפים, מספר כתיבת יד. מאמר (מגילה ל"ב ע"א))

מה פשעו מה חטאתו שיהיה נקבר ערום בשביל שאחזו ס"ת ערום. אבל הסיבה היא זאת שכשאחזו ס"ת ערום עלה בלבו ובמחשבתו שום זלזול לפי שלא ראה אותו בתיקונו, ובעבור שזלזל בכבוד ס"ת נעשה שיהיה נקבר ערום, ופי' שיהיה נקבר ערום בלא שכר המצוה שעשה. או ר"ל כל שאחזו ס"ת ערום ר"ל כל האוחז ס"ת ככתבם וכלשונם בלי שום פי' ותורה כצדוקים ובייתוסים נקבר ערום. או ר"ל כל האוחז ס"ת לקרות בו ואינו מקיים מה שכתוב בו נקבר ערום כמשו"ל במקום אחר נאה דורש ונאה מקיים (מגילה יד).

בניהו בן יהוידע (שבת יד.)

האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום. עיין בתוספות מ"ש בזה, ועדיין צריך לומר למה אמר נקבר הוה ליה למימר נשאר ערום או הרי הוא ערום וקבורה מאן דכר שמה, ונראה לי בס"ד דידוע הטעם שכר מצות בהאי עלמא ליכא, מפני שהמצוה נצחית ואין כבוד למצוה שיהיה שכרה פוסק ואינו נצחי לכך יקבלנו בעוה"ב ששם השכר נצחי, נמצא לפי זה נמנע השכר מעולם הזה בשביל כבוד המצוה, על כן זה האוחז בספר תורה ערום שאינו מכבד המצוה יתנו לו שכר מצוה ההיא בעולם הזה שאינו נצחי, דמאחר שאינו נזהר בכבוד המצוה לא יתנו לו השכר לפי כבודה אבל לא יקופח שכרו לגמרי כי אין הקב"ה מקפח שכר בריה, ואם כן שכר מצותו ההיא יקחנו בעולם הזה עד זמן קבורתו באופן שבעת שנקבר לא נשאר בידו מן השכר כלום שכבר אכלו בעולם הזה ולא ישאר לעולם הנצחי כלום.

חלק שני

הוראות למעשה בליווי תמונות

מסגרות בצבע ירוק וכחול מראות את הדרך הנכונה.

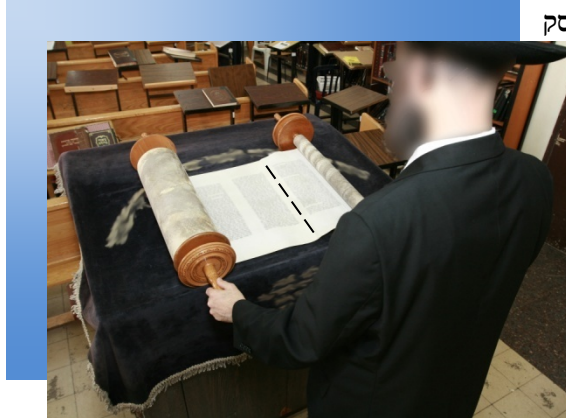
מסגרות בצבע אדום מראות את הדרך הלא נכונה.

הגבהת התורה כהלכתה

לו

1) על השולחן/בימה פותח ג' שורות עם התפר באמצע.

גמ' מגילה (דף לב.) אמר רבי יוחנן הגולל ספר תורה צריך שיעמידנו על התפר, ופירש"י שם כנגד

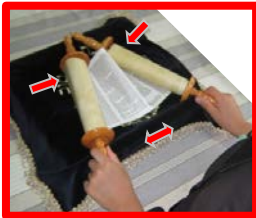

התפר ששם ראוי להדקו יפה, וכן פסק השו"ע (או"ח ס' קמ"ז ס' ג') הגולל ס"ת יעמידנו כנגד התפר כדי שאם יקרע, יקרע התפר. כתב השערי אפרים (שער י' הל' י"ד) בעודה מונחת על השולחן, יגלגל לפתוח בה כשיעור ג' דפין [עמודים של כתב], ואח"כ יגביה ויראה לעם. ועוד כתב השערי אפרים (שם הל' י"ז) המגביה הס"ת צריך לדקדק להעמיד סוף פתיחת הדפין שמזה ושמזה במקום התפירה שבין יריעה ליריעה, כדי שאם יקרע, יקרע התפירה ולא היריעה.

נוהגין להסיר רצועת התפילין מן האצבע וכף היד בשעת הגבהה (ראיתי בספר אחד ולא כתב מקור לזה, אבל הדבר מובן מסברה כיון שבאופן זה אפשר לאחוז יותר בחוזק בעצי חיים).

אין להחביא את התפר

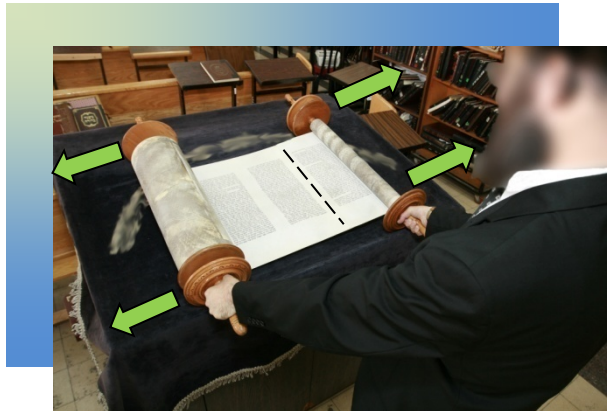
2) שיהיה הספר מתוח חזק למטה ולמעלה – שני הצדדים בשוה.

ולא שיהיה צד אחד...

...פתוח יותר מהשני.

הגבהת התורה כהלכתה

(3) יש להצמיד הידים לחלק השטוח, ולהחזיק הספר מתוח עד סוף הגלילה.

הגבהת התורה כהלכתה

לח

4) יש להחזיק באופן מתוח ויציב, ולהרים ולמשוך שליש הספר תורה מעבר שפת הבימה.

אין למשוך מעבר לשפת הבימה ומורם
עד שהספר תורה יהיה מתוח

5) זקיפת הספר תורה.

א] מתחיל לדחוף ידיו למטה כדי
להגביה את ראש הספר מעל הבימה

ב] לקראת סוף דחיפתו מגביה וזוקף את
הספר תורה

יש לזהר שלא
ישמט הקלף

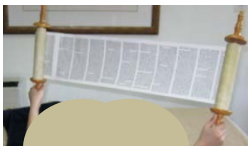
הגבהת התורה כהלכתה

(6) יש להרים את הספר תורה באופן שהמרפקים ישארו כפופים, ולהראות לאט לאט לכל הרוחות.

כתב השערי אפרים (שער י' הל' י"ג) כשמחזירו [היינו כשמראה לכל הרוחות] צריך בנחת, כדי שכל הציבור יוכל להביט בכתב הס"ת. ועוד כתב (בשער י' הל' י"ד) צריך להחזיקה זמן מה כלפי העם שיוכלו להסתכל היטב ע"י שהוא פונה לסובב בנחת. כתבו בשו"ע (סי' קל"ד ס"ב) ומ"ב (שם ס"ק ח' וט') והובא גם בשערי אפרים (שער י' סי' ט"ז) צריך להחזירו לימינו ולשמאלו לפניו ולאחוריו, להראות פני כתיבת ספר תורה לכל

העם העומדים. מראה פני כתיבת ס"ת לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחוריו שמצוה על כל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוז ולומר וזאת התורה וגו' עכ"ל, והוסיף המ"ב (שם ס"ק י"א) לראות הכתב, וטוב שיראה האותיות עד שיהיה יכול לקרותם כי כתבו המקובלים שע"ז נמשך אור גדול על האדם, ובס"ק י"ב ולומר וזאת התורה, ואין לומר וזאת התורה רק נגד הכתב של הס"ת (בשם האחרונים). [ובאופן שהספר כבד ראה הוספה בעמ' 15]

צריך כל אחד להכיר בכחו ולא לפתוח הס"ת יותר מדי

הגבהת התורה כהלכתה

ט

7) חלוקת התפקידים בין מגביה לגולל.

כתב השערי אפרים (שער י' הל' י"ט) זה שנתכבד במצות גלילה, צריך לגלול ולהדק היטב [היינו רק הגולל ולא המגביה], והמגביה אשר ידו אוחזת בעמודי התורה יכוון דעתו להחזיק בה היטב שלא תפול מידו ח"ו ע"י הגלילה

ותוזק ההידוק. ואולי נכון להוסיף שהמגביה יניח הספר תורה על ברכיו ולא יחזיקנו באויר, כדי שיוכל לאחוז הספר היטב וביציבות.

כמו שבשעת הגבהה צריך שהתפר יהיה באמצע כדי למנוע קריעת הקלף ואותיות הספר, ה"ה במשך כל מהלך הגלילה ג"כ צריך להזהר בזה.

אין לקרב עצי חיים אחד לשני יותר מהר מהגלילה

התפר
באמצע

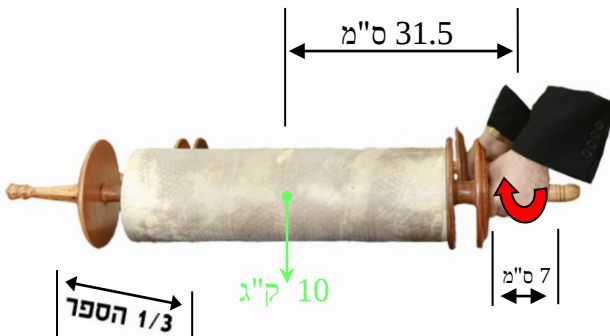

אין להחזיק הספר תורה ברפיון

מא

(המספרים ממוצעים)

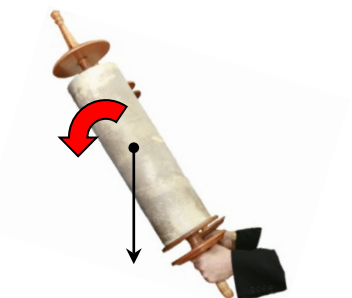

1) אם מנסים להרים הספר תורה רק דרך הידיעות, לפי חוקי הפיזיקה יוצא שכובד הס"ת מכפיל שכובד הס"ת מכפיל עצמו פי 4.5 וצריך שיהיה כח בידים להרים כאילו הוא 4.5 ספרי תורה! ומלבד שיש בזה עבודה מיותרת הדבר גם מכביד מאוד על עצי החיים.¹

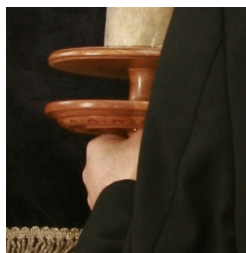
1) גם מחמת הסיבה הנ"ל וגם מחמת פתאומיות ההגבלה).

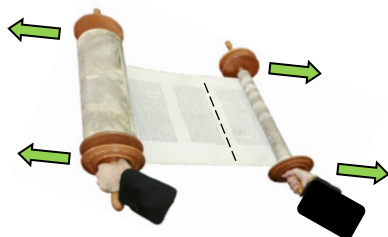
2) אבל כשמושך שלישי מהספר או מעט יותר מעבר לשפת הבימה ומורידו, באופן זה מורידו בקלות יותר ואחיות הס"ת נשלטת על ידי המנביה.

3) כשהספר עומד ישר, הידים עומדות רק בפני משקל הס"ת, ומשקל ספר בינוני הוא בערך עשרה ק"ג, אבל אם המגביה נותן לס"ת לנטות באלכסון הוא מכביד על עצמו [וגורם לחץ על העצי חיים], מפני שבאחיזה ישרה הוא רק מרים כעשרה ק"ג, אבל כשנוטה יותר למאוזן מגיע כובד הס"ת עד 45 ק"ג [כמבואר באות א'].

4) האופן שבו אחיזת הס"ת יציבה ביותר הוא ע"י הצמדת הידים לחלק השטוח כדי שהספר יתקל בהתנגדות לנטיה באופן יותר חזק מסתם אחיזת אצבעות כשהידיים אינם נוגעות בחלק השטוח.

5) החלק השני למתוח הס"ת גם למעלה וגם למטה עם קצת לחץ כל זמן ההגבהה עד סוף הגלילה, והדבר שומר גם על היציבות וגם על הקלף והכתב שלא יתעקם ולא יתסכן במחיקת אותיות ח"ו!

6) עוד ענין יש בזה שמפרק כף היד המחובר ליד הוא קל לתזוזה ובפרט אם הס"ת עומד ברפיון, שכובד גורם להתקשות שרירי היד, אבל החזקת הס"ת בלחץ מעביר קצת מן הכובד לכתפיים, שהם יותר חזקים.

חלק שלישי

עוד כמה ענינים השייכים
לכבוד הס"ת

עוד כמה ענינים השייכים לכבוד הס"ת

אחיזת והעברת הס"ת בימין

בשו"ע (סי' קל"ד ס"ב) כתב מראה פני כתיבת ס"ת לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה על כל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוצ כו' ע"כ, וכתב הרמ"א על זה בשם המהר"ל ויש להחזיק התורה בימין ע"כ. ויש לעיין מדוע סבר הרמ"א שיש קשר בין הענין שדיבר בו המחבר להראות הס"ת בשעת ההגבהה כשאוחז עם שתי ידים, ובין החזקת הס"ת שזהו בזמן שהס"ת סגור ועטוף במעיל לאחר ההגבהה ואז אוחז הס"ת רק ביד אחת.

והנה בביאור הגר"א על דברי הרמ"א שם כתב טעם לאחוז דוקא בימין וז"ל שנא' (שיר השירים ב' ו') וימינו תחבקני (מהר"ל, ובמ"ס פ"ג ה' י') ע"כ, והוסיף הגר"א בענין אחר וז"ל והנותן ס"ת לחבירו לא יתנהו אלא בימין, והמקבלו לא יקבלנו אלא בימין שכן נתינתה היתה בסיני שנאמר (דברים לג ב) מימינו אש דת למו ע"כ, פ"י כשנסתיימה ההגבהה והס"ת מונחת במעיל אז אוחז המגביה את הס"ת בימינו, וכמו כן אם מעבירים הס"ת אז גם הנותן וגם המקבל אוחזים הס"ת בימינם. ואפשר שכוונת הגר"א לדברי הילקוט שמעוני (פ' וזאת הברכה רמז תתקנא) הנותן ס"ת לחברו לא יתנהו לו אלא בימין והמקבלו לא יקבלו אלא בימין, שכן דרך נתינה שנאמר מימינו אש דת למו. (ויש לעיין שיש חילוק בין הלשונות, דנוסח הגר"א 'שכן נתינתה היתה בסיני' – משמע שזהו האופן שה' נתן, ונוסח הילק' 'ש' 'שכן דרך נתינה' – משמע שזהו האופן שבני אדם נותנים). מ"מ יש לעיין למה הוצרך הגר"א לשני פסוקים, אחד כשהיחיד אוחז, ואחד כשנותן לחבירו, ולא סגי ליה בפסוק אחד כפשטות דברי הרמ"א שכל מי שאוחז בס"ת עליו להחזיק התורה בימין.

שְׁמַאלוֹ תַּחַת לְרֵאשִׁי וְיָמִינוֹ תַּחְבֵּקֵנִי (שה"ש ב' ו')

רש"י בשה"ש שם ביאר ששמאלו תחת לראשי מיירי כשנסעו בני ישראל במדבר, וכתב וימינו תחבקני פ"י דרך ג' ימים נוסע לתור להם מנוחה ובמקום המנוחה מוריד להם מן ושלם, כל זה אני זוכרת עתה בגלותי וחולה לאהבתו עכ"ל. וע' במלבי"ם שם שכתב והנה הנהגת ה' בדרך הטבע תכונה בשם שמאל, ועלילותיו הפלאיים יכנו בשם ימין ע"כ, לכן הליכה במדבר היה דרך הטבע וירידת המן וכו' היו הפלאיים.

הגבהת התורה כהלכתה עוד כמה ענינים

אפשר להוסיף ביאור בדעת רש"י ע"פ דברי המדרש זוטא שם, שכתב בזה"ל שבח לפני המקום, השמאל מרחקת והימין מקרבת ע"כ, לכן אע"פ שההליכה במדבר בדרך הטבע היתה בגדר ריחוק, אבל ה' קירב אותם באותו הזמן של ההליכה במדבר דרך איתור מקום המנוחה ואכילת המן והשלל, וכיון שעשה זאת באופן של נתינת כל צרכם בתוך המצב של ההליכה במדבר נכנסה בהם הרגשת אהבתו יתב' באופן כ"כ צמוק שזהו מה שהם זוכרים וחולים לחזור אליו אפילו עכשיו בחושך הגלות. כמו"כ בדברי המדרשים הובאו עוד השוואות בין זמן הגלות [באופן גשמי] להעתיד לבא [באופן רוחני], כגון שיר השירים רבה (פרשה ב') שמאלו תחת לראשי, זו סוכה, וימינו תחבקני, זה ענן שכינה לעתיד לבא ע"כ, ובילקוט שמעוני (שיר השירים רמז תתקפו) איתא שמאלו תחת לראשי בעולם הזה, וימינו תחבקני בעולם הבא ע"כ. עוד כתב בפ' אב"ן שלמה מהגר"א לשה"ש שם וז"ל ולקמן בשה"ש (ח' ג') כתיב שמאלו תחת ראשי (כלי למ"ד), ופ' הגר"א שם מש"כ ראשי ולמעלה (פסוק ב' ו') אמר לראשי (עם למ"ד), כי למעלה איירי באהבה שלא הי' לנצח, אבל לעתיד לבא אי"ה יהי' לנצח, לכן אמר ראשי.

והנצי"ב ביאר פסוק (שה"ה שם) וז"ל באור המשל כשאדם רוצה לחבק לחבירו חובק שמאלו את ראש חבירו כדי שיתדבק יותר בחבוק הימין, נמצא התמיכה בשמאל אין בה לבד אות אהבה, אלא ע"י שבא אחריה הדבוק בימין אז נראה עזר השמאל מקודם. והנמשל הוא אהבת ה' לאדם ע"י התורה כו', והיינו שמאלו תחת לראשי היינו מתחלה שלא לשמה, אבל ואח"כ וימינו תחבקני יהיה הלמוד לשמה, ויהיה אהבה שלמה כו' עכ"ל. ההסברים הנ"ל על הפסוק שמאלו תחת לראשי הם כמו אחיזת ראש חבירו בשמאלו, שבתחילה אין חבירו מבין בדיוק מה כוונתו, ולכן המחשבה הראשונה העולה בראש חבירו שחבירו רוצה להזיקו, עד שחובק אח"כ גם בימינו, ורק אז מבין שהאחיזה בשמאל [הדין] היה כדי להגיע לחיבוק הימין.

וזהו ביאור השייכות בדברי הרמ"א בין הדין שמראה ס"ת להעם, לבין הדין של אחיזת הס"ת אח"כ בימינו, שבזה הוא כאילו אומר לעם ראו את הס"ת עם כל הדינים והמוסר והתוכחה שבו, והבינו שהם ג"כ נובעים מאהבת ה' לנו, ודוקא דרך התורה הקדושה יש לנו את האפשרות לחיבור חזק עם הקב"ה, דהיינו לצד ימינו, כיון שמדת הדין היינו השמאל ג"כ תורמת לקשר זה, ומ"מ העיקר היא הימין, ולכן היחיד אוחז את הס"ת בימינו, גם כדי לבטא את חיבתו של עכשיו וגם לחזור אל הקשר שהיה לנו עם ה' ותורתו.

ובאמת דבר זה טמון בציווי שני הפסוקים להדבק בה' כדאיתא בשיר השירים רבה (פרשה ב) א"ר אחא רבי יוחנן מייתי לה מן הדא קרייה (דברים י"א כ"ב) לאהבה את ה' אלקיך ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו, אי זהו דיבוק שמאלו תחת לראשי. [והיינו כנ"ל שזהו ההכרה שגם הנהגת השמאל היא למטרת הדביקות בו יתב']. ועוד מבואר בגמ' (כתובות קיא:) א"ל רבי כו' וזהו דיבוק שמאלו תחת לראשי.

הגבהת התורה כהלכתה חלק שלישי

ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום (דברים ד' ד'), וכי אפשר לדבוקי בשכינה והכתיב כי ה' אלקיך אש אוכלה (דברים ד' כ"ד), אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה, כיוצא בדבר אתה אומר לאהבה את ה' אלקיך ולדבקה בו (דברים י"א כ"ב), וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה, אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה בו עכ"ל. ואם יש ענין להדבק בת"ח שהוא מלא תורה וממילא הוי דבוק לשכינה, ק"ו שיש ענין להדבק לתורה עצמה ולחבקה, ובימין כנ"ל.

וַיֹּאמֶר ה' מִסִּינִי בָּא וְזָרַח מִשְׁעִיר לְמוֹ הוֹפִיעַ מִהָר פֶּאֶרְן וְאַתָּה מִרְכַּבֶּת קָדֵשׁ

מִימִינוֹ (אשדח) אֵשׁ דָּת לְמוֹ (דברים לג ב)

בגמ' ברכות דף סב. אמר רבא כו' התורה ניתנה בימין¹ שנא' מימינו אש דת למו, וכתב הרמב"ן (דברים שם) וז"ל מימינו אש דת למו, פי' מימין תפארתו היה להם אש דת, לא מיד המלאכים הנזכרים רק מימין השם בעצמו ובכבודו. ובמדרש תנאים שם ביאר האופן שה' נתן התורה וז"ל מימינו אש דת למו שכשהיה הדיבור יוצא מפי הגבורה היה יוצא מימינו של הקדוש ברוך הוא לשמאלן של ישראל ועוקב את מחנה ישראל שנים עשר מיל על שנים עשר מיל וחוזר ובא מימינם של ישראל לשמאלן של ישראל והקב"ה מקבלו בימין ע"כ.

וכתב רבינו בחיי שם שהתורה נתנה מתוך האש וז"ל 'מימינו' השמיע הדת למו לישראל מתוך האש כו', "אש דת" תיבה אחת בספר תורה כו' כדי להדביק דת לאש, ולקבוע בלב כי הדת שהשמיע למו מתוך האש שמעוה, וכן כתוב (דברים ד טו) "ביום דבר ה' אליכם בחרב מתוך האש" ע"כ. ולכאורה מה רוצה התורה ללמדנו בזה שאומרת שנתנה התורה בתוך האש. ובילקוט שמעוני (פ' וזאת הברכה רמז תתקנא) איתא עוד מימינו אש דת למו מגיד הכתוב שדברי תורה נמשלו כאש, מה אש ניתנה מן השמים כך דברי תורה ניתנו מן השמים. והיינו מפני שהתורה היא אש כמבואר במדרש תנחומא (פ' פקודי סימן ח) "תורה לפיד אש", וכן בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ') "תורה כגחלי אש" ע"כ, ודרשו כן מדכתיב 'אש דת'. וכל זה הוא כדי לתת לנו יראת שמים כדכת' דברים רבה (פ' וזאת הברכה) ר' יוחנן אמ' כל מי שרוצה לעסוק בתורה רואה בעצמו כאלו באש עומד, לכך נאמר מימינו אש דת למו וכו'.

¹מצאתי בויקרא רבה (פ' ויקרא פרשה ד) ב' דברים [שנותנים] בימין - תורה וצדקה, תורה מנין (דברים שם) מימינו אש דת למו, צדקה מנין דכתיב (תהלים מח) צדק מלאה ימינך.

הגבהת התורה כהלכתה עוד כמה ענינים

הרש"ר הירש שם ביאר את הקשר בין אש ותורה ע"י ביאור למה המילים 'אש' ו'דת' מחוברים וז"ל כתיבה אחת מהוות מושג אחד כו', "אש" היא הכח היוצר תנועה כו', היא האש השחורה כו', שניתן בידי ה' והשולט בכל יצוריו. חוק זה מתקיים בכל היצורים שלא מדעתם ושלא לרצונם כו'. חוק זה שולט גם באדם כו' אך אין הוא מתקיים בו שלא מדעתו ושלא לרצונו, אלא כו' כאשר האדם מקיים את התורה, הוא עושה מדעת ובחירות את מה ששאר כל היצורים עושים בלא דעת ובלא חירות; התורה היא ה'אש שהפכה לדת" עכ"ל. היינו שהתורה מביא לידי דעת כיון שמאפשרת להאדם בחירה.

והנה נתבאר שהתורה נמשלה לאש ואיתא בברכות ו. אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רבי יצחק נאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו, בימינו זו תורה, ובילקוט שמעוני (ישעיהו רמז תקו) איתא בנוסח אחר, ואין ימינו אלא תורה שנאמר מימינו אש דת למו. והקשה בילקוט שמעוני שם [אחרי שאמרנו ש]התורה נמשלה באש שנאמר מימינו אש דת למו, ומי יוכל ליגע באש הוי אומר ישראל שנאמר ואתם הדבקים בה' וגו'. והדביקות היא רק דרך הלימוד כמבואר בבמדבר רבה (פ' מטות פרשה כב) וז"ל לב חכם לימינו אלו הם הצדיקים שהן נותנין לבם לתורה שהיא מימין שנא' (דברים שם) מימינו אש דת למו, ולב כסיל לשמאלו אלו הן הרשעים שהן נותנין לבם להעשיר שנא' (משלי ג' ט"ז) בשמאלה עושר וכבוד עכ"ל. ולימוד התורה ג"כ כוללת חיבה כדאיתא בתנא דבי אליהו (פרקי הירידות פרשה ג) ולמה מימינו, בלשון חיבה ע"כ, וכן איתא בחזקוני שם מימינו אש דת למו לפי שהוא דרך חבה כדכתיב וימינו תחבקני – ובזה מבואר הענין הנ"ל של אחיזת היחיד בס"ת, פ"י שנתנית התורה היתה דרך אש ופחד והיינו ריחוק שמטרתו לחבר, ומבואר בזה שתהליך קריאת התורה מתחיל בההוצאה מארון הקודש עם נתינת התורה מימין לימין, ואח"כ הלימוד בפרהסיא, ואח"כ הדין שמראה לעם וחיבוק היחיד.

ובאמת זהו תוכן דבריו של הגר"א (על שה"ש ב' ו') שמאלו תחת לראשי. פ"י דאמרינן כתוב א' אומר וירד ה' על הר סיני, וכתוב א' אומר מן השמים דברתי עמכם, ומשני שהקול היה מן השמים והדיבור היה יוצא מן הארץ כו', הרי הקול מן השמים והדבור מן הארץ, ושמים הוא ימין והארץ הוא שמאל כו', וזהו שמאלו תחת לראשי שהוא הדבור מן הארץ, וימינו שהוא הקול תחבקני מן השמים עכ"ל ואכמ"ל.

הגבהת התורה כהלכתה חלק שלישי

עתה נעבור לענין צורת סיבוב הס"ת במעשה ההגבהה :

הראת פני הכתב דרך ימין

בשור"ת בצל החכמה (ח"ה סי' נ"ד) דן על הגבהת ס"ת והראת פני הכתב לעם בפני' דרך ימין, ועונה למי ששלח לו קונטרס על הענין וז"ל, שמחתי לראות כי מעכ"ה נר"ו נתן דעתו ולבו לדבר חשוב וחמור המתקיים פעמים רבות ובקרב צבור ברב עם ועכ"ז מקיימים אותו הרבה פעמים שלא כדינו ותיקונו כו', אנו מתפללים במקומותינו כלפי מזרח וממילא שכן גם פני המגבי' את הס"ת אחרי הקריאה כלפי מזרח [▲], צריך להסתובב עם הס"ת - הפתוח שלשה דפין - בנחת ולא במהירות, בכיוון דרום מערב צפון מזרח [▲<▼ - ♀] כפי שאמרו חז"ל כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין [ימא טו:]. ואפי' הספר פדה את אברהם אינו תח"י לעיין בדבריו, אבל נראה כי הנוהגין לסבב מזרח צפון מערב דרום [♂] דעתם כדעת רבינו בעל הלבושים מובא בטו"ז (סי' תרע"ז סק"ז) והוא גם מסכים לדעתו, שפני' לימין היינו להתחיל מימין וללכת לשמאל ע"ש, ומפלפל קצת על זה, ובהגאון בשור"ת הרמ"ע מפאנו זצ"ל (סי' ג') נראה קצת דעתו נוטה לדעת הלבוש (ד"ה אבל) בנוגע לאדם הראשון, וכשעמד על רגליו היו פניו למזרח וימינו לדרום, ותחילת פנייתו היתה לימין המזרח והיא פני' פנימית לזרוע ימין וכו' עכ"ל, ועוד כ' (שם ד"ה וממה) ומשהגיע כבוד שכינה לפריפת¹ צפון, וכהן גדול הכי נמי שממש נכנסין לבית קדש הקדשים פנה אל בין הבדים דרך ימין המזרח עכ"ל. ומ"מ פסק בשור"ע או"ח (סי' תרנ"א סעי' י'), יקיף דרך ימין בנענעו מזרח דרום מערב צפון וכן נוהגים. וגם הכהנים בנשיאת כפים כאשר מחזירים פניהם בין בתחילה בין בסוף דרך ימין כו', וראוי לפרסם הדבר לזיכוי הרבים.

ובשור"ת שם שאל על דברי הרמב"ן הנ"ל וז"ל (בדברים כ"ז כ"ז) בפני' דברי הירושלמי דקאמר שארור אשר לא יקום את דברי התורה הזאת קאי על החזן ומפרש דר"ל החזן שאינו מקים ספר תורה על הצבור להראות פני כתיבתו לכל העם העומדים לימינו ולשמאלו לפניו ולאחריו שמצוה לכל אנשים והנשים לראות הכתב, וזה גם נוגע להגבהת ס"ת כשנעשה שלא כדין ע"כ. ולכאורה נראה פשוט וברור שמי שבהגבתו מראה פני כתיבת הס"ת לכל העם העומדים שם גם אם בהראותו הסתובב דרך שמאלו הרי הוא בכלל ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת כי ההפנאה דרך ימין אינו תנאי לקיום מצות הגבהת הס"ת. וכל שהראה פני כתיבת הס"ת לכל העומדים שם הרי הקים את דברי התורה, אלא שאם פנה בזה דרך שמאלו ביטל מצותה, של כל פני' שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין כו', ופשוט דבנד"ד שקיים המצוה של הראת פני כתיבת ס"ת גם אם הראה אותה דרך שמאל, ומ"מ ביטל בכך מצות כל

¹ רש"י גמ' שבת סה. ד"ה פורפת - כמו קרסים, דמתרגמינן פורפין כל המחבר בגד לחבירו קרי פריפה.

הגבהת התורה כהלכתה עוד כמה ענינים

פניותך לא יהיו אלא דרך ימין. וממילא שא"צ עוד פעם לפנות דרך ימין להראות לעם פני כתיבת הס"ת, מאחר וכבר יצא יד"ח מצוה זו.

לכן נלענ"ד שאם אירע שבעת הגבהת הס"ת עמד כל העם הנמצא שם בצד דרום, והמגביה את הס"ת פנה ממזרח לצפון, באופן שכבר ראה כל העם הנמצא בביהכנ"ס פני כתיבת הס"ת, לא ימשיך המגביה לפנות מצפון למערב ומשם לדרום ומזרח, אלא יחזור לפנות מיד למזרח מתרי טעמא. חדא, שאם ימשיך לפנות מצפון למערב דרום מזרח הרי הוא פונה דרך שמאל ללא כל צורך. שנית שאם יחזור לפנות מצפון למזרח הרי הוא פונה דרך ימין, וכמבואר גם במתני' (זבחים ס"ג ב') חוץ מן העולה לשלושה דברים אלו שהיו עולים וחוזרים לעקב ע"כ. ועיי' תוי"ט שם (ד"ה וחוזרין).

ומ"מ נראה כי גם בזה יש להסתובב לכתחילה מזרח דרום מערב צפון, ואף שבפנייתו לדרום ולמערב אינו מראה פני כתיבת הס"ת לאף אחר עד שפנה לצפון כי אז רואה אותה כל העם העומד מולו בדרום, אפי"ה כך היא מצות הגבהת הס"ת שתהי' פנייתו לימין כהנ"ל, מזרח דרום מערב צפון.

ואם כי בשו"ת זכרון יהודה (חאו"ח סי' ע"ו) מספקא לי' בכה"ג במי שיש לו מקום קבוע בביהכנ"ס בצד שמאל קרוב מאד להפתחו "אטו נאמר שיקיף כל ביהכנ"ס כדי לילך למקומו" דרך ימין. ולהלכה למעשה צריך עדיין להתיישב בס"ד עכ"ל. ואם כן לכאורה ה"ה בנד"ד, אטו יצטרך להקיף דרך ימין דרום מערב וכו' ללא כל תכלית רק כדי להגיע לצפון להראות משם הכתב להעומדים בדרום. אבל כאמור שאני נד"ד דהגבהת ס"ת מצותה בכך לפנות תמיד דרך ימין ובוזה גם הזכרון יהודה יודה עש"ה.

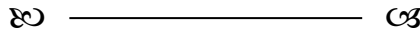
ואמנם אם בעת הגבהת הס"ת עומד כל העם הנמצא שם בצד צפון ואחר ההגבהה פנה מיד ממזרח לדרום, ובוזה הרי כבר ראה כל העם הנמצא שם בביהכנ"ס את פני כתיבת הס"ת ואין שום תכלית שימשיך לפנות משם למערב ולצפון, אפי"ה נראה שיש לו לפנות מדרם למערב צפון מזרח, ולא לחזור מדרום למזרח מתרי טעמי. חדא, שאם יחזור למזרח הרי פונה לשמאלו, ועוד שאם ימשיך לפנות מערב צפון מזרח הרי פונה לימינו וכך ה"י בעולת העוף עד שלא רבה במזרח שנעשית בקרן דרומית מזרחית כבמתני' (זבחים ס"ד ב') ושוב הקיף מזרח צפון מערב דרום ללא כל צורך עבודה רק כדי שיהיו פניותיו לימין כדקתני מתני' (שם ס"ב א') כל העולין למזבח עולין דרך ימין ומקיפין ויורדין דרך שמאל ע"ש.

העולה להלכה: א) המגביה את הס"ת יסתובב עמו בנחת דרך ימינו להראות פני כתיבתו לכל העם. - ובמקומותינו שמתפללין לצד מזרח הוי דרך ימין, מזרח דרום מערב צפון (אות א')

הגבהת התורה כהלכתה חלק שלישי

(ג'. - ב) בדיעבד אם הקיף דרך שמאל והראה פני כתיבת הס"ת לכל העם הוי בכלל ברוך אשר יקום את דברי התורה הזאת. אלא שביטל מצות הפניי' דרך ימין (אות ד'). - ג) אם כל העם הנמצא בביהכנ"ס עמד בצד ימין שהוא דרום והמגבי' פנה ממזרח לצפון, לא ימשיך לפנות משם למערב וכו' אלא יחזיר לפנות למזרח (אות ה'). אבל לכתחילה יש לפנות גם בזה, מזרח דרום מערב צפון (שם). - ד) אם בעת הגבהת הס"ת עומד כל העם בצד צפון, יש ג"כ להשלים כל הסיבוב, מזרח דרום מערב צפון (אות ו').

יה"ר מלפניו ית"ש שיזכה מעכ"ת נר"ו לזכות את הרבים בזה ובכהנה וכהנה וכו' דושה"ט ומברכו בכל מילי דמיטב תוך צפי' בקרב כל ישראל לישועת ה' כהרף עין.

בענין דאביי – ערום ביראה

בגמ' ברכות (דף יז.) מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה, ופירש רש"י להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו, וראינו ערמה ליראה במנחות מג: תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר **וְעָתָה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שָׂאֵל מִעֲמֹךָ כִּי אִם לִיְיָאָה אַתָּה ה'**, שזה דרך איכוף חכמתי להגיע ליראה. ובראשית חכמה (בהקדמתו לפרק דרך ארץ) מרגלא בפומיה דאביי וכו', שלא יהא אדם קורא ושונה ובוטט באביו וברבו או במי שהוא גדול ממנו בחכמה, שנאמר (תהלים קיא י) **ראשית חכמה יראת ה' וגו' ע"כ**, דבזה יפסיד הרבה יראה. ובספר מנורת המאור (אות [רסג] בפרק אין עומדין (שם לג ב) אמר רבי חנינא הכל בידי שמים, חוץ מיראת שמים, שנאמר **וְעָתָה יִשְׂרָאֵל וגו' (שם).**

ובענין אחר כתב המלבי"ם (בראשית ג א) רק הערום הוא היפך הפתי, והוא מי שיכול לחשוב על דרכיו ולעשות דברים בערמה, פעמים לטוב ולפעמים לרע ע"כ. ובאמת הסברה פשוטה שיש כח ערמה גם באדם, דלא יתכן שה' נתן כח ערמה לנחש ולא נתן אותו בכח גם לאדם, דא"כ איך מוטל עליו להלחם עם הנחש (או היצ"ה) בלי שייכות והבנה של הכלים שמשתמש בהם נגדו. והדבר דומה למה שאמר יעקב אבינו לרחל (רש"י בראשית כט יב) אם לרמאות הוא בא גם אני אחיו ברמאות ע"כ, לכן ראוי שנדע היטב מה כחנו בערמה ליראת שמים, ובפרט מנוגע להגבהת הספר תורה.

בספר השל"ה הקדוש (מסכת סוכה - פרק גר מצוה (גב) ברכות ו') כתב אמר ר' חלבו אמר רב הונא כל הרגיל ליתן שלום לחבירו ויום אחד לא נתן, עובר משום בקש שלום ורדפהו (תהילים

הגבהת התורה כהלכתה עוד כמה ענינים

לד טו¹. ואם נתן לו שלום ולא החזיר לו שלום, נקרא גזלן, שנאמר **בְּעֶרְתָּם הַכֶּסֶם גְּזֹלַת הָעֵנִי בְּבִתֵּיכֶם** (ישעיהו ג יד). על כן יהא רגיל האדם תמיד לומר לחבירו צפרא טבא או בטוב תלין או אסותא או רפואה שלימה וכיוצא בזה. ואמרינן נמי התם פרק היה קורא (ברכות יז.) מרגלא בפומיה דאביי, לעולם יהא ערום ביראה ובמענה רך משיב חמה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ואפילו עם גוי בשוק. וזו עצה נפלאה, דכ"א יודע יצרו שאם פוגש באדם ואינו חושב טוב עליו, מיד יעלו בלבו מחשבות רעות עליו ודברי גבורת, אבל אם יתרגל לומר שלום לכל אחד, יחשוב עליו רק טוב, וזו היא ערמה ותחבולה כנגד הצי"ה. ואין זה עוזר כ"כ אם עושה כן רק לפעמים אלא אם כן מרגיל עצמו בזה.

ובמקום אחר הוסיף השל"ה הק' על פי' במאמר דאביי (הגהות לעשרה מאמרות – ג ד ה) בערום הזה פירושו כמו שפירשו רז"ל (מגילה לב.) האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום, ערום בלא מצווה, ויהיה על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (ע"ז ט.) במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותיו. על זה אמר שיהיה ערום ביראה, רוצה לומר ערום בלא שכר מצוה, שלא יהיה עבודתו לא משום יראת עונש ולא משום קיבול שכר. וכן אדם הראשון לאחר שחטא, כשהרהר בתשובה נתלבש ביראה זו להיותו ערום ביראה, זהו הרמז ואירא כי 'עירום' אנכי ע"כ. פי' דתשובה היא דבר שהצי"ה אינו חושב עליו, אלא הוא שש על שלכד אותו במלכותו בזה שעשה העבירה, אבל מי שמצליח לקחת את אותו הכח שהצי"ה נתן לו בעשית העבירה ומחליפו לתשובה מאהבה, נעשה לו לזכויות, כמו שאמרו חז"ל (יומא פו.) אמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכויות שנאמר וכו'. ויש להעמיק השל"ה הק' שחיבר בין הא דאביי דצריך להיות ערום ביראה, להא דהאוחז ס"ת ערום נקבר ערום, והדבר צריך הסבר.

למעשה הסבר המילה 'ערום' שייך בשני אופנים; א) התחכמות בתחבולות, ב) הפשטת לבוש, ושני הענינים נמצאים בפרשת חטא אדם הראשון.

כתיב (בראשית ג א) **וַתִּהְיֶה הָאִשָּׁה עָרוֹם מִפְּלִי תַּיִת הַשָּׁדָה**, ופי' רבי שמשון רפאל הירש (שם) שזה ענין 'תחבולה' ו'חבל', האוחז בחבל קושר בו דברים או מושך אותם אליו. החבל עצמו עשוי חוטים חוטים, שהם לעצמם דקים וחלשים. כל תחבולה הוא צירוף של מעשים בודדים - כדי לקרב מטרה רחוקה. אדם ערמומי יעשה דברים רבים, שאין איש שם לב עליהם, כמו גרגרים (או חוטים דקים), אבל כל הגרגרים שלו מצטרפים לערמה גדולה ע"כ. באמת זה הענין

¹ ולפי המלבי"ם (שם) דבני אדם עלולים לריב, נמצא דעם מילה טובה התמידי של ראובן, שמעון ירגיש מרומם ואפשר שלא יכנס לריב, אבל אם לא אומר לשמעון משהו טוב היום כמו אתמול אז שמעון ימשיך בנטייה שלו ואפשר שיריב, והריב שלו מתייחס לראובן מפני שהוא לא רדף אחרי שלום בתמידות!

הגבהת התורה כהלכתה חלק שלישי

שכתב המסילת ישרים (פרק כ"ג – קניית הענוה) ערום ביראה, דהיינו שיבקש תחבולות נגד הטבע ונטייתו עד שינצחם עכ"ל.¹ וענין זה ראינו במגילת אסתר, שחז"ל אמרו שהישועה הגיעה רק אחרי י"ג שנה בדרך גלגול והצטברות של ערמוניותו של ה' יתב' בעשית הרבה ניסים ונפלאות שהוסתרו בדרך הטבע, וע"י קריאת המגילה יש לנו הזדמנות לראות את כל חוטי ההשגחה שנטו להיות חבל הישועה.

וההסבר שני למילה ערום הוא "הפשטת לבוש" וכמו שאדם הראשון אמר לה' (שם פסוק י') **וַיֹּאמֶר אֶת קִלְיָן שְׂמַעְתִּי בְּגָן וַאֲרֵא כִּי עֵרֹם אָנֹכִי וְאַחֲבֵא**, ופי' הגרש"ר הירש דהוא ירא - לא מפני שגופו ערום, אלא מפני שלא יכול עוד להראות [לה'] את גופו הערום עכ"ל. פי' שלפני החטא הוא היה יכול להראות עצמו לפני הקב"ה וכמו שפירשו חז"ל (זוהר ח"א דף לו: וח"ב דף רכט: ורבינו בחיי בר' ג כא ע"ש) שבתחילה "הלבוש" של האדם היה 'אור' שדרך ראית החיצונית שלו היתה ניכרת פנימיותו הרוחנית, אבל אחרי החטא נהפך ל'עור' היינו דעכשיו החיצונית מטמינה את הרוחניות הגבוהה שלו (ושלנו) ורק מראה את הגשמיות השפלה, וזו היתה סיבת הבושה שלו, כיון שהוא גרם לעצמו מצב גרוע זה. אולם למעשה, העור אינו מסתיר לגמרי, אלא עדיין אפשר לראות קצת את הפנימיות של האנשים דרך מראה פניהם,² וכמו שכתב הרמב"ם (הל' דעות ה א) כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובמשקו כו' ובדבורו ובהלכותו ובמלבושו וכו' ע"כ.³ ולדוגמה, ידוע שניכר על הפנים האם האדם חכם או טיפש. [ויש ביטוי באנגלית "זה (מעשיו) כתוב על פניו". שאף כשעושה מעשה מוכרח הדבר שיהיה נראה עליו, וכמו מעשה שצריך לזה חכמה, כגון כשצריך עבודה במחשב או אומנות אחרת, ברור הדבר לרואה אם העובד מרמה או אמיתי.] ובוזה מובן הדבר שאם עושה מעשה רע רוצה להחביא את פניו כמו שאדם הראשון עשה - מפני שהדבר כתוב על פניו. וכמו שמי שיש לו חכמה, מוכרח שיהיה נראה הדבר במעשיו, ה"ה אור הנשמה מוכרח להיות על גופו כשעושה מצוה - וכך היה אדם הראשון לפני החטא, מפני שהלבוש שלו היה אור, ועכשיו הוא רק עור, וכדי להגיע לזה יש לעמול הרבה זמן רב בעבודת ה' עד שיהא נראה שינוי חיובי עליו. ומי שהוא צדיק שלם אין לו סיבה להסתתר כדי שאחרים לא יראו את פניו ואף הוא שמח אם פניו מאירים מ"אור", אבל אחרי החטא הבושה גדולה מדי ויש בוזה חסד שה"אור" שלו נשתנה ל"עור", כיון שעכשיו תוקף העבירה שעל פניו מכוסה - ובכל זאת מרגישים בושה מהשיעור הקטן שעדיין בוקע ממנו.

¹ ובאמת יש לאבוי קשר לממר אדרבא דכתיב (ברכות שם) מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים

טובים וכו'.

² יש שניכרים ע"פ מראה פניהם הרבה ויש מעט ומי שיש לו הבנה בוזה יכול לראות על ידי זה הרבה מן הפנימיות.

³ ויש עוד להרחיב את הענין ואכמ"ל.

הגבהת התורה כהלכתה עוד כמה ענינים

הנה דיברנו בענין מה שאור אדם הראשון נשתנה להיות לעור, ומחמת זה הרגיש בושה. הרגשת הבושה נובעת מהכרת החילוק בין מה האדם היה יכול להיות או יכול לעשות לבין מה שהוא באמת, כמו שכתב הגרא"א דסלר (ממ"א ח"ג דף 215) שכאשר האדם מתבייש ממעשיו הרי זה משום שמרגיש הוא סתירה בין מעשיו לבין מה שמשיג בשכלו, ונקיפת מצפוניו תדחפהו להסתיר את מעשיו ע"ל. חז"ל אמרו (קידושין ל:) בראתי יצר הרע ובראתי תורה תבלין, וגם הזהירו (בנויר כג. וב"ב פט:) כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם (הושע יד י). השם יתב' נתן כח לבני האדם להיות ערומים ונתן לנו חכמות וסודות גדולות בתורה הקדושה. צדיק יתבונן בדיעות שלמד מהתורה להערים ביראה נגד היצה"ר שלו – וזהו ילכו בהם, ורשע יקחם אותם להיות ערום כנחש – וזהו יכשלו בהם. ונמצא תוצאות השימוש בכח הערמה נראה על הגוף, ולכן כשהאדם הראשון נשתמש בכח הערמה לאכול מעץ הדעת האור שלו נהפך לעור.

והנה בגדים זהו גם מלשון בוגדים (סנהדרין לו. וירח את ריח בגדו (בראשית כז כז) אל תיקרי בגדיו אלא בוגדיו) והיינו שבהם מראה לאחרים מה שאינו באמת בפנים, לכן אם איש נהיה ערום כנחש ייפשיט הבגדים' שלו יראו מי הוא באמת, שכל תחבולותיו היו למטרה אחת כנגד רצון ה'. אבל מי שהוא ערום ביראה הוא להיפך, כיון שהוא עושה תחבולות דוקא לצורך קיום רצון ה'. וכמו שפירשנו לעיל גבי עוזה שעלה בדעתו שהוא יכול לגעת בארון הקודש – ונהרג. ומעשהו מראה בבירור על דרגת היראת שמים שלו כי אם היה לו יותר יראת ה' לא היה יכול בנפשו לגעת בארון – ואפילו אם היה הארון נופל ממש ח"ו. וה"ה מי שנוגע בספר תורה שלא באמצעות מטפחת או טלית, הוא מראה בבירור – כמו עוזה – שאין לו מספיק יראת שמים.

כדי לתקן זאת יש לעורר את הפנימיות על הפעולות החיצוניות וכמו שכתב המס"י (מיד לפני הנ"ל) שקשה לעקור הנטיה הטבעית אלא א"כ בפעולות החיצוניות המסורות בידו ימשיך מעט מעט הדבר בפנימיות הבלתי מסור לו כל כך וכו' ע"ש. לכן צריך להתעסק עם ספר התורה בכבוד דהיינו שלא לגעת בו בידים אלא על ידי טלית או מטפחת, וכבוד זה יעורר בו ובאחרים להשתמש בתורה לפי ערך קדושתה, אבל אם אווחו בו רק כמו כל דבר שיש לו שליטה עליו ישפיע עליו הרגש שליטה זה גם על התורה רח"ל ובאמת הוא יהיה תחת שליטת היצ"ה, כדכתב השל"ה הקדוש (כללי התלמוד יג) כלל לשונות סוגיות) ואולם הערום מן המצות הוא ערום לגמרי מהנהו חלוקי דרבנן הידועים לבעלי מצות. והבוזה ספר תורה מעיד על עצמו שביזה מה שכתוב בזה, וממילא ידעין ביה שהוא עושה מצות שלא לשמן, והיותו ערום מאותה מצוה (ה)מיוחדת גורם היותו ערום מכל המצות, כיון שהן בזויות עליו ע"כ. ומדבריו אנו למדים שלשון נקבר ערום מלמד על העונש מדה כנגד מדה מחמת ביזוי מצוה הנובע מקיום מצות שלא לשמה, והגורם לזה הוא חסרון בכבוד התורה.

חלק רביעי

ענין שריפה וקריעה
על ספר תורה

הגבהת התורה כהלכתה

שריפה וקריעה על ס"ת

הקדמה

סוגיית בזיון ספר תורה היא רחבה ומסתעפת וכוללת הרבה פרטים. אחת מן הסיבות לכך היא שדרכם של ספרי השו"ת להביא וללקט מספרי שו"ת שקדמו להם ואין ערוך לפנינו דבר ברור. לכן צריכים אנו להכיר תחילה את ראשי הפרקים של הענין.

השייכות בין ליקוט זה לענין ההגבהה היא מחמת דברי שו"ת מהרש"ם שדן על הגבהת ס"ת שנגמרה בקריעת הקלף והאותיות של הס"ת. אך לצורך כך יש להתחיל להקיף סוגיא גדולה זו משרשה בפסוקים ובפוסקים ולהרחיב בענינים שדנו עליהם הפוסקים כל אחד מחמת איזה אופן של ביזוי ס"ת שהיה וכגון שנשרפו ספרי תורה של העיר, או ס"ת שנפל וכו', וכולם ביססו דבריהם על ענין "מעשה שהיה" כשהמלך יהויקים שרף את ספר איכה (ירמיהו לו כא-כד) ועל כן יש להתחיל הנידון משורשו ומקורו. מלבד ענין הבזיון שדנו בספרים דנו עוד כדת מה לעשות למעשה לאחר שאירע בזיון זה כ"א כפי שיטתו, האם לצום או לתת צדקה או אפילו שב ואל תעשה וכו'. ועוד יש לציין שהנימוקים בדברי הרבה פוסקים תלויים במחלוקת המפרשים האם יש לדמות ראית בזיון לס"ת לענין ראית יציאת נשמה, ובתוך נידון זה יש חילוקי סברות בשיטת רש"י שדבריו חשובים ומרכזיים בענין.

ענין "המעשה שהיה" עם מלך יהויקים

נפתח במעשה המזעזע שעשה המלך יהויקים כשקראו לו את מגילת איכה שכתב ירמיה. וכמובא בפסוקים שבספר ירמיהו (לו כא-כד) וישלח המלך את יהודי לקחת את המגלה [איכה, שכתב ברוך מפי ירמיהו (בפסוק לו ד)] כו', ויקראה יהודי באזני המלך [יהויקים] ובאזני כל השרים כו' ויהי כקרא יהודי שלש דלתות (פסוקים – רש"י) וארבעה, ויקרעה בתער הספר והשלך אל האש אשר אל האח עד תם כל המגלה על האש אשר על האח. ולא פחדו ולא קרעו את בגדיהם המלך וכל עבדיו השמעים וכו' עכ"ל ירמיהו.

והגמ' (מועד קטן כו.) מבארת את הפסוקים ואלו קרעין כו' ועל ספר תורה שנשרף כו', ספר תורה שנשרף מנלן דכתיב (ירמיהו ל"ז שם) ויהי כקרא יהודי שלש דלתות וארבעה, ויקרעה בתער הסופר והשלך אל האש אשר אל האח וגו', מאי שלש דלתות וארבעה, אמרו ליה ליהויקים כתב ירמיה ספר קינות [איכה], אמר להו מה כתיב ביה, איכה ישבה בדד (איכה א א), אמר להו אנא מלכא, אמרו ליה בכו תבכה בלילה (שם ב'), אנא מלכא, גלתה יהודה מעני (שם ג'), אנא מלכא, דרכי ציון אבלות (שם ד'), אנא מלכא [היינו שפסוקים אלו לא נגעו במלכותו (אף על פי שהוא מקונן, אני מלך על כרחו – (ר"ן)[נמוק"י], ואמלכא לא כתיב כלום – רש"י) ועל כן הוא אמר כששמע הפסוקים 'אני עדיין המלך'], היו צריה לראש (איכה א ה) (שהנכרי ראש ולא אתה – רש"י), אמר להו מאן, אמרה (מה הוא המשך הפסוק) כי ה' הוגה על רוב פשעיה [ובזה הרגיש המלך יהויקים שה' מפסיד לו את מלכותו] מיד קדר כל אזכרות שבה ושרפן באש, והיינו דכתיב (ירמיהו לו כד) ולא פחדו ולא קרעו את בגדיהם, מכלל דבעו למיקרע עכ"ל הגמ'.

הגבהת התורה כהלכתה חלק רביעי

מדברי הגמ' במעשה זה אנו לומדים על חיוב קריעת הבגד כשרואים ס"ת שנשרף. הנדון בגמ' ובמפרשים הוא איזה חלקים מן הסיפור עם מלך יהויקים נוגעים הלכה למעשה, דלפי הפשטות המעשה נעשה ע"י - ובכוונה להכעיס, ודוקא בשריפה, ובכתובים וק"ו לס"ת, ומדובר במלך שהיה תקיף לכן א"א היה לאחר להציל, וכן המלך היה יהודי, וחתך וזרק לאש בזרוע, והחיוב הוא בקריעה אחת, ולכן היה מקום לומר שרק מעשה עם כל הפרטים האלו מחייב בקריעה, אכן הפוסקים נחלקו בכל נקודות אלו מה עיקר הסיפור המחייב הנהגת קריעה במעשים דומים.

אם הקריעה היא דוקא כשנעשה בכוונה [בזרוע] או אפילו שאירע כן מן השמים

(ואם תלוי ביכולת להציל)

עוד איתא בגמ' שם רבי אבא ורב הונא בר חייא הוו יתבי קמיה דרבי אבא, בעא לאפנויי שקליה לטוטפתיה [תפילין] אחתיה אבי סדיא, אתאי בת נעמיתא [יען; בת-יענה] בעא למיבלעיה, אמר השתא (אי שקיל להו נעמיתא - רש"י) איחייבין לי שתי קריעות (על הגויל ועל הכתב, דהוי כנשרף - רש"י), אמר ליה מנא לך הא, והא בדידי הוה עובדא ואתאי לקמיה דרב מתנה ולא הוה בדידה, אתאי לקמיה דרב יהודה ואמר לי הכי אמר שמואל לא אמרו אלא בזרוע (שאין יכול להצילו - רש"י) וכמעשה שהיה (דהויקים, אבל דנעמיתא דמצי להציל - לא מיקרע - רש"י). ופי' (הר"ן) [ויש מיוחסים הדברים להנמק"י] לא אמרו לקרוע אלא כשהוא שורף להכעיס להקב"ה וכמעשה שהיה שנתכוין יהויקים לבזות המגלה להכעיס אבל אם נפלה דליקה בס"ת כו' באונס או חטפו עופות אינו חייב כלל עכ"ל. מבואר דס"ל (להר"ן) [להנמק"י] שקורעין רק אם נעשה בכוונה להכעיס, והדבר שייך רק לגבי בן אדם אבל לא לגבי עופות, ואינו סובר כרש"י דתלוי במה שאין יכול להצילו. ונ"מ אם חיה טורפת כאריה יאבד תפילין או ס"ת, שלפי הר"ן כיון שלא עשה להכעיס פטור, ולפי סברת רש"י כיון שא"א להציל חייב לקרוע.

הטור פסק (י"ד סי' ש"מ) שהרואה ששורפין אותה בזרוע וכמעשה שהיה חייב לקרוע ע"כ, וזה כלשון שמואל ולא נכנס הטור לחילוקים בזה, אבל הב"י ביאר כפי שיטת רש"י שקורעים אם המצב הוא שאין יכול להציל.

הגבהת התורה כהלכתה שריפה וקריעה על ס"ת

אם דוקא כשנשרף או גם כשאבד באופן אחר

בהפסוק (ירמיהו לו כד) כתיב ששרף עד תם כל המגילה על האש וכו'. ופסק הטור (י"ד סי' ש"מ) ודוקא כשרואה ששורפין אותה בזרוע וכמעשה שהיה, ובבית יוסף דן בזה שם שלכאורה דעת הטור כהירוש' דגרסי' בשם רב דאין קורעין אלא על ס"ת ששרפו וכו', אך מההוא עובדא דגמ' שלנו (מ"ק כו.) דבלעה נעמיתא משמע שנשרף לאו דוקא, וכן פסק הב"י בשו"ע כדעת הירושלמי דדוקא כששורפין אותה, ומשמע דאם נמחק בזרוע לא. וצ"ע דלשון הגמ' במוע"ק שם אמר רבי חלבו אמר רב הונא הרואה ספר תורה שנקרע חייב לקרוע ע"כ, ואח"כ הגמ' מביאה את שיטת שמואל דדוקא בזרוע, אבל לכאורה לא פליג על הדין דאם נקרע חייב לקרוע, וכמו שכתב הב"ח שם ומ"ש והרואה ס"ת שנשרף וכו'. סוף מועד קטן ואיתא התם שהוא הדין תפילין, ונראה ודאי דלאו דוקא נשרף אלא אפילו נקרע ונחתך ונמחק בזרוע כו' דהכל תלוי כשרואה בחילול השם בזרוע, דלא כב"י שהכריע דדוקא בנשרף, דהכי משמע ליה בירושלמי, ולענ"ד ליכא למישמע מיניה ולא מידי [פי' מהירושלמי – לא דוקא כשנשרף ולא דוקא בס"ת] ע"כ לשון הב"ח, וכן כתב הש"ך בשם הב"ח (שם ד"ה שנשרף) וה"ה נקרע ונחתך ונמחק בזרוע וכו' דהכל תלוי כשרואה חלול השם בזרוע.

והט"ז (שם סל"ז ד"ה ודוקא ששורפין אותו בזרוע) הביא דברי הב"י וחקירתו ובמסקנתו צידד כהש"ך בשם הב"ח וז"ל בסוף דבריו ולא אמרו כו' אלא בשריפה דוקא ובירושלמי אמרו בלשון זה לא אמרו אלא על ס"ת ששרפו מלך ישראל בזרוע והנה ע"כ מלך ישראל לאו דוקא כמו שכתב ב"י גופיה, והוא משמעות כל הפוסקים, ממילא נמי מה שזכר שריפה הוא נמי לאו דוקא כיון דבגמרא שלנו ליתיה, ע"כ ודאי שריפה לאו דוקא וכ"פ מו"ח ז"ל עכ"ל.

ספר תורה או כתובים

בגמ' מועד קטן (כו.) הובאו הפסוקים בירמיה על המעשה ששרף מלך יהויקים את ספר קינות [איכה] שכתב ירמיה, וכתב הר"ן (שם) מיהו לא היה ספר תורה אלא מגילת איכה, ומכ"ש קא יליף [לס"ת], ואפשר מפני שאבד את האזכרות שבה, ולא דוקא אמר ס"ת ע"כ. פי' דבמ"ק שם הובא הסיפור שנשרף ספר איכה ובהמשך שם איתא אמר רבי חלבו אמר רב הונא הרואה ספר תורה שנקרע חייב לקרוע, ועוד שם ע"ב ואלו קורעין כו' ועל ס"ת שנשרף כו', ועל כן אע"פ שהמעשה אירע בכתובים, איכא ק"ו לס"ת, לכן כשנאמר בגמ' ס"ת לאו דוקא הוא אלא נוגע גם לכתובים. והבית יוסף גם כן ביאר כן (י"ד סי' ש"מ) ומ"ש [הטור] או אפילו מגילה אחת מהנביאים או מהכתובים, כן כתב הרא"ש (סי' סד) מדיליף בגמרא לספר תורה

הגבהת התורה כהלכתה חלק רביעי

שנשרף ממגילה ששרף יהויקים דכתיב בה (ירמיה לו כד) ולא פחדו ולא קרעו בגדיהם מכלל דבעו למיקרע והכי אמרינן בשמעתין דעל תפילין חייב לקרוע [עכ"ל], וכן נפסק בשו"ע (שם סל"ז).

והפתחי תשובה שם הקשה בשם תפל"מ דצ"ע אם קורעין על תלמוד ומדרש וכדומה כיון

דניתן לכתוב משום עת לעשות ומה"ט מצילין מפני הדליקה וכו', וכבר השיב ע"ז הדרכי משה [ש' שנה לפניו] וז"ל (ס"ק י"ז) ומדברי המרדכי שכתב הלכות אבל (דף שצ"ה ע"א) (מ"ק ס"י תתקכו) ולא דוקא ספר תורה אלא הוא הדין שאר ספרים, משמע דרצה לומר דאף ספרי תלמוד נמי, ומיהו יש לדחות דלא קאמר אלא בספרי נביאים וכתובים וכדברי רבינו עכ"ל. וכן בתפילין כמבואר בגמ' שם ע"א גבי בת נעמיתא דבעא למיבלעיה לטוטפתיה, וכ"כ בר"ן שם אם נפלה דליקה בס"ת ובתפילין, וכ"כ הב"ח שם דהוא הדין תפילין, וכ"כ הט"ז שם דבת נעמית' הוי בעית למיבלע תפילין של רבי אבהו, ואע"פ שהטור וב"י השמיטו מ"מ בשו"ע כלל (יר"ד ש"מ ס"ק ל"ז) הרואה ס"ת שנשרף, או תפילין, או אפילו מגילה אחת מהנביאים או מהכתובים, קורע עכ"ל.

מלך או אפילו הדיוט

ובתוס' (ד"ה לא אמרו אלא בזרוע) הביאו מהירושלמי ששרפה מלך ישראל בזרוע עכ"ל,

ובפשטות מבואר שכדי להתחייב בקריעה צריך שמלך ישרוף את הס"ת, וכיון שהתוס' הביאו דוקא את הירושלמי שהדגיש דמייירי במלך, משמע שלמדו בגמ' שלנו ד'זרוע' לאו דוקא של המלך. מ"מ בטור (יר"ד ש"מ ס"ק) כתב ודוקא שרואה ששורפין אותה בזרוע, וכמעשה שהיה ע"כ. וא"כ מצד אחד משמעות 'בזרוע' היינו כל אדם כמו הבבלי, אבל 'כמעשה שהיה' משמע דוקא במלך וכמבואר בירושלמי. וביאר בב"י דשיטת הירושלמי היא שיטת רב דאין קורעין אלא על ספר תורה ששרפו מלך ישראל בזרוע, מ"מ לא נתיישבה דעתו בזה וסיים דאפשר דמלך ישראל דנקט לאו דוקא והכל תלוי בשריפה בזרוע עכ"ל, ונראה שזו מסקנתו ובשו"ע גם כן משמע כן, שכתב ודוקא ששורפין אותה בזרוע עכ"ל, אבל עדיין יש מקום לפקפק מה כוונתו כיון שהמשיך 'וכמעשה שהיה' ע"כ, שנראה מזה שהדגיש דדוקא במלך. ויש להתפלל שאע"פ שגם בדברי הטור וגם בדברי השו"ע נשאר הדבר בספק, מ"מ להב"ח ולהש"ך שהביאו פשיטא להו דלאו דוקא במלך וז"ל בזרוע בין מישראל בין מגוי דהכל תלוי כשרואה בחילול השם, ובדברי הב"ח דלא כב"י שהכריע דדוקא בנשרף משמע דבזה הוא כמו הב"י דמלך לאו דוקא.

הגבהת התורה כהלכתה שריפה וקריעה על ס"ת

אם דוקא כשישראל עשה או אפילו כשנעשה על ידי גוי

בבית יוסף (י"ד סי' ש"מ) כתב ומשמע בירושלמי (מ"ק פ"ג ה"ז) דאין חייב לקרוע אלא בששרפו ישראל דגרסינן התם רבי בא ורבי הונא בר חייא הוו יתיבין אתא נעמיתא וחטפה לתפילוי דרבי הונא בר חייא אתא רבי בא צדה וחנקה אמר ליה רבי הונא בר חייא עוד מעט והיינו באים לידי שריפת תורה ע"כ. ויש לציין שהב"י נשתמש בעובדא דנעמיתא באופן שהובא בירושלמי להוכיח ממשמעות דבריו שדוקא ישראל כמו שהביא הירוש' דשריפה דוקא, דלא כהבבלי. מ"מ בתוך דברי הב"ח והש"ך שנחלקו עם הבית יוסף האם שריפה דוקא או לא, כתבו וז"ל בין מישראל בין מעובדי כוכבים דהכל תלוי כשראה החילול השם בזרוע ע"כ, היינו דפליגו על הב"י בב' הענינים.

העומד ליד המת בשעת יציאת נשמה

בגמ' שבת קה: תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע, הא למה זה דומה לספר תורה שנשרפה, ופירש"י (ד"ה לספר תורה שנשרף), הוואה ספר תורה שנשרף חייב לקרוע, כדאמרינן במועד קטן (כו.) במגילה ששרף יהויקים, דכת' לא פחדו ולא קרעו בגדים, אף נשמת ישראל הניטלת דומה לו, שאין לך ריק בישראל שאין בו תורה ומצות עכ"ל. והטור (י"ד הל' קריעה סי' ש"מ) הביא גירסה אחרת ברש"י והיא נראית כהסבר על הגירסה שלנו, וז"ל שעדיין היה זה יכול ללמוד ו[לכן] דומה לס"ת ע"כ, והביא גם את דברי הרמב"ן (בספר תורת האדם עמ' נ"א) דפליג על רש"י ופירש [שמה שיציאת נשמה דומה לשריפת ס"ת] שאינו אלא דמיון בעלמא, שהוא הפסד גדול וחרדה רבה, וחייב אדם לקרוע עליו כעל ס"ת שנשרף. ועיין בבית יוסף שם שהביא לשון הרמב"ן במלואו שם.

וכתב בבית יוסף (י"ד סי' ש"מ) ומ"ש [הטור] ופרש"י שעדיין היה זה יכול ללמוד וכו'. כן כתב הרמב"ן בשמו בספר תורת האדם (עמ' נא) וכתב עליו דקשה הדבר לומר שיקרעו על העתיד, ועוד אם מן הדין אף בספר תורה אין קורעין אלא בזרוע וכמעשה שהיה, ולי [הרמב"ן] נראה שנפש בגוף כאזכרות בגוילין ומשל בעלמא הוא לומר שהוא הפסד גדול וחרדה רבה וחייב אדם לקרוע עליה כאילו נשרף ספר תורה לפניו, אי נמי יש לומר כשם שקורעין עליה כך קורעין על מקימי מצותיה שבשריפתה אובדים מצות כתיבתה ובמיתת עושיה אובדים מצות של מעשה הילכך על כל אדם מישראל קורעין ואפילו על אשה עכ"ל. ופשיטא ליה להרמב"ן שאין קורעים אלא על ת"ח בלבד ע"כ. מיהו בהמשך דברי הב"י הביא שגרס' הרמב"ן ברש"י אינה

הגבהת התורה כהלכתה חלק רביעי

כמו שלפנינו, והביא עוד בשם רש"י ובפרק אלו מגלחין (שם) כתב לספר תורה דתורה קרויה נר דכתיב (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור, ונשמה נקראת נר דכתיב (שם כ כז) נר ה' נשמת אדם עכ"ל רש"י, והשתא [המשיך הב"י] לפי מה שפירש בפרק אלו מגלחין פשיטא דעל אשה נמי חייב לקרוע שהרי נשמה קרויה נר לא שנא דאיש לא שנא דאשה, וגם למה שפירש בפרק רבי אליעזר שאין לך ריק שבישראל שאין בו תורה ומצות, הא אשה איתא במצות וגם בתורה איתא שהרי צריכה ללמוד מעשה המצות שהיא חייבת.

מן הענין לציין לדברי בעל הטורים (על הפסוק דברים י ו) ובני ישראל נסעו מבארת בני יעקן מוסרה שם מת אהרן. סמך מיתת אהרן לשבירת הלוחות, לומר לך קשה מיתת הצדיקים כשבירת הלוחות (ירושלמי יומא פ"א ה"א). וגם תלמיד חכם שמת הכל נעשין קרוביו (שבת קה:): וצריכין לקרוע עליו כמו על ספר תורה שנשרף (שם, ועיי"ש). ועוד סמך ואשים את הלוחות בארון אצל מיתת אהרן, לומר ספר תורה שבלה קוברין אותה אצל תלמיד חכם (מגילה כו:). ועוד לומר קיים זה מה שכתוב בזה (עי' סוטה יג.).

ראה או שמע

בשו"ע (י"ד סי' ש"מ סל"ז) כתב הרואה ס'ת שנשרף, וביאור הגר"א א"ר פ"ט על שריפת התורה לא כו' עכ"ל, ובסתמא כוונת הגר"א בראשי תיבות אלו ובפירושו למה שכ' בלשון דומה לזה במסכת שמחות (אבל רבתי פ"ט הל' י"ט) אלו קרעין שאין מתאחין כו', ועל שריפת התורה כו', לא ששמע שנשרפה, אלא אם כן עומד עליה [ורואה] והיא נשרפת.

כמה קריעות

בהמשך הגמ' (מועד קטן שם) א"ר חלבו אמר רב הונא הרואה ספר תורה שנקרע חייב לקרוע שתי קריעות; אחד על הגויל ואחד על הכתב שנאמר (ירמיהו לו כז) אחרי שרוף המלך את המגלה (זה הגויל [הקלף] – רש"י) ואת הדברים (זה הכתב – רש"י). כתב הרמב"ם כהקדמה (הל' אבל פ"ט הל' ב') כדרך שקורע אדם על אביו ועל אמו כך חייב לקרוע כו' ועל ספר תורה שנשרף ע"כ, ועל דברי הגמ' ביארו הר"ף (דף טו: בדפי הר"ף) והרמב"ם (הל' אבל פ"ט הל' ט') כרש"י והוסיפו הכלל וז"ל ולא אמרו שחייב לקרוע אלא שנשרף בזרוע וכמעשה שהיה עכ"ל.

עוד כתב בבית יוסף (י"ד סי' ש"מ) ומ"ש קורע שתי קריעות. שם אמר רב חלבו הרואה ספר תורה שנשרף חייב לקרוע שתי קריעות אחת על הגויל ואחת על הכתב שנאמר (שם שם כז) אחרי שרוף [המלך] את המגילה ואת הדברים.

הגבהת התורה כהלכתה שריפה וקריעה על ס"ת

ובשו"ע (י"ד סי' ש"מ סל"ז) כתב הרואה כו' קורע שתי קריעות. וביארו הש"ך והט"ז שם

כבגמ' שם קריעה אחת על הכתב וקריעה אחת על הגויל.

לאחר שהבאנו את דעות הפוסקים בעניינינו ראוי להביא עוד מספרי השו"ת על אסונות שארעו, לראות את דעתם בזה הלכה למעשה.

השריפה הגדולה בפראג

בשו"ת חכם צבי סימן י"ז, דן על מעשה שהיה בעיר פראג שפרצה שריפה גדולה וכולם

נבהלו להציל את חפציהם עד כדי שרוב רובם לא שמו לב שבית כנסת גם כן בוער באש, ואפי' אלו ששמו לב כגון הרב של פראג [בעל השבות יעקב], והשתדלו להציל, לא הצליחו מפני חוזק האש. החכ"צ קיצר את שאלת השואל וז"ל בס"ת שנשרפו בפראג יע"א אם צריך לקרוע עליהם כתב מע"כ וז"ל הנה באשר ידוע ומפורסם שבתוך האש הגדולה שהיתה בעירנו נשרפו כמה ס"ת ותפילין לאלפים ולרבבות ונסתפק לי אם חייב לקרוע עליהם כו' ואף שמבואר בש"ס ופוסקים דדוקא בזרוע וכמעשה שהי' כו' אכן תלמוד ערוך דוחקני דאי' בשבת כו' העומד בשעת יציאת הנפש חייב לקרוע הא למה זו דומה לס"ת שנשרף כו' לכן בשריפה גדולה כזו בפתע פתאום נשרפה כל עירינו כו' בודאי שנשרפו כמה ס"ת ותפילין שאינם יכולין להציל כו' וא"כ חייבים לקרוע וכפי' רש"י ע"כ. במילים הראשונות של תשובתו כבר הביא את דעתו וז"ל איני רואה מקו' לקריע' זו, דכל עיקר חיוב קריעה זו אינו אלא לעומד ורואה בשעה שהס"ת נשרף באותו פרק באותו מקום כמעשה שהיה במלך יהודה כו', כיון שהטור והש"ע דבתראי נינהו כתבו ששורפין אותה ובזרוע כמעשה שהיה דמשמע להדיא שאדם שורפה ולא נשרפת מעצמה ע"י אש מן השמים, וביותר לדברי הירושלמי שכ' אין קורעין אלא על ס"ת ששרפו מלך ישראל בזרוע, ואף דכ' ב"י דמלך דלאו דוקא, ישראל מיהא בעי, ולדברי הב"ח דבנכרי נמי חייב, ע"י אדם מיהא בעי כו', כך נראין עיקרן של דברים דאף רש"י ז"ל מודה לשאר הפוסקים דלא מחייב אלא כשאדם שורפו להכעיס. וכמ"ש הר"ן בפירוש דאז א"א להציל בשום פנים וכמעשה דיהויקים דאף שהיו מפצירין בו ומבקשין ממנו לבלתי שורפה, הוא הולך ושורף לעיניהם [אבל שמיצה או ידיעה בלא ראייה לא]. במעשה כזה ודאי יש חלול השם גדול [ואז חייב בקריעה], אבל במעשה בפראג כיון דנעשית בהיסח הדעת ובפתע פתאום [אין שום חיוב לקרע. ועוד יש ראייה] מעובדא דנעמיתא שאף אם היתה בולעת אין זה בזרוע כו' שהרי אם היה ר"א ור"ה קרובים אליה יכולים היו להציל אלא שבאה הנעמיתא פתאום או רחוקה מהם ובלעתם. וממנה נשמע לשריפת פראג דפטורים מקריעה אף הרואים ממש ע"כ. ועוד שאע"פ של רש"י בראית נטילת נשמה משמע שחייב בקריעה, מ"מ החכ"צ מצדד עם שיטת

הגבהת התורה כהלכתה חלק רביעי

הרמב"ן ז"ל וההיא דהעומד על המת ודאי דוגמא בעלמא היא, ואפילו בזרוע אינו כנטילת נשמה ממש, וכמש"כ הר"ן ליכא חילול השם כלל גבי נטילת נשמה. אח"כ החכ"צ הורה היתר על אלו שהצילו את ממנום ז"ל לאפוקי כשאדם בהול על ממנו ומורה היתירא לנפשיה גם כי לא מצינו חיוב מפורש לאבד כל ממנו על ככה דאין זה עובר על מצות ל"ת בידים דנימא כל אשר יתן וכו' וכ"ז אינו אלא להתלמד אבל בנ"ד אין אנו צריכים לכ"ז שאותם שהלכו להציל את שלהם [ובסתמא רוב רובם לא ראו כלל את שריפת ספרי תורה], בודאי לא פנו על בתי כנסיות לראות מה יעשו ס"ת. וא"כ לא ראו שריפתה וממילא פטורים הם לכ"ע בלי שום פקפוק עכ"ל.

היוצא מדבריו דבענין אינו יכול להציל יש חילוק בין מלך שיש בזה חילול ה', ובין עובדא שאירע פתאום ובהיסח הדעת כאש בעיר, ועוד יש ללמוד ממעשה דנעמיתא שאפי' אם ראו את המעשה, מ"מ כיון שזה מן השמים פטורים, מפני שעיקר חיוב קריעה כשנעשה ע"י זרוע ובכוונה להכעיס ויש בזה חילול ה'.

מעשה הערבים בחברון

בשו"ת יחוה דעת ח"ד סי' נו, השאלה: אודות האסון אשר אירע בעונותינו הרבים, שהערבים הפראים תושבי חברון נכנסו בערב יום הכפורים, שנת תשל"ז, לבית הכנסת אשר במערת המכפלה, וקרעו לגזרים את שמונת ספרי התורה שהיו אז בארון הקודש, וניפצו והשחיתו את ארון הקודש וכו', ושואלים הלכה האם מוטלת חובה על כל השומעים או הרואים קרעי הגוילים של ספרי התורה והתפילין לקרוע בגדיהם ולהתענות.

נשרף או אבד באופן אחר

תשובת היח"ד מתחילה בהבנת הסוגיא כשיטת החכ"צ דמבואר מהגמ' מועד קטן שם שהחייב הוא רק בזרוע וכמעשה שהיה, והביא את דברי הר"ן שם, דלא אמרו שחייב לקרוע אלא כשהוא שורף בזרוע וביד רמה להכעיס את הקדוש ברוך הוא, וכמעשה שהיה וכו', אבל אם נפלה דליקה באונס בספר תורה ובתפילין ונשרפו, או שחטפם עוף ובלעם אינו חייב בקריעה כלל ע"כ. וכן סברו המאירי שם, הנ"י שם, וספר האשכול (ח"ב ע' נ"ח) בשם רב האי גאון. אבל הרב המגיד מדייק ממעשה היענה דאפילו נקרע ונמחק חייב קריעה. ובספר המכתם (מ"ק כו.) כתב בזה שני דינים, חדא שנשרף לאו דוקא אלא כל דבר שמאבדו בזרוע כו', ועוד דדוקא בשריפה אבל בקריעת ספר תורה אינו חייב לקרוע. וכתב הרב המו"ל שאולי המכתם מחלק בין מחיקה שאיבד האותיות לגמרי, ובין קריעה דעדיין מונח לפניו והניח בצ"ע. ולמד היח"ד בדעת מרן הבית יוסף בהבאת הירושלמי דאין קורעין אלא ששרפו מלך, ולא עמד על

הגבהת התורה כהלכתה שריפה וקריעה על ס"ת

המלך אלא על השריפה, אבל מהבבלי שהביא המעשה עם היענה משמע שנשרף לאו דוקא. והבית חדש והטורי זהב מצדידן עם הבבלי שנשרף לאו דוקא אלא הוא הדין אם נמחק או נקרע. ובהגלות נגלות פי' שיותר נראה לומר שגם מרן הבית יוסף במסקנתו שמהתלמוד שלנו משמע שאף במחיקה חייב בקריעה, דעתו לפסוק כן להלכה, שידוע שבכל מקום שהתלמוד בבלי חולק על הירושלמי הלכה כהתלמוד בבלי, כמו שכתבו הרי"ף והרא"ש (סוף עירובין), וכן הסכימו כל הפוסקים. וכן נראה עיקר שגם על קריעת ספר תורה חייב לקרוע. והיחוד ד' הביא דברי השבט יהודה והחזרי דעה שציידו כדעת הירושלמי אבל הוא הניח כדעת הבבלי דשריפה לאו דוקא אלא כל איבוד אותיות מחייב קריעה.

אם דוקא כשמלך ישראל עשה או אפילו נעשה על ידי גוי הדיוט

אח"כ חזר לדברי הב"י שהביא דברי הירושלמי דנקט מלך ישראל, ושהב"י כתב דאפשר דלאו דוקא מלך ישראל, אלא הכל תלוי בשריפה בזרוע. וכתב הבית חדש שם, שבין נשרף בין נקרע ונחתך, בין מישראל בין מגוי, חייבים לקרוע עליו, שהכל תלוי בחילול ה' שבדבר. ע"ש. אמנם בשו"ת חכם צבי (סימן י"ז) הסכים שמלך לאו דוקא, אבל על ידי ישראל דוקא¹, ולדעת הבית חדש שאין חילוק בין ישראל לגוי, מכל מקום צריך להיות על ידי אדם בזרוע שיש חילול ה' בדבר ע"ש.

כמה קריעות

עוד עמד שם על הענין כמה קריעות חייבין לעשות ממה שאמור במסכת שמחות (פרק ט') אלו קרעים וכו', ועל שריפת התורה, לא ששמע שנשרפה, אלא אם כן עומד עליה והיא נשרפת ע"כ. ואפשר שלזה כוונת הגמרא במ"ש לא אמרו אלא בזרוע וכמעשה שהיה, שהחיוב לקרוע בא מזה שראו במו עיניהם שריפת המגילה. והביא דברי האור זרוע (חלק ב' סוף סימן ת"ח) שפסק כשמואל שלא אמרו לקרוע אלא שרואה בעיניו בזרוע ואינו יכול להציל, אבל אם פתאום באה בת היענה וכיוצא בו אינו חייב לקרוע. אבל הביא שמצד שני כתב המאירי (מועד קטן כ"ו ע"א), שהרואה שנשרף בזרוע חייב לקרוע שתי קריעות, אבל השומע אינו קורע אלא קריעה אחת, שהרי הוא כמי ששמע מיתת שני קרוביו כאחד, שקורע קריעה אחת על שניהם ע"כ. ודברי

¹ אכן אין סברא לחלק בזה לדעת מרן בין ישראל לנכרי ואף על פי שמצינו חילוק זה לענין חירוף וגידוף, וכמבואר בסנהדרין (ס' ע"א) השומע ברכת ה' מגוי בזמן הזה אינו חייב לקרוע, שאם אין אתה אומר כן, נתמלא כל הבגד קרעים. וכן פסקו הרמב"ם (סוף פרק ב' מהלכות עבודה זרה), והטור והשלחן ערוך (ביו"ד סוף סימן ש"מ). אבל לענין שריפת וקריעת ספר תורה אין טעם לחלק בזה, (וכל שכן לדעת הרמב"ן שעל שם המיוחד גם השומע מפי גוי חייב לקרוע).

הגבהת התורה כהלכתה חלק רביעי

המאירי אינם כמבואר במסכת שמחות שעומד עליה היינו שראה, ולא רק ששמע, כמו שפסקו הטור והשלחן ערוך (יו"ד סוף סימן ש"מ) הרואה ששורפים ספר תורה [בורוע].

ועל זה הקשה ביחוו"ד שם מהגמ' (שבת ק"ה ע"ב ומועד קטן כ"ה ע"א) העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע, למה זה דומה לספר תורה שנשרף שחייב לקרוע ע"כ, ואיך הגמ' משייכת מעשה בזרוע למעשה פסיבי, והביא תירצו של הרמב"ן (דף ט"ז ע"ב) שמשל בעלמא הוא, כי גוף האדם דומה לספר תורה, והנשמה לאזכרות שבו, לומר שהוא הפסד גדול וחרדה רבה כאילו ספר תורה נשרף לפניו ע"כ, אבל לא שקורעין אם הגורם פסיבי, אלא דוקא בזרוע וכמעשה שהיה.

קורעים מיד או אפילו אחר זמן

והדבר ברור שהחייב הוא רק בשעת יציאת הנשמה, וכמו שכתב בשו"ת הרדב"ז (חלק ב' סימן תתל"ח), שאם היה עומד על המת בשעת יציאת נשמה בשבת, אינו קורע במוצאי שבת, דהואיל ונדחה ידחה, שאין מצות קריעה זו אלא בשעת חימום וחרדה של יציאת נשמה ע"כ, ואם כן הוא הדין אם נשרף ספר תורה בזרוע בשבת אינו קורא במוצאי שבת, וממילא גם כאן כל שלא ראה בשעה שנשרף הספר תורה, רק ששמע לאחר מכן אין צריך לקרוע ע"ש ביחווה דעת.

מה דינו להתענות

והמשך ביחוו"ד שם ולענין אם צריך להתענות כששומע או רואה קרעי הספר תורה והתפילין, הנה בודאי שאדם שיודע בעצמו שמצב בריאותו תקין, ראוי להחמיר על עצמו ולהתענות ביום שמובילים את היריעות הקרועות של הספר תורה לגנום בבית הקברות כו', והטור יורה דעה (סימן שע"ח) כתב איתא בירושלמי שהיו נוהגים להתענות ביום שמת בו תלמיד חכם. וראה בפרישה שם. ומסתבר שהוא הדין ביום המר והנמהר שמובילים ספרי תורה הקרועים בזרוע בידי זדים ורוצחים, ראוי ממדת חסידות לשבת בתענית. והרי אפילו לגבי מי שנפל ספר תורה מידו לארץ, כתב בשו"ת משפטי עוזיאל (סימן י"ב), שצריך להתענות. ויש אחרונים שהחמירו שאפילו הרואה ספר תורה שנפל צריך להתענות, וכמו שכתב בספר נהר שלום (סימן תקס"ו), ובשו"ת שדה הארץ (חלק ג' חלק אורח חיים סימן י"א). וכן כתב הגאון רבי חיים פלאגי בספר גנוזי חיים (מערכת ס' אות ל"א), שמנהגם שאם נפל ספר תורה לארץ, להכריז יום אחד תענית ולימוד על קהל בית הכנסת ע"ש. אלא שאין זה מן הדין, וכמבואר בשו"ת חיים שאל (חלק א' סימן י"ב) ע"ש. ומכל מקום מי שאינו בריא כל כך, ועל ידי התענית אפשר שיגרם לו ביטול תורה, לא יתענה, והעיקר בזה תשובה ומעשים טובים, כי בודאי עונותינו הטו אלה כו', וכיוצא בזה אמרו במכות (י"א ע"א) שהיה להם לבקש רחמים על אנשי דורם וכו'. ויש לנצל

הגבהת התורה כהלכתה שריפה וקריעה על ס"ת

הלוויית יריעות הספר תורה והתפילין לעורר לב ישראל בתשובה ולקרבתם אל צור מחצבתם, ולחנך את בניהם ברוח תורתנו הקדושה, בבתי ספר של החרדים לדבר ה' ובישיבות הקדושות, שיתחזקו בתורה ויראת ה' טהורה. וכמו שכתב כיו"ב בשו"ת אפרקסטא דעניא (סימן נ"ג) ע"ש. ומה טוב שרבני וגדולי העיר יכריזו על יום תענית דיבור, וכמו שכתב רבינו הגר"א באגרת עלים לתרופה, וזו לשונו: וצריך האדם כל ימי חייו לייסר עצמו ברסן פיו ותאותיו, אבל לא בתעניות וסיגופים, וזוהי דרך התשובה הנכונה, ודרך חיים תוכחות מוסר, ודבר זה יותר טוב מכל התעניות והסיגופים שבעולם ע"ש. והובא בספר שמירת הלשון (שער ב' פרק ה'), והוסיף בהגה, שכיוצא בזה כתב בספר ראש הגבעה, שיש לאדם לקבל על עצמו תענית דיבור, וזה יותר טוב ממה שיקבל עליו תענית מאכילה ושתייה ע"ש. והשי"ת יחזירנו בתשובה שלימה לפניו, וישיב גמול לכל איבי נפשנו, ובכללם הערבים הפראים צמאי דם נפשות אביונים נקיים, וינקום נקמת דם עבדיו השפוך, ועלבון תורתנו הקדושה, ויחיש לגאלינו גאולה שלמה אמץ ע"כ לשון היחווה דעת.

דברי מרן הגר"ש ואזנר זצ"ל

בשו"ת שבט הלוי מצאתי רק מקום אחד שדיבר מהנוגע לעניינינו והוא בחי"י סי' י"ב וז"ל הקצר :

ב"ה, טו"ב אדר ב' תשנ"ז לפ"ק.

כבוד ידידי המכובד בן גדולים הה"ג המושלם מאד כש"ת רבי שמחה רבינוביץ שליט"א

רב לעדתו שועפט ירושת"ו.

אחדשה"ט וש"ת באה"ר.

אשר שאל כ"ת מאתי בענין המקרה העגום אשר בעו"ה נשרף ס"ת שלם בבית מדרשו

אשר בשועפט ירושת"ו, ושאל בענין התיקונים ע"ז.

דעתי העני':

א. שכל בני הקהלה יקבלו עליהם להתענות עכ"פ חצי יום, ושארית היום לפטור במעות צדקה.

ב. באותו חצי היום כדאי שיתועדו בביה"מ עם אמירת תהלים ותחנונים ולמוד התורה.

ג. להזהיר מאד על שיחת חולין בשעת התפלה וקריאת התורה.

הגבהת התורה כהלכתה חלק רביעי

ד. לחנך גם הילדים ע"ז שיעמדו עם האבות בשעת התפלה ובפרט בקדושה כדאיתא בתדבא"ר, ובאמירת אמן ואיש"ר.

ה. להזהר בכבוד התורה, אב"א כבוד ת"ח ונושאי התורה היראים לדבר ה', ואב"א כבוד ס"ת וספרי קודש להחזיק אותם בדרך הכבוד לא קרועים וכו'.

ומעשה הקדוש ברוך הוא יסיר מעלינו כל גזרה לא טובה, ונזכה להרמת קרן התורה וכבוד תורתנו הקדושה כי היא חיינו ואורך ימינו.

הרני דוש"ת באהבה גמורה, ומברך הצלחה בכל, מצפה לרחמי ה' עכ"ל.

מבואר מכל הנ"ל ששיטתו של הגר"ש ואזנר זצ"ל שמי שרק שומע על אסון של שריפת התורה אינו מן הדין באיזה תדון, אבל מדרך המוסר אין ראוי שלא להגיב ולא לעשות איזה עבודה, וכל אחד מהציבור צריך להרגיש את הצער ושגם מחמתו נגרמה השריפה באיזו בחינה וישתדל לתקן עצמו כפי יכולתו.

מין הגר"מ פיינשטיין זצ"ל

היות ולא היה נותן ולתמצת את דברי האגרות משה כיון שדבריו בלא"ה מצומצמים ומתומצתים על כן לא נגענו בדבריו אלא העתקנו רק מהנוגע למנינו, וז"ל בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סימן ג'.

בענין המנהג להתענות בנפילת ס"ת ט"ו טבת תשכ"ט. מע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם מהר"ר יחזקאל הלוי גרובנער שליט"א.

בדבר נפילת ס"ת שהוזכר במג"א סימן מ"ד סק"ה שנוהגין להתענות אפילו בנתיקן כו' וכתב שקצת סמך איתא בספר משפטי שמואל כו'. וכתר"ה הביא מש"כ בספר משפטי שמואל שהוא ממר"ק דף כ"ו, דא"ר חלבו אר"ה הרואה ס"ת שנשרף חייב לקרוע כו' כדמוכח מעובדא דר' אבא דאנח טוטפתא אבי סדיא ואתאי בת נעמיתא בעיא למיבלעיה ואמר השתא איחייבין לי שתי קריעות. אבל הא הוא רק כשהיה בזרוע וכמעשה שהיה כמפורש בגמרא בשם שמואל וכן הוא בכל הפוסקים לשון זה, אך לא ביארו פירוש בזרוע מה הוא, והביא הב"י ביו"ד סוף סימן ש"מ מירושלמי מר"ק פ"ג ה"ז דא"ר ירמיה בשם רב אין קורעין אלא על ס"ת ששרפו מלך ישראל בזרוע, וגם בתוספות הובא ירושלמי זה, וכתב הב"י שמשמע מזה דאין חייב לקרוע אלא בשרפו ישראל, דאף שכתב בתר הכי ואפשר דמלך ישראל לאו דוקא משמע דישאל הוא דוקא, מדחזינן שתחלה כתב הב"י דמשמע דאין חייב לקרוע אלא בשרפו ישראל ולא כתב

הגבהת התורה כהלכתה שריפה וקריעה על ס"ת

דאין חייב לקרוע אלא בששרפו מלך ישראל דוקא ואחר שהביא לשון הירושלמי כתב ואפשר דמלך ישראל דנקט לאו דוקא, ולא כתב ואפשר דישאל דנקט לאו דוקא, משמע דאין ה'ואפשר' דכתב חזרה מהחלטתו שבתחלה שדוקא בשרפו ישראל מדלא נקט בלשון אחד, אלא שהוא פירוש למש"כ תחלה דמשמע מירושלמי דישאל דוקא ולא כתב דמשמע דמלך ישראל דוקא, משום דזה אפשר דמלך ישראל דנקט לאו דוקא שזה מסתבר דמ"ש מלך מהדיוט, דהא לא מחלקינן בברכת השם בין מלך לישראל הדיוט, אבל בין ישראל לנכרי שייך לחלק כדמצינו חלוק בין ישראל לנכרי בברכת השם, לכן סובר שישראל דנקט הוא דוקא גם בשריפת ס"ת.

ולא מבעיא לשמואל בסנהדרין דף ס' דמדינא איכא חלוק בברכת השם בין ישראל לנכרי דכן פוסק הרמב"ם פ"ב מע"ז ה"י, אלא אפילו לר' חייא דמדינא חייב לקרוע אף בשומע מנכרים ורק מתקנה שאם אי אתה אומר כן נתמלא כל הבגד קרעים, וכן פסק הרמב"ן במו"ק והובא בב"י יו"ד סוף סימן ש"מ, ומהאי טעמא סובר דבשומע שם המיוחד דלא מצוי שידעו הנכרים כדאיתא בגמרא שם חייבין לקרוע כדכתב הב"ת, וא"כ משמע שגם הטור סובר כר' חייא שמדינא חייב לקרוע אף כששומע מנכרים, דמ"מ כיון שאיכא טעם לחלק בין ישראל לנכרי דודאי יודה גם ר"ח שאיכא טעם לחלק שלא מסתבר שיפלוג על שמואל כל כך לומר שליכא כלל טעם, אלא שמ"מ סובר ר"ח שחייב לקרוע בברכת השם אף כששומע מפי נכרי משום דסובר דרבשקה היה נכרי ומ"מ קרעו, ולכן הוא רק בברכת השם אבל בשריפת ס"ת שמה שמצינו בקרא שצריך לקרוע היה בשריפת ישראל אין למילף לשרף נכרי. ואין לומר דנליף מברכת השם דהא משמע שלא ילפינן זה מזה שהרי הוצרך בגמרא למילף משתי העובדות שבקראי, וגם בלא זה הא ברכת השם ודאי חמירא טובא משורף כה"ק, שמגדף הוא בסקילה ושורף כה"ק הוא רק בלאו דלא תעשון. ולכן סובר הב"י דישאל הוא דוקא אבל מלך הוא לאו דוקא.

אבל הב"ח כתב שם ונראה דלאו דוקא נשרף אלא אפילו נקרע ונחתך ונמחק בזרוע בין מישראל בין מנכרי והביאו הש"ך יו"ד ס' ש"מ ס"ק נ"ו, וסובר דגם ישראל שנקט בירושלמי לאו דוקא. וקצת משמע שגם בב"י מפרש הב"ח שכוונתו גם על ישראל שלא דוקא שהרי מסיק דלא כב"י שהכריע דדוקא בנשרף ולא כתב דלא כב"י שהכריע דדוקא ישראל, אבל לא דק בלשון הב"י דלשונו מוכרח דרק מלך לאו דוקא, אבל ישראל הוא דוקא, כדכתבתי. אבל בפירוש בזרוע מפרש גם הב"ח דהוא בכוונה לשרוף כה"ק וכדומה שאר איבודים שהרי מסיק דהכל תלוי כשרואה בחלול השם בזרוע דלשון זה שייך שכוונתו לחלל השם באבוד דבר הקדוש, וכדכתב בגליון מהרש"א ונמחק בזרוע להכעיס, וכן מפורש במאירי שכתב ולא אמרו קריעה אלא בשנשרף בזרוע ולכוונת הכעסה וגידוף, וכן הוא בהאשכול בסוף הלכות ס"ת בשם ר' האי גאון דפירוש בזרוע של אדם עז וקשה ששרפו בעזות מצח שמשמעותו הוא להכעיס,

הגבהת התורה כהלכתה

חלק רביעי

סח

ואיתא שם כהב"ח שלא דוקא ישראל המאבדו אלא אפילו גוי הכל תלוי אם הוא בזרוע ובעזות.

עכ"פ בין להב"י בין להב"ח שהוא דוקא בשרפו בכוונה להכעיס ולחלל שם שמים, שלא שייך זה בנפילת ס"ת מיד אדם אף שבא זה בפשיעה מחמת שלא אסיק אדעתיה שאפשר שיפול באופן שהחזיקה, כיון שאדרבה ידוע לכל שלא רצה שתפול הס"ת מידו, ולכן אף אם נימא שבזרק הס"ת לארץ אף שמסתבר שלא יתחייבו לקרוע ע"ז דהא ליכא בזה ענין אבוד כשרפה שנאמר בקרא וכשאר איבודים שדימו לשרפה שבקרא, מ"מ כיון שנעשה עכ"פ בכוונה לחלל שם שמים בזריקת הס"ת יש להצריך להתענות, הוא רק בהשליך וזרק בכוונה את הס"ת לארץ אבל בנפלה שלא בכוונה אף שהיה זה מחסרון זהירות באופן שיש להחשיב לפשיעה אין טעם להצריך להתענות.

והנה ברש"י פי' על בזרוע שאין יכול להצילו וכמעשה שהיה דיהויקים אבל דנעמיתא דמצי להציל לא מיקרע, ולפירושו מלך שאמר בירושלמי הוא דוקא כהא דיהויקים וישראל שאמר שם לאו דוקא דה"ה מלך עכו"ם וגם לאו דוקא מלך אלא אדם אלם, ואולי זהו כוונת האשכול בש"ר האי גאון במש"כ שנשרף בזרוע של אדם עז וקשה, היינו שהוא ג"כ מצריך שלא יכול להצילו, אך הוא סובר שיהיה גם בעזות מצח שהוא לכוונה לשרוף כה"ק לחלל שם שמים דבמעשה שהיה היו תרוייהו, ורש"י פי' דסגי לחיוב קריעה כשאין יכולין להציל אף כהא דנעמיתא דהא פי' בהא דנעמיתא שלא היו צריכין לקרוע משום דמצי להציל. אבל בענייני לא מובן איזה טעם הוא לפטור במה דמצי להציל אם לא הצילו, ובאם הצילו הא אף בלא הא דשמואל ידעו שאין לקרוע דהא אמר השתא איחייבין לי שתי קריעות, שפירוש דבריו הוא אם לא היינו מצילין והיתה בולעת התפילין היינו מחייבין שתי קריעות אבל כיון שהצילו ולא בלעה לא שייך למיקרע, וכמפורש בירושלמי בזו העובדא ושם הוא קצת בשינוי שהעובדא היתה שכבר בלעה הנעמיתא את התפילין וצדה ר' בא וחנקה והוציא את התפילין ממנה, ומ"מ א"ר חונא בר חייה עוד מעט והיינו באין לידי שריפת תורה שחייבין לקרוע, היינו אם לא היה יכול לצוד אותה, הרי אף שכבר בלעה מאחר שצדה אח"כ והוציא התפילין ממנה לא היו קורעין אף שהיו סבורין דקורעין גם על בליעת נעמיתא, וכ"ש כפי שנאמרה העובדא בגמרא דידן שרק בעא למיבלעיה והצילו שלא הניחוה כלל לבלוע שלא היה שייך שיהיה להם אף ספק לקרוע, אלא אמר שאם היתה בולעת היו חייבין לקרוע, וא"כ מה שאמר שמואל שאין חייבין לקרוע הוא אף בלא הצילו אם יכול להציל שלכאורה מה לנו במה שהיו יכולין להציל לסלק חיוב קריעה מאחר שעכ"פ לא הצילו.

הגבהת התורה כהלכתה שריפה וקריעה על ס"ת

ונראה שכוונת רש"י במצי להציל היינו כששייך השתדלות להציל כהא דנעמיתא והוראים עשו מה שביכלתם להציל אבל לא עלתה בידם כי הנעמיתא גברה עליהו או שרצו אחריה לצודה אחר שבלעה ונשמטה מידם ולא צדוה בזה פטורין מלקרוע דמאחר שעשו מה שבידם וקדשו שם שמים בזה נפטרו מלקרוע, ולכן בעובדא דנעמיתא שהשתדלו במה שהיה אפשר להם שלא תוכל לבלוע אף אם לא היה עולה בידם שלא תבלע נמי לא היו חייבין לקרוע מאחר שהיה שייך השתדלות להציל והשתדלו בכל האפשר להם. אבל אם אתאי הנעמיתא פתאום וחטפה התפילין ובלעתם ועפה תיכף למרחוק שלא היה שייך שום הצלה ולא לצודה היו חייבין לקרוע.

ומה שנדחק רש"י לפרש כן ולא פי' כפשוטו דצריך שיהיה דוקא כמעשה שהיה דשרף יהויקים להכעיס לבזות כה"ק, נראה דהוא משום דאר"ש בן אלעזר במ"ק בדף כ"ה ובשבת דף ק"ה העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע למה זה דומה לס"ת שנשרף שחייב לקרוע, ואם בס"ת שנשרף ע"י דליקה שנפלה באיזה סבה שלא בכוונת אדם רשע לשרוף הס"ת ליכא חיוב קריעה, איך מחייב בשביל דמיון יציאת הנשמה לס"ת שנשרף הא כה"ג שהוא בידי שמים ליכא חיוב קריעה גם בס"ת, ולכן מוכרחין לומר דאף בנפלה דליקה מאליה ונשרף הס"ת חייבין הרואין לקרוע כשלא היה שייך להציל כהא דאדם שמת שלא שייך להציל שארשב"א דחייבין לקרוע כמו בס"ת, ולכן הוכרח לפרש שהפטור בעובדא דנעמיתא היה משום שהיה שייך להציל ועשו מה שביכלתן אך שלא עלה בידן שזהו דבר הפטור מלקרוע. והסוברין דדוקא כששרפו בכוונה לחלול ולבזות הס"ת, עיין ברמב"ן מ"ק דף כ"ה שהקשה זה, דכתב אם מן הדין אף בס"ת אין קורעין אלא בזרוע וכמעשה שהיה, שלכן פי' שמשל בעלמא הוא לומר שהוא הפסד גדול וחרדה רבה וחייב אדם לקרוע עליה כאילו נשרף ס"ת לפניו, וכוונתו שהוא הפסד גדול וחרדה רבה כאילו נשרף ס"ת לכוונה לשרוף ס"ת, דהא ודאי בנפלה דליקה ונשרף ממילא ס"ת אין להחשיב זה להפסד גדול דהא אפשר להשיג ס"ת אחרת בקנין ובכתיבה שאף שיש בזה צער יותר גדול מהפסד ממון ע"י שריפת חפצים אחרים בשביל זה שההפסד שנתחייב מהשי"ת לענשו ענשו בשריפת ס"ת שהוא דבר קדושה הגדולה, שאף שהוא צער היותר גדול הוא ג"כ ענין הפסד שליכא ע"ז חיוב קריעה, אלא הפסד הגדול וחרדה רבה שכתב הוא כששורפין התורה לא לכוונת היזק וצער בעלמא להבעלים אלא לכוונת לשרוף ולבזות הקדושה שזהו הפסד גדול וחרדה רבה כזה שאין דוגמתו בהפסד וצער בעלמא, וזה איכא גם במיתת אדם שההפסד והחרדה מזה הוא על שהשי"ת רצה דוקא להמית אדם זה שיש בו קדושה גדולה ולא רצה שיהיה בעולם בקדושתו, שלכן חייב לקרוע עליו כשרואין יציאת נשמתו כמו ברואין ס"ת שנשרף בזרוע לכוונה לשרוף בשביל קדושתה.

הגבהת התורה כהלכתה חלק רביעי

ולשיטת רש"י יש קצת סמך לזה שמתענים דמאחר דמחייב קריעה גם על ס"ת שנשרף שלא בכוונת כפירה וחלול קדושה אלא אף כשנפלה דליקה באונס כשלא יכלו להצילו משום חשיבות הקדושה שיש להצטער ע"ז לכן כשנפלה ס"ת מיד אחד אף שהיה באונס שנמצא שעכ"פ היה בזיון לס"ת קדושה וכן לכל כה"ק ותפילין שיש להצטער ע"ז ונהגו להצטער בתענית שמביא זה לידי תשובה. ואולי זהו כוונת המשפטי שמואל שהוא סמך אליבא דפרש"י ולא לפירוש רוב הראשונים.

ומש"כ בספר כפות תמרים בסוכה דף מ"א דמהא דתניא התם לא יאחזו תפילין וס"ת ויתפלל מפני שטרוד במחשבתו שלא יפלו מידו ויתבזו שמעינן דנפילת תפילין וס"ת הוא זלזול ובזיון להם וכיון דהוא גרם הנפילה שלא שמרן כראוי יפה נהגו להתענות לכפר העון, הוא טעם רק על מי שאחזו הס"ת והתפילין שהוא כפושע שהי"ל לשמור ביותר, אבל אין זה טעם על האחרים שראו הנפילה שנהגו שגם הם מתענין, ואף על מי שהחזיק בידו ונפל ממנו באונס נמי לא שמעינן שיצטרך להתענות, ועיין בד"ח חיו"ד סימן נ"ט שג"כ כתב שע"ז שמתענין אפילו כשנפלה באונס וכל מי שהיה בביהכ"נ ליכא ראייה.

ואני תמה על בעל כפות תמרים וכי הוצרך להביא ראייה שנפילת תפילין וס"ת הוא זלזול ובזיון דהא אף לזרוק כה"ק למקום מכובד אסור דעצם הזריקה הוא בזיון כדאר"א בר אהבה בעירובין דף צ"ה, וכ"ש שאין זורקין אותן לארץ, ונפילה מסתבר שגרוע מזריקה שמכוין לזרוק באופן טוב מנפילה שהוא להמקום שתחתיו איך שהוא אף אם הוא בזוי ומלוכלך שלכן אף שנזדמן שהוא מקום נקי הרי ענין הנפילה דבר זלזול ובזיון. וגם הא תנן בעירובין דף צ"ז רש"א אפילו בארץ עצמו גוללו אצלו שאין לך דבר משום שבות עומד בפני כה"ק, והבזיון שם הוא מה שמונח על הארץ כ"ש שהנפילה על הארץ הוא בזיון, אך אולי ס"ת פתוחה ופשוטה הוא יותר בזיון ואין ראייה כל כך לזורק ס"ת גלולה, אבל ודאי פשוט שגם בגלולה הוא בזיון אף כשמונח על הארץ, דהא מחוייבין לכבד ולהדר ביותר כדאיתא ביו"ד ר"ס רפ"ב. ועיין בברכות דף כ"ג שמקשה על ר"ע דאמר אוחז לתפילין בבגדו ונכנס בבגדו ס"ד זימנין מישתלי להו ונפלי, ולשון זה משמע דלא שייך לאיסתפוקי כלל שנפילה הוא דבר ודאי דהוא בזיון ואין צורך לראיות על זה.

ואולי מפרש הכפות תמרים שאין לחוש שלא יתכוין בתפלתו מאחר שמחוייב לכיון, אלא שבשביל שטרוד הוא במחשבתו לכוונת התפלה יש לחוש שיפלו התפילין והס"ת מידו, ולכן מוכיח מזה שחזינן שהוא בזיון גדול מאחר שחוששין לחשש רחוק כזה, וכיון שהוא בזיון גדול לכן יפה נהגו להתענות כשנפלו מידו שאולי גרם לזה שלא שמרן היטב, דממקומות האחרים לא היינו יודעים שהוא איסור חמור כל כך שלכן אולי לא היה לן לחייב תענית כשנפל מידו מאיזה

הגבהת התורה כהלכתה שריפה וקריעה על ס"ת

סבה מספק אולי גרם לזה. וזהו אולי כוונת הד"ח שכתב ואכתי אין רמז בזה לתענית, שעל חטא גדול הא ודאי נותן הסברה שיש לחייב בתענית אבל כוונתו דאף מזה אין ראיה שהוא חטא גדול שיחייבוהו להתענות משום דשמא הוא גרם, דהד"ח מפרש דהוא מחשש שלא יתכוין בתפלתו צ"י שצריך לכוין לשמור שלא יפלו שבעל כפות תמרים מוכיח דהוא חטא גדול דלכן צריך לשמור היטב ויהיה טרוד שע"ז מקשה שפיר שאין רמז בזה משום דכיון שעכ"פ איכא איסור כשיגרום שיפלו הרי צריך לשמור היטב ויטרד מלכוין בתפלתו, אבל טעם הכפות תמרים הוא שמפרש שהאיסור אינו מצד התפלה אלא מצד חשש נפילה צ"י שיתכוין בתפלתו שפיר מוכיח שהוא חטא גדול שלכן מסתבר שיש להתענות ושפיר נהגו.

והטעם שמפרש שהאיסור הוא בשביל חשש נפילת התפילין והס"ת ולא משום שלא יתכוין כראוי בתפלתו, הוא משום דאם יש לחוש שלא יתכוין בתפלתו בשביל שאוחז התפילין והס"ת דבעיין שמירה לא היה לן להתיר אף להחזיק הלולב בידו דג"כ צריך לשומרו שלא יפול ויפסל, דהטעם שפרש"י על הא דמתרץ מצוה נינהו ולא טריד שמתוך שנטילתה ולקחתה מצוה היא ומתוך שחביבה מצוה עליו אין משאה ושימורה כבד עליו ולא טריד, הוא טעם דחוק מאחר דודאי צריך לכוין ולשומרה, ולכן מפרש שבשביל כוונת התפלה ליכא חסרון אלא שחוששין שמא בשביל כוונת התפלה יטרד ולא יחזיק היטב יפלו ויהיה בזיון לכה"ק וה"נ בלולב אף שליכא ביה קדושה יש לנו לחוש שיפסל ולא יהיה לו לולב ואתרוג כשרין למחר, לכן מתרץ שבלולב שאיכא מצוה בלקחתה שצריך לו למחר יזהר שלא יטרד בכוונתו בתפלה כל כך ולא יסיח דעתו מהלולב. ואין לדקדק מלשון טריד בהו שמשמע מהלשון רבים דקאי על הטיירא בתפילין וס"ת דהרי גם בלולב אמר טריד בהו, שלפרש"י הוא על הלולב, שהי"ל לומר טריד ביה, ולכן ליכא למשמע מינה דבמקום אחד הא ודאי צריך להגיה, ולכן אולי סובר הכפות תמרים להגיה בשני המקומות למיגרס התם לאו מצוה וטריד בה הכא מצוה ולא טריד בה. ואין לומר דלשון בהו הוא על הלולב ועל האתרוג דהא מתחלה איתא אבא צלויי קא מצלי ביה בלשון יחיד אף שהוא גם על האתרוג משום דכיון שהן מצוה אחת נקט לשון יחיד.

אבל א"כ הוא דלא כרש"י שמפרש שהוא על חסרון הכוונה בתפלתו וכן הוא בר"ן שם ובתרא"י ברכות דף כ"ג, וגם ברמב"ם פ"ה מתפלה ה"ה משמע שהוא מצד חסרון כוונה בתפלה, ובש"ע או"ח סימן צ"ז סעיף א' מפורש כן, שלכן שפיר כתב הד"ח שליכא רמז מזה לתענית משום שאין מכאן ראיה על יתרון חומר האיסור בנפילת תפילין וס"ת יותר מבשאר מקומות כדכתבתי לעיל. ואף לדבריו ליכא ראיה על הרואין כדלעיל.

ולמה שכתבתי לעיל בביאור דברי הרמב"ן במו"ק שיציאת נשמה מן המת מדמה לס"ת שנשרף בידי אדם בזרוע ליכא סמך להתענית שהביא כתר"ה מספר ברכת רצה מהא דמדמה

הגבהת התורה כהלכתה

חלק רביעי

עב

מיתת אדם לשריפת ס"ת, וזה מוכרח להסוברין דאין קורעין בס"ת שנשרף מדליקה שנפלה כמפורש ברמב"ן וכדבארתי לדידיה.

ומהתענית דעש"ק פ' חוקת שאיתא במג"א סימן תק"פ סק"ט בשם התניא לא שייך להביא ראיה דהוא על גזירת המלכות שהיתה לכוונה לבטל למוד תורה מיהודי צרפת, ומהאי טעמא ליכא ראיה מתענית שני וחמישי שאיתא בש"ע שם שהוא גם על התורה שנשרפה, וכמו שליכא ראיה מאפוסטמוס ששרף את התורה שהוא מחמשה דברים שאירעו לאבותינו בי"ז בתמוז כדאיתא בתענית דף כ"ז שמשמע שעל כל אחד מהן היה שייך להתענות דהוא מטעם דעל גזירת המלכות שרצו לבטל תורה מישראל הוא התענית ולא שייך להביא מזה ראיה אף להתענית בשרף אחד ס"ת בורוע וכ"ש לא על נשרף מדליקה שנפלה באונס.

ומש"כ הד"ח בשם תשובות אמרי אש שהוא להירושלמי סוטה פ"ז ה"ד לגירסת הרמב"ן בחומש פ' תבוא על הפסוק ארור אשר לא יקים זה החזן והביא הרמב"ן שאמרו הפירוש שאינו מקים ספרי התורה להעמידן כתקנן שלא יפולו, שלכן יש לו להתענות כדי להתכפר על החטא שלא הקים כראוי וגרם שיפלו שהוא בארור, הוא שייך רק כשפשע ולא שייך בכלל על אחרים אף על אלו שראו בהנפילה דהם ודאי לא פשעו, וגם הרמב"ן עצמו לא פי' כן עיין שם. אבל הספר חיים שאל שהביא כתר"ה שסובר דדוקא מי שנפל הס"ת מידו צריך להתענות ולא השאר אף שראו הנפילה הוא כפירוש שהביא הרמב"ן ואף שלא כתב דדוקא כשנפל בפשיעה אולי משום דלא ברור לו בסתם איך יהיה ואפשר שפשע לכן סובר שיתענה מספק.

אבל מש"כ הד"ח מהא דתענית דף ט"ז דאריב"ל על מה שמוציאין בתעניות אחרונות את התורה לרחובה של עיר לומר כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעונינו הוא טעם נכון, והוא טעם גם על בני ביהכ"נ הקבועים להתפלל שם ששייך להם הס"ת ולא לאנשים שבאין שם להתפלל רק לפרקים ולא שייך הס"ת להם שבבילם לא שייך שתתבזה ס"ת שאינה שלהם, אף שראו בנפילת הס"ת, ובני ביהכ"נ הקבועים יש להם להתענות אף שהם לא היו בביהכ"נ ולא ראו הנפילה. אך אולי מה שהס"ת מתבזה בעונינו הוא ודאי רק מחמת שאנשי העיר מתבזין מזה, לא שייך זה אלא כשראו בנפילתה שהרגישו אז בזיון בנפשם. אבל כשלא היו שם ולא ראו הנפילה לא הרגישו בזיון ואף שספרו להם אח"כ אין מרגישין הבזיון ע"י שמיעה כי אם ע"י ראיה, שלכן גם לטעם הד"ח אין לחייב להתענות אלא אלו שראו הנפילה. ונמצא להד"ח שרק אלו שהם בני ביהכ"נ הקבועים וגם היו בביהכ"נ וראו כשנפלה צריכין להתענות, ובתפילין שהוא רק של יחיד אין להתענות אלא בעל התפילין, ודוקא כשראה הנפילה, דבזה יש להקל כטעם השני אליבא דהד"ח.

הגבהת התורה כהלכתה שריפה וקריעה על ס"ת

נמצא לדינא שלהסמך דמשפטי שמואל שהוא אליבא דפרש"י יש להתענות אף כשנפלה באונס, וגם כל הרואין, ואף שרוב מפרשים לא מפרשי כן מ"מ אולי מה שנהגו הוא אליבא דרש"י. ולסמך דכפות תמרים למה שבארתי דבריו הוא רק לזה שנפל מידו וכשפשע דוקא, אבל הוא דלא ככל המפרשים ולא היה לן לחוש לזה כלל, אבל איכא לזה סמך של האמרי אש מפירוש שהביא הרמב"ן על הא דירושלמי סוטה, ולכן על מי שנפל מידו בפשיעה הוא יותר מחוייב ואף בסתם שלא ידוע לו שפשע יש לחייבו ג"כ ביותר מספק, אבל גם על אחרים הרואין יש להתענות כהמנהג. ולהד"ח יש מקום לחייב להתענות כל אלו שיש להם חלק בבניהכ"נ שהם שייכים להס"ת, אבל למעשה יש להקל לאלו שלא ראו בנפילתה, אף שהם מבני ביהכ"נ הקבועים וגם להקל באחרים אף שראו הנפילה, אבל מצד המנהג יש להתענות כל הרואין כדלעיל. ולכן בעובדא דבעת הוצאת ס"ת מאה"ק נשמטה ס"ת אחרת ונפלה לארץ יתענו כל הרואין.

ובדבר אם לא נפל כל הס"ת מידו אלא רק מידו אחת יש מקום לכאן ולכאן ומהראוי להתענות, אבל הרוצה להקל נמי אין מזניחין אותו. ידידו, משה פיינשטיין.

ענין ספר תורה שנקרע

עתה נביא דברי שו"ת המהרש"ם (ח"ג ס' שלא) בענין מעשה שהיה שבשעת הגבהת וגלילת הס"ת ע"י שגללו ומשכו שניהם [המגביה והגולל] יחד נקרע גליון הס"ת עד תוך האותיות כמה שיטות, והנדון האם צריכים כפרה.

וכתב דלכאורה הדין כמו שכ' ביו"ד סוסי' ש"ם דדוקא בנשרף בורע וה"ה בנקרע כו', אבל לפי הח"צ ס' י"ז ו"ל דדמי לרואה יציאת נשמה דחייב לקרוע ובפרט אם ה' בפשיעה קצת. וי"ל הוי כטעו בדבר מצוה ועשו מצוה דפטורין שהרי ה' מוכרחין לגלול הס"ת ע"כ. ועוד פלפל בקולא דשנים שעשאוהו דלפי הריטב"א קידושין מ"ג מהל' שבת דשנים שעשו פטורים, אבל שיטת תוס' שבת צג. השיגו על רש"י דשאני שבת דגלי קרא. וכתב ובזכרוני שראיתי בשו"ת חסל"א חא"ח סי' כ"ח אריכות דברים בזה והעלה דהיכי דחייב בכ"ש לכו"ע גם ב' שעשאוהו חייבים ואינו תח"י כעת כו', ועכ"פ לדינא חייבים הקורעים להתענות או לפדות א"ע בה"ב כפי שנהגו בס"ת שנפל ולפחות יום א' כו'.

ובדבר אם חייבים לשלם ולתקן משלהם כו', השואל ספר ללמוד בו ונפסדו הדפין ע"י הלימוד פטור כו', אך די"ל דהוי ע"י פשיעה א"כ צריכים להחליף היריעה כו' דכל המזיק צריך לשלם כל שיווי כו'. ויש לדון מדברי רש"י ותוס' מעילה י"ט סו"ע"א ד"ה מכדי אי בבהמה

הגבההת התורה כהלכתה חלק רביעי

תמימה וכו' דאפי' כחשה אין נפסד בכך כלום שהרי מקריבים אותו ויוצא בה. דל"ש פגם אלא בדבר העומד לדמיו שאם בא למכרו דמיו נפחתים אבל בדבר העומד ליקרב ואינו נפסד בכך ליקרב אין זה דבר שיש בו פגם וכו' עכ"ל. א"כ בס"ת שאינו עומד למכור רק לקרות בו י"ל שאין זה בכלל היזק [אע"פ שנקרע בתוך האותיות], אבל כבר כתבתי כו' א"כ שפיר הוי בכלל נזק וצריך לתקן ולהחליף ביריעה אחרת ע"כ לשון המהרש"ם.

וצ"ע מדוע לא הביאו הפוסקים ובפרט המהרש"ם את דברי הגמ' מגילה (דף לב) שהבאנו לעיל אמר רבי יוחנן הגולל ספר תורה צריך שיעמידנו על התפר, ופירש"י שם כנגד התפר ששם ראוי להדקו יפה, וכן פסק בשו"ע (א"ח ס' קמ"ז ס' ג') הגולל ס"ת יעמידנו כנגד התפר כדי שאם יקרע, יקרע התפר ע"כ. והרי לכאורה במעשה שהביא המהרש"ם אם היה התפר באמצע כהוגן, האותיות לא היו נקרעות, ואם בכל זאת נקרעו האותיות היו נתחשבים לאנוסים, ואם התפר לא היה כלל באמצע פשוט שהדבר נחשב לפשיעה וחייבין מדין אדם מועד לעולם וצ"ע.

לימוד זכות על מעשה קריעת הס"ת והפסק של המהרש"ם

ויתכן ללמד זכות שהיה זה באופן שהתפר היה יותר חזק מהקלף, וכגון שהיה הקלף מעובד באיכות גרועה, או כגון הא דאיתא בשו"ע (י"ד ס' רע"ח ס' א') אין תופרין ספר תורה אלא בגידי בהמה או חיה הטהורים. ולא יתפור כל היריעה מראשה לסופה, אלא יניח בראשה מעט ובסוף מעט שלא יהיה תפור, וכל השאר יהיה תפור מראש ועד סוף. והביא בפתחי תשובה (שם ס"ק ב') מספר בני יונה (בשם שו"ת אמרי נועם ח"ד סימן א') דגם אותם המניחים מטלית מאחורי התפר [עם דבק] לחזק יותר צריכים ג"כ להניח שיור [למעלה ולמטה]. ולפי"ז יתכן לומר שאולי שם חיזקו את התפר יותר מדאי. ועדיין צ"ע.

